

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 6' 15 ΦΕ-
ΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1909

Ο ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ ΤΟΥ Κ. ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Ο κ. Σίμος Μενάρδος, καταλαμβάνων τῆ 16/29 Ὀκτωβρίου 1908 τὴν ἐφέτος ἰδρυθεῖσαν ἐν Ὁξφόρδῃ ἔδραν τῆς Βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἀνέγνωσεν ἀγγλιστὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν Σχολῶν τὸν ἐπόμενον λόγον, ὁ ὁποῖος ἦδη ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ μεγαλωνύμου Πανεπιστημίου.

Κύριοι,

Ἀρχίζων σήμερον σειρὰν ἀναγνωσμάτων περὶ τῆς βυζαντινῆς καὶ νέας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας, αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω ἀνάγκην διπλῆς ἀπολογίας, καὶ δι' ἑμὲ καὶ διὰ τὸ θέμα μου.

Ἐν πρώτοις, πρέπει νὰ δικαιολογήσω τὸ θάρρος μου ὅτι ἀναλαμβάνω ἐν τῷ ἐνδόξῳ τούτῳ Πανεπιστημίῳ τὴν διδασκαλίαν ἐπιστήμης, καλλιεργουμένης σήμερον καθ' ὅλην τὴν Ἑυρώπην ὑπὸ πλεῖστον εἰδικῶν, καὶ ἐκτεινομένης εἰς περιόδον ἐτῶν περίπου δισχιλίων. Ἀλλὰ τὸ συναίσθημα ὅτι πραγματευόμενος τὰ ζητήματα ταῦτα, θὰ ὁμιλῶ περὶ πραγμάτων ὀκείων, ὅτι, καταγιγνώσκων εἰς αὐτά, θὰ μεταφέρωμαι νοερῶς εἰς τὴν πατρίδα μου, μὲ παραθαρρύνει, ὅτι ἡ διδασκαλία μου, ὅτι δήποτε ἄλλο καὶ ἂν στερῆται, θὰ στηρίζεται τοῦλάχιστον εἰς ὀλόψυχον ἐνδιαφέρον.

Ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι καὶ τὸ θέμα μου ἔχει ἀνάγκην περισσοῦς δικαιολογίας, ἰδίως ἐνώπιον κοινοῦ, τόσον κλασικῶς πεπαιδευμένου. Αὐτὸ τὸ ὄνομα «βυζαντινός» ἔχει δώσει ἀφορμὴν εἰς πολλὰς προκαταλήψεις, καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλώσσα, ἕνεκα τῆς μικρότητος τοῦ Βασιλείου, δὲν εἶναι βεβαίως ἑνωστικὴ.

Ἐπιτυχῶς ἡ ἀπολογία αὕτη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγεινε πολὺ ἐνκολωτέρα. Ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς ὁ ἑκφυλὸς κληρονόμος τῆς ῥωμαϊκῆς, ὅπως ἠδύνατο νὰ πιστεῖται ὁ Βολταῖρος. Ὅπως τὸ ἐναντίον. Ὁ Schlumberger ἐπιγράφει σήμερον τὰ περὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας πολυτίμια του ἔργα

«L' épopée Byzantine», τὰ δὲ σημειώματα τοῦ καθηγητοῦ Bury εἰς τὴν ἀθάνατον τοῦ Γίββωνος ἱστορίαν ἀποδεικνύουσιν ὅτι αὐτὸς ὁ Γίββων θὰ εἶχε σήμερον ν' ἀναθεωρήσῃ ἀρκετὰς ἐκ τῶν γνώμων του.

Ἀλλὰ σήμερον δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας. Καὶ τὸ ἀκόλουθον ζήτημα ἐγείρεται πρῶτον. Συνέταινεν ὅπωςδῆποτε ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς μοιραίας ἐκείνης ἡμέρας, ὅτε ὁ Μόμμιος κατέστησε τὴν Ἑλλάδα ἐπαρχίαν ῥωμαϊκὴν; Ἢ ἀπαντήσω κύριοι, μὲ ὀλίγας νύξεις καὶ μὲ κρίσεις ἀλλοδαπῶν.

Θὰ παρέλθω τὴν γνωστὴν τοῦ Λατίου ὑποταγὴν εἰς τὴν ἡττημένην Ἑλλάδα· ἀλλὰ θὰ μνημονεύσω τὴν πρὸς κατίσχυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δράσιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες, ὅσοι ἐχρειάσθησαν πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ νέου δόγματος καὶ κατάλυσιν τῶν αἰρέσεων ἦσαν, κυρίως εἰπεῖν, ἐμφύλιοι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Τῶν 318 πατέρων τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου μόλις δέκα ἦλθαν ἀπὸ τόπους λατινοφώνους. Ὑπῆρχαν ἔξ ἀπαντος καὶ ἄλλοι· ἕως τότε ὅμως καμμία ἄλλη φυλὴ δὲν ἐτόλμα νὰ ἀμιλληθῆ πρὸς τὸ διανοητικὸν κύρος τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δύναται κανεὶς νὰ εἴπῃ, οἱ εὐσεβεῖς Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας κατέβαλαν τοὺς ἀπίστους τῆς κυρίως Ἑλλάδος σοφιστὰς, ἡ δὲ νίκη ἐκείνη ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Ἕλλην ἐξωρίσθη. Ὁ σπουδαῖος οὗτος νεωτερισμὸς προήρχετο, καθὼς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἀπὸ λόγους καθαρῶς φιλολογικούς. Καὶ ὅμως φοβοῦμαι ὅτι συχνότερον ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορικὴ κενολογία, ὅτι τὸ ὕφος τοῦ Πλάτωνος θὰ ἦτο ἡ γλώσσα τοῦ Διός, παρὰ κατανοεῖται τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἱερὸν ἰδίωμα τοῦ βιβλίου τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος, τὸ ἰδίωμα ἴσως αὐτοῦ

τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἢ ἀπλή ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἄλλὰ ἡ θρησκευτικὴ ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων — μολονότι δὲν ἀνομαζόντο πλέον Ἑλληνες — δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὸ δόγμα. Ἐκτισαν ναοὺς ἐντελῶς νέας ἐμπνεύσεως, τὸν δὲ ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ὀνομάζει Ἄγγλος κριτικὸς τὸν «ἀριστον τῶν χριστιανικῶν ναῶν» τοὺς ἐκόσμησαν μὲ «μωσαϊκά» χαριτωμένα ἤθησαν νέον εἶδος ζωγραφίας — τὸν πρόδρομον καὶ ἴσως τὸν χειραγωγὸν τῆς ἰταλικῆς τέχνης — μουσικῆς, καὶ ἰδίως ποιήσεως. Ὁ Ῥωμανός, εἰς τῶν μελωδῶν μας, ἀποκαλεῖται σήμερον ὁ κορυφαῖος τῶν θρησκευτικῶν ποιητῶν.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ θρησκευτικὴ καὶ ὁμοῦ ἡ λοιπὴ ἐπίδρασις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἀπειρος «ἀπὸ τῶν ὁρέων τῆς Ἀβησσυνίας μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Καυκάσου». Ἡ ἐξάρτησις τῆς λατινικῆς λειτουργίας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἶναι γνωστὴ. Ἄλλὰ ἡ Κωνσταντινούπολις διὰ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς — καὶ τῆς Δύσεως — ἦτο κατὰ τὴν ἑκφρασιν τοῦ Diehl «la reine des élégances». Τὸ Ἀρμενικὸν ἔθνος, πολιτισμένον ἤδη, ἐδίδαχθη τὴν ὅλην λειτουργίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς τέχνας, τὰ δὲ σωζόμενα παλάτια τοῦ Ἀνίου κατεσκευάσθησαν ἀπὸ Ἑλλήνων τεχνίτας. Κατόπιν οἱ Σύροι, ἰδίως αἱ κληρικαὶ, μετέφρασαν καὶ ἐμμήθησαν, ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, τοὺς χρονογράφους καὶ μερικῶς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, βοτανικῶν καὶ ἰατρῶν. Ἄλλὰ εἰς τοὺς ἄλλους ἡμαγίους λαοὺς, ὅσοι ἐπῆξαν τὰς καλύβας τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἐπὶ τῶν δυτικῶν, τῶν βορειῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τοῦ Εὐρῶπαιου, Βουλγάρους, Σέρβους, Ῥώσους, Γεωργιανούς οἱ Ἕλληνες μετέδωσαν ὄχι πλέον τὸ δόγμα καὶ τὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ αὐτόν, ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸν ἀνθρωπισμὸν. Ἕλληνες καλόγηροι ἤσαν τὸ σλαβικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν τὴν Βίβλον. Ὁ Χριστιανισμὸς αὐτὸς τῶν Σλάβων ἔχει, καθὰ παρετήρησεν ὁ Κρουμπάχερ, παγκόσμιον σημασίαν διότι μέχρι σήμερον αἰσθάνονται τοὺς ἑαυτοὺς τῶν χωριζομένων ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, καὶ αὐτὸ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἔχει τὰς ῥίζας του εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκείνην εὐεργεσίαν.

Ἄλλὰ τί ὄφειλεν ἡ Δύσις εἰς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἀνόμασε «βυζαντινοὺς»; Δὲν θ' ἀναφέρω, κύριοι, τοὺς μακροὺς τῶν Ἀυτοκρατόρων μας πολέμους ἐναντίον τῶν Περσῶν, τῶν Ἀράβων, τῶν Σελτζούκων, πολέμους τοὺς ὁποίους ἡ Δύσις ἀνταπέδωκε μὲ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν θὰ μνημονεύσω ὅτι ἐσταμάτησαν τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς ἐσημείωσεν ὁ Rambaud, εἰς ὅλην τῆς δριμῆς τῶν τῆν ἀκμὴν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα, πρὶν κυριεύσωσι τὸ τεῖχος. Ἄλλὰ θὰ τονίσω τὸ γεγονός, ὅτι οἱ «βυζαν-

τινοὶ» αὐτοὶ ἔσωσαν, ἠρμήνευσαν, διέδωσαν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν. Τοῦτο παραβλέπουσι συνήθως οἱ κριτικοὶ, ταρασσόμενοι ἀπὸ τὰ παροράματα τῶν χειρογράφων καὶ τὴν ἐπίστασιν τῶν σχολιαστῶν. Ὁ εὐφύεστατος Κόβητος ἔλεγε «Μωρὸς ὁ Φώτιος, μωρότερος δ' ὁ Ἡσύχιος, ἀνδρῶν δ' ἀπάντων ὁ Σουίδας μωρότατος». Ἄλλὰ ὑποθέσατε, κύριοι, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ μωροὶ δὲν μᾶς παρέδιδαν τοὺς «ἀρχαίους» καὶ ἐνθυμηθῆτε τί ἦτο ἡ μεσαιωνικὴ σοφία τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας τὰ ἑλληνικὰ σπέρματα οἱ Ἀραβες, λαβόντες ἀπὸ τοὺς Νεστοριανούς Σύρους, ἐπῆραν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ποία θὰ ἦτο ἡ διαφορά τῶν νέων χρόνων! Ἄλλὰ πρέπει πάντοτε νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο διαρκῶς κέντρον φιλολογικόν, ὅπου ἐστιχορρογοῦντο μερικὰ τῶν ἀριστῶν τῆς Ἀνθολογίας ἐπιγραμμάτων, τὸ δὲ Παλάτιον ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μέχρι τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἐνθυμῆσαι συχνὰ τὴν αἰλὴν τῶν Πτολεμαίων. Οἱ «βυζαντινοὶ», ἐννοεῖται, δὲν ἐδημιούργησαν ἔργα ἰσόπαλα πρὸς τὰ ἀρχαία, ἀλλὰ ὑπῆρξαν τοῦλάχιστον, ὅπως ἐλέχθη, οἱ βιβλιοφύλακες — οἱ ἐνοπλοὶ βιβλιοφύλακες — τῶν ἀρχαίων.

Καὶ ὅταν ἐπὶ τέλος ἡ ἐλευθερία τῆς Πόλεως ἐκλινεν εἰς τὴν δύσιν καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὑπεροχὴ τῶν κατεφάνη διὰ μᾶς. Μετὰ τὸν Μανουὴλ Χρυσολωρᾶν ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Κωνσταντίνος Λάσκαρις, ὁ Δημήτριος Χαλκονδύλης, ὁ Μάρκος Μουσσοῦρος, ὁ ἴανος Λάσκαρις, παρονομασθέντες εἰς τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Ῥώμην, τὰ Μεδιόλανα, τὴν Βενετίαν, ὡς διδάσκαλοι, ἐφοροὶ βιβλιοθηκῶν, καλλιγράφοι, ἐκδόται καὶ μεταφρασταὶ Ἑλλήνων συγγραφέων ἐπετέλεσαν, δευτέραν φοράν, καὶ πολὺ γονιμώτερον τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐξεπλήρωσαν, δεκαπέντε αἰῶνας προτοῦ, οἱ πρόγονοί των. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγεννήσεως ἐκείνης τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν εἶναι γνωστόν κατεφάνη κατόπιν, μετὰ τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Γαλλικὴν λογοτεχνίαν κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον καὶ ἔβδομον αἰῶνα, εἰς τὴν Ἀγγλικὴν τὸν δέκατον ὄγδοον, εἰς τὴν Γερμανικὴν κατὰ τὸν τελευταῖον. Ἄλλὰ οἱ φυγάδες ἐκεῖνοι δὲν μετέδωσαν ἀπλῶς καὶ μόνον φιλολογίαν. Μετέδωσαν ἴσως αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως. Ὁ Γεωργίος Γεμιστός, ὁ ὁποῖος ἔχε προηγηθῆ αὐτῶν πνεῦμα καινοτόμον, ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν βαθυτάτην. Ὡς καὶ αὐτῆς του ἡ ἰδιοτροσία τοῦ νὰ μεταφράσῃ τὸ ὄνομα του εἰς τὸ Πλήθων ἔγεινε σημεῖον τῆς μετωνυμίας τῶν Ἑράσμων (Gerhard) τῶν Καπνιώνων (Reuchlin) τῶν Μελαγρόνων (Schwarzerd) τῶν Κερρατίνων (Hoorn) καὶ τῶν Κορραιοπετραίων (Ravensberg). Πολεμήσας τὰς προλήψεις — καὶ τὰ δόγματα — τοῦ κλήρου ὑπῆρξε πρόδρομος τοῦ Γερμανικοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ ἐγκαινίστων τὸν πλατωνισμὸν

ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Φλωρεντίας, ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν λατρείαν τοῦ ὄρατου. Ὁ Giacomo Leopardi, μεταφράζων ἰταλιστῶν ἓνα λόγον τοῦ Γεμιστοῦ, λέγει «Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Γεμιστός ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγίστων καὶ εὐφυϊατῶν πνευμάτων τοῦ αἰῶνος του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ δέκατος πέμπτος» καὶ προσθέτει «Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶναι πράγματι θανάσιμον ἐπὶ 24 αἰῶνας ὑπῆρξε πρῶτον καὶ ἀπαράμιλλον εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν λογοτεχνίαν ὅταν ἐκυρίευσεν, διέδωκε καὶ τὰ δύο εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν ὅταν ἐκυρίευσεν, τὰ μετέδωκεν εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην... Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σταυροφοριῶν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις λαμπραὶ μὲ ναοὺς καὶ μὲ πλατείας, παλάτια μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔξοχα καλλιτεχνήματα ὑπῆρξαν θέαμα πρωτόφαντον, spettacolo nuovo... agenti rozze... quasi salvatiche e inumane». Ὁ Λεοπάρδης ὁμιλεῖ ὡς μέγας ποιητῆς καὶ λόγιος. Τὸ ἰδικόν μου συμπέρασμα εἶναι μόνον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἔπαυσε νὰ πρωταγωνιστῆ πολιτικῶς μὲν μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, διανοητικῶς δὲ μέχρι αὐτοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσε καὶ ἐλακκατήθη ὑπὸ τὴν ἄσπίδα τῆς.

Ἄλλὰ τώρα δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ Διαιτὴ πάντα τὰ γεγονότα ταῦτα παρεβλέποντο τόσον καιρὸν; Διαιτὴ οἱ «βυζαντινοὶ» ἐθεωροῦντο παρακμάζοντες ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, καὶ πῶς τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου κατήγησε συνώνυμον τῆς παρακμῆς;

Σήμερον ἀναγνωρίζεται, κύριοι, ὅτι θρησκευτικαὶ καὶ φυλετικαὶ ἀντιζηλίαι ἔνεκα τοῦ σχίσματος καὶ τοῦ πείσματος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὴν «ἀγίαν Ῥωμαϊκὴν Ἀυτοκρατορίαν» εἶναι ἀφορμὰ τῆς περιφρονησεως τῶν «βυζαντινῶν» καὶ πράγματι αὐτὸ τὸ ὄνομα «βυζαντινός», τὸ ὁποῖον οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι μετεχειρίσθησαν ὡς ὄνομα των, ὑπῆρξε ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ τῶν «σχισματικῶν» ἐπιθέτα.

Ὁ καθηγητῆς Κρουμπάχερ, ὁ μέγιστος ἀπολογητῆς τῶν «βυζαντινῶν», προσάγει τὸ «Weh dir, dass du ein Enkel bist». Ἄλλὰ φοβούμαι ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι λόγοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφορμὴν ἔδωσαν αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ σπῆρος τὸν ὁποῖον ἔσπειρεν ὁ Γεμιστός καὶ οἱ φυγάδες εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦτο καθαρῶς ἑλληνικός. Αἱ ἐκδόσεις των, δηλ. τὰ πρῶτα τυπωθέντα ἑλληνικὰ βιβλία, ἦσαν ὅλα ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μὲ ἀττικὸς προλόγους καὶ στίχους ἰδικῶς των. Ἐπιτοὶ ἤρχισεν ἡ ὑποτιμησις τῆς ἐκκλησίας καὶ συνέβη τὸ ἀντίθετον ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐγένετο δώδεκα αἰῶνας προτοῦ. Τώρα τὸ ὄνομα Ἑλλάς, τὸ ὁποῖον ἐπέφεραν τρέμοντες οἱ ἑξοριστοὶ ἐκεῖνοι, ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἑξορίαν καὶ φυσικῶς, ἡ Χριστιανικὴ αὐτοκρατορία κατεφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς νέους τῆς Εὐρώπης Ἰουλιανούς. Συγχρόνως ἀνεκαλύφθη, ὡς νὰ ἦτο

μεγάλῃ ἀνακάλυψις αὐτῆ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐπέφεραν ἀκριβῶς ὡς οἱ φυγάδες. Ἄλλὰ μᾶλλον ἔνεκα τῆς ἀρχαϊκῆς τῶν φυγάδων εὐγνωστίας ἢ παλαιᾶ θεωρίας τῆς εὐγενείας τοῦ ἀττικισμοῦ καὶ τοῦ κατόπιν βαρβαρισμοῦ ἀνέζη. Ὁ πολὺς Κάρολος Du Cange, ὁ πατριάρχης τῶν βυζαντινολόγων κατὰ τὰ 1688 ἐπέγραφε τὸ μέγα καὶ πολιτικὸν του ἔργον «Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis», ὅπου εὐρίσκονται καὶ «vocabulary barbara ac semi barbara». Αὐτὸ ἐφθανε. Ἀπὸ τότε οἱ πλείστοι τῶν ἑλληνιστῶν ἀπέστρεψαν τὰ πρόσωπα ἀπὸ τοὺς scriptores τούτους ἢ τοὺς ἤνοιγαν ἀπλῶς διὰ ν' ἀποδείξουν τὸν βαρβαρισμὸν των — συμφώνως πάντοτε πρὸς τὴν ἀττικὴν γραμματικὴν. Τοῦτο ἦτο εὐκόλον. Ἄλλὰ οἱ ἱστορικοὶ καὶ τῆς φιλολογικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας ἀνεκάλυψαν κάτι εὐκολώτερον νὰ ἐφαρμόσουν τὴν θεωρίαν τῶν ἑλληνιστῶν εἰς τὴν ὅλην χιλιετὴ περίοδον. Ὅσοι νεώτερον, τόσο βαρβαρώτερον. Ἰδοὺ, κύριοι, ἡ παρακμῆ. Ἄλλὰ τώρα εἴμεθα ὑπόχροισι ν' ἀλλάξωμεν μέθοδον. Ἡ γλωσσολογία ἀπέδειξε ἤδη τὴν θεωρίαν τοῦ βαρβαρισμοῦ καθαρὰν πρόληψιν, δεισιδαιμονίαν, ἢ ὁποία δὲν ἰσχύει πλέον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσελθῇ εἰς τοὺς μέσους ἑλληνικοὺς αἰῶνας μὲ τὴν ὀφειλομένην προσοχὴν, τὸν σεβασμὸν, τὴν δικαιοσύνην.

Ἐπειδὴ ἡ μομφὴ τοῦ βαρβαρισμοῦ εἶναι ἡ σπουδαιότατη πασῶν, ὅσαι βαρύνονται καὶ τοὺς «βυζαντινοὺς» καὶ ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους, ζητῶ τὴν ἀδειαν νὰ διαλάβω κάπως πλατυτέρον περὶ αὐτῆς.

Βαρβαρισμὸς εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ ἀττικισμοῦ. Ἄλλὰ τί σημαίνει κυρίως ἀττικισμός; Ὁ Θουκυδίδης μεταχειρίζεται τὴν λέξιν μόνον εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς σημασίαν, ἐννοεῖ δηλαδὴ φιλίαν μὲ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλὰ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἐσημείωνε πλέον τὸν ἀήτητον ἀθηναϊκὸν πολιτισμὸν. Εἶναι, κύριοι, περιττὸς οἰοσθήποτε ὕμνος εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἱστορικὴν καὶ τὸ δράμα τῶν Ἀθηναίων λογοτεχνῶν. Ἐκτὸς τούτων κάτι ἄλλο συνέτεινεν, ἴσως περισσότερον, εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ «ἀττικισμοῦ». «Ἄς παίζον ἀλλὸν τὰ τέκνα τῶν Θεβαίων» ἔλεγε ὁ Ἀλκιβιάδης «οὐ γὰρ ἴσασι διαλέγεσθαι» ἐπειδὴ δὲν ἤξεύρουσαν νὰ ὁμιλήσουν — ἐννοεῖται μὲ τὴν χάριν, τὴν ἀγχίνουσαν (presence d'esprit) καὶ τὴν περισσήν τῶν Ἀθηναίων εἰρωνείαν. Ἐκεῖνοι ἦσαν ὅλοι ἀπαράμιλλοι causeurs. Καθὼς λοιπὸν ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀριστοκρατίαν ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ἰδ', ὁ ἀττικισμὸς ἐξηπλώθη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Διαδόχων καὶ ἀνὰ τὰς μεγάλας πόλεις, ὅσαι ἰδρύθησαν κατὰ τὴν περίοδον

ἐκείνην εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ αὐτὴν τὴν Μεσοποταμίαν. Τότε ὁ Ἀττικισμὸς ἐσημάνει τὴν Ἀθηναϊκὴν παιδείαν καὶ τοιοῦτοτρόπως αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ διαλέκτοι, ὡς ἰδιώματα, παρεμερίζοντο καὶ περιορίζοντο. Ἡ διάλεκτος, ἡ ὁποία ἐσηματίσθη τοιοῦτοτρόπως, ὠνομάσθη κοινή. Εἰς τὸ ἀνακείμενον ἐκεῖνο δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι αἱ δίφθογγοι συνέπεσαν μὲ τὰ φωνήεντα, καθὼς ἐπρόφεραν οἱ Βοιωτοὶ καὶ ἄλλαι διαλεκτικαὶ προφοραὶ διεκρίνοντο βεβαίως εἰς τὴν «κοινήν». Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὁ γνήσιος ἀττικισμὸς ἐπροϊμάτο πάντοτε. Ὁ θρίαμβος τοῦ ἀττικισμοῦ ὑπῆρξεν ὅταν μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥώμην τόσον πολὺ, ὥστε, κατὰ τὴν ὥραιαν ἐκφρασίαν τοῦ Αἰμιλίου Καστελάου, ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ Ῥώμη εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ Ἀττικῶν. Τότε ἡ ἀττικίζουσα κοινή ἦτο γλῶσσα παγκόσμιος, καὶ ὅσοι δὲν ὠμιλοῦσαν καλὰ ἐλέγοντο βάρβαροι. Ἀλλὰ ὁ Κικέρων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι erudissimos homines Asiaticos quibus Atheniensis indoctus non verbis sed sono vocis... facile superavit, ὅτι δηλ. πολυμαθεστάτους Ἀσιανοὺς οἰοσδήποτε ἀπαιδεύτους Ἀθηναίους ὄχι μὲ τὰς λέξεις ἀλλὰ μὲ τὸν τόνον τῆς φωνῆς τοὺς ὑπερβαίνει. Τότε ὁ ἀττικισμὸς ἐσημάνει μᾶλλον τὴν Ἀθηναϊκὴν προφορὰν. Πόσον αὐτὴ κατέδελξε τοὺς Ῥωμαίους ἐννοοῦμεν ἀπὸ τοῦτο, ὅτι μετέγραψαν εἰς τὰ λατινικὰ τὸ ὦ ψιλόν, τὸ ὅποιον τότε (καὶ πολλοὺς κατόπιν αἰῶνας) ἐπρόφεραν οἱ Ἕλληνες ὡς γαλλικὸν u, — ἀλλὰ, ἐννοεῖται, οἱ Ἀθηναῖοι μὲ κάποιαν γλυκύτητα χωριστῆν. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν κατὰ δυστυχίαν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν τίποτε ἄλλο φθονητὸν παρὰ τοὺς προγόνους, ὁ ἀττικισμὸς ἐσημάνει ἀπλῶς τὸ ἕφος τῶν παλαιῶν λογοτεχνῶν τῶν. Οἱ Μικρασιαῖται ἤγχορες ἐμιμήθησαν τοὺς ἀττικούς, ὅπως οἱ Ἀλεξανδρίνοι εἶχαν μιμηθῆ τὸν Ὀμηρον. Συγχρόνως ἀνεφάνησαν καὶ οἱ ἀττικισταί «οἱ αὐτόκλητοι ἐκεῖνοι φρουροὶ τῆς τιμῆς τῶν ἀττικῶν λέξεων καὶ διώκται τῶν λεξειδίων ὅσα δὲν εὐτύχησαν νάπολαύουν τῆς προστασίας ἐνὸς Θεουκιδίδου ἢ, ἐνὸς Πλάτωνος» καθὼς ὁ Ἑλληναμερικανὸς λεξικογράφος Εὐαγγελινὸς Ἀποστολίδης Σοφοκλῆς τοὺς ὀνομάζει. «Κεῖται ἢ οὐ κεῖται; (ἢ δεῖνα λέξις παρ' ἀττικοῖς) ἦτο ἢ ἀνάγκη τῶν κεῖται «δόκιμος ἀστεία»: οὐ κεῖται «ἰδιωτικὴ, ὁλοικός, βάρβαρος». Τοιοῦτος ἀττικισμὸς ἦτο πλέον ἀληθινὴ μωρία. Καὶ ὅμως, κύριοι, τόση ἦτον ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις τῶν ἀθανάτων ἀττικῶν ἔργων, ὥστε τὸ ἀττικὸν ἕφος παρέσυρε καὶ αὐτὴν τὴν περιφρόνησιν τῆς Στοᾶς καὶ αὐτὴν τὴν ἰσχυρὰν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀντίστασιν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πρόληψις τοῦ βαρβαρισμοῦ ἐπέζησε μέχρι τῆς ἀλώσεως καὶ μέχρι ἐσχάτων μετὰ τῆς ἀττικῆς γραμ-

ματικῆς, ἡ δὲ λέξις «βάρβαρος» τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐκαμαν κατάχρησιν περὶ ξένων λαῶν, ὑπῆρξεν ἀπαισία εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀπογόνους τῶν.

Ἄς παρακολουθήσωμεν συντομώτατα τὸ ἑλληνικὸν ἕφος ἀπὸ τότε. Θὰ εὐρωμεν ἀμέσως δύο «συνηθείας»: «δόκιμον» καὶ «ἀδόκιμον». Δόκιμον ἐνομιζέτο π.χ. τὸ ἕφος τοῦ Λουκιανοῦ, ἀδόκιμον τὸ ἕφος τῶν Εὐαγγελίων. Ἡ διαφορὰ αὕτη, ἡ ὁποία μέχρι ἐσχάτων ἀπεδίετο εἰς φυλετικούς ἢ γεωγραφικούς λόγους, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν παπύρων τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἀπεδείχθη διαφορὰ μόνον ἕφους. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἕφος τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Πανσανίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου εἶναι — πολὺ ἢ ὀλίγον — τεργητόν. Ἀλλὰ κατὰ τεχνὸν ἦτο φανερὰ τὸ ἕφος τῶν τετραπεράτων ἐκείνων ἡγετῶν, ὅσοι ἐτριγύριζαν καὶ ἐμάγευαν τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας τόσον πολὺ, ὥστε τοὺς ἐχάριζαν τοὺς φόρους ὀλοκλήρων ἐπαρχῶν. Ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι, ἐὰν εὗρισκε κανεὶς ἀντοιμίαν τοὺς πολυφθόγγους τούτους ῥήτορας, δὲν ἐτολμοῦσαν καθαντὸ ν' ἀνοξοῦν στόμα. Ἐχρησάζοντο βεβαίως ἡμερονύκτια πολλὰ διὰ νὰ συρράψουν ἀρκετὰς ἀπὸ τοὺς παπύρους φράσεις.

Οἱ κακόμοιροι χριστιανοί, κατηχοῦντες τὸν κατώτερον, τὸν ἀγράμματον λαόν, ὠμιλοῦσαν τὴν κοινήν, τὴν συνηθισμένην ἑλληνικὴν. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐπέφερε πολλὴν ἀντιπάθειαν καὶ περιφρόνησιν ἀμοιβαίαν. Θὰ σᾶς ἀναφέρω ἐν ἀνέκδοτον. Ὁ ἅγιος Σπυρίδιον, εἰς τῶν ἐπισκόπων τῆς πρώτης οἰκουμένης συνόδου, παρενόησετο εἰς μίαν σύναξιν ἐν Κύπρῳ, ὅπου ἐκήρυσεν ὁ Τριφυλλίος ἐπίσκοπος τῶν Λήδρων καὶ προτοῦ δικηγόρος εἰς τὴν Βηρυτόν. Ὅσον ἀπικώτερον ἐρηγήτορεν ὁ Τριφυλλίος, τόσον περισσότερον ὁ Σπυρίδιον κατέβαζε τὰ μούτρα. Ἀλλὰ ὅταν ὁ Τριφυλλίος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν περικοπήν «ἄρὸν σου τὸν κράββατον καὶ περιπατεῖ» ἐξεστῆμισεν ἀντὶ «κράββατος» τὴν ἀττικὴν λέξιν «σκιμπος», ὁ Σπυρίδιον δὲν ἐκρατήθη καταβαίνει διὰ μᾶς ἀπὸ τὸν ἀρχιερατικὸν του θρόνον καὶ λέγει πρὸς τὸν Τριφυλλίον ἐνώπιον ὄλου τοῦ λαοῦ «Οὐ σὺ γε ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος». Δὲν εἶσαι, ἐσὺ τουλάχιστον, καλύτερος ἀπὸ Ἐκείνον, ποῦ εἶπε κράββατος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὸ ὅποιον ἀναγράφει ὁ Ἐρμεῖας ὁ Σωζομενὸς καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ Νισαφόρος Κάλλιωτος ὁ Ξανθόπουλλος, ἀποδεικνύει πρὸς τούτους ὅτι οἱ πρώτοι χριστιανοί, οἱ γείτονες μάλιστα τῆς Παλαιστίνης, ἐπίστευαν ὅτι γλῶσσαι τοῦ Ἰησοῦ ἦσαν ὄχι τὰ ἀραμαϊκά, ἀλλὰ τὰ ἑλληνικά, ἐννοεῖται τὰ κοινά.

Ἀλλὰ ποῖα νὰ ἦτο κατὰ βάθος ἡ πραγματικὴ ἀντίθεσις μετὰ τῶν δύο «συνηθειῶν»; Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα τὰ μακρὰ καὶ βραχέα φωνήεντα σχεδὸν ἐξισώθησαν ἐντελῶς εἰς τὸ στόμα ὄλων ὄσοι ὠμι-

λοῦσαν ἑλληνικὰ καὶ ἐπεκράτησεν ὁ τόνος. Ἡ μεταβολὴ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότατη ἀπὸ ὅσας ἐπαθὲ ποτε ἡ ἑλληνικὴ. Ἀλλὰ ἐννοεῖται ὅτι νεωτερισμὸς τοιοῦτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη παραδεκτὸς εἰς τὰς Σχολὰς. Πολλοὺς χρόνους κατόπιν παρέδιδαν τὴν ἀρχαίαν προσφῶδιαν (οἱ ἀνεπτυγμένοι τὴν ἠσθάνοντο μέχρι τοῦ ἔκτου τουλάχιστον αἰῶνος) τὴν μελωδικὴν στιχομυθίαν τῶν ποιητῶν, καὶ τὴν πομπώδη ἀπαγγελίαν τῶν ῥητόρων, ἰδίως τῆς Ἀσιατικῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία βάσιν εἶχεν ἐπίσης τὴν προσφῶδιαν. Οἱ χριστιανοὶ ὡς ἀπλοὶ κατηχηταὶ ἤμποροῦσαν νὰ κανονίζονται ὅτι ἦσαν μαθηταὶ τῶν ἀλλέων καὶ νὰ σιχαίνονται τοὺς «Ἕλληνας» δηλ. τοὺς δοκησισόφους. Ἀλλὰ ὅταν, ὅπως ὁ Τριφυλλίος, καὶ ἄλλοι μορφωμένοι ἄνδρες ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι, λ.χ. ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Συνέσιος, ἔβλεπαν ὅτι δὲν τοὺς ἦτο δυνατόν ν' ἀφήσουν τοὺς ἰωνικούς καὶ δωρικούς στίχους μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν ἀνατραφῆ. Ἐπίσης π.χ. ὁ Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς ὅταν μετέφραζε τοὺς ψαλμούς τοῦ Δαυὶδ εἰς ἑξαμέτρους, δὲν εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ παραφύσῃ τὸν προφητάναντα, ἀλλὰ βεβαίως νὰ τὸν εὐμορφίσῃ. Ἐξ ἄλλου ἡ ἡθροικὴ ἐχρησάζετο, καθὼς ἡ Μιλτωνεῖος πανοπλία τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄλλους ἐπισκόπους ὅπως τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Χρυσόστομον, διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἀντιπάλους τῶν ἢ νὰ θαμβώσουν τοὺς ὁπαδοὺς τῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἡθροικὴ ἀπεδείχθη ἰσχυροτέρα παρὰ τὰ εἰδῶλα. Ἡ δὲ ἱστοριογραφία, καλλιτερομένη πάντοτε ἀπὸ ἀνθρώπους πεπαιδευμένους, ἀποτεινομένης εἰς κύκλους ἀνωτέρους, ἔμεινε πάντοτε ἀττικὴ. Ἀπὸ τὸ ἕφος τῶν ἱστοριογράφων τῆς Αὐτοκρατορίας δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν μόνον πῶς ἔκτασιν καὶ ὑπόληψιν εἶχαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα εἶναι δὲ οἰαδήποτε ἐρμηνεία τῶν περιττῶν εἰς τοὺς γνωρίζοντας τὰ πρότυπά τῶν.

Νέον ἕφος, νέα ποιήσεις, νέα στιχομυθία κατὰ τὴν νέαν προφορὰν ἐγεννήθη φυσικὰ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἀρχαῖα παράδοσις καὶ ψάλλται βεβαίως ἄμοιροι ἀρχαῖαι παιδείας, ἐπρόκειτο νὰ θέλξουν τὸ ὄλον πλήρωμα. Ὁ ἴδιος ὁ Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ὁμηρικὸς στίχους χάριν τῆς ἰδικῆς του μελαγχολίας, εἰς ἕνα ἐσπερινὸν ἐδοκίμασε τὸν τονικὸν ἠυθμόν. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἕμνοι ἐπλησίαζαν τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν καὶ μὲ τὴν προφορὰν καὶ μὲ τὴν ἀπολυσιεραὴν σύνταξιν. Κληρικοὶ ἔχοντες μόνον ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, πρὸ πάντων μοναχοὶ, ἔγραψαν τοιοῦτοτρόπως πολλὰ καὶ μακρὰ κοντάκια καὶ κανόνες, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ ἀριστος τῶν μελωδῶν, ὁ Ῥωμανός, ἦτο ἀπλῶς διάκονος. Διότι οἱ πεπαιδευμένοι θεολόγοι, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, καὶ ἔδω παρέχονταν ἀρχαῖα λέξεις καὶ κάποτε καὶ μέτρα. Ἐν τούτοις ἔδιδαν κάπου κάπου καὶ

μερικὰ πλάγια κτυπήματα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ περιφρῆμος ἀκάθιστος Ὑμνος εἰς τὴν Θεοτόκον, ὁ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον, λέγει

Καίτε τῶν Ἀθηναίων
τὰς πλοκάς διασπᾶσα
Καίτε τῶν ἀλλέων
τὰς σαγήνας πληροῦσα.

Περισσότερον πρὸς τὴν ὀμιλουμένην ἔτειναν τὰ συναξάρια ἢ βίοι τῶν μαρτύρων καὶ ἰδίως τῶν ἁγίων, διότι ἐγράφοντο ἀπὸ κληρικών «πέζῳ καὶ ἀκαλλωπίστῳ καὶ χαμηλῷ χαρακτήρι... εἰς τὸ δύνασθαι καὶ τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἀγράμματον ἐκ τῶν λεγομένων ὠφεληθῆναι» ὡς λέγει ὁ πρῶτος αὐτῶν Λεόντιος ὁ Νεαπόλεως ἦτοι Νεμεσοῦ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μεταχειρίζεται μὲν πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις δημοτικὰς, ἀλλὰ τὸ ὄλον ἕφος του δὲν ἦχει ὡς νεώτερον τῶν Εὐαγγελίων. Δημοτικώτερα ἦσαν τὰ λαϊκὰ τῶν χρονογράφων ἔργα, γραφόμενα ἐντὸς τῶν μοναστηρίων ἀπὸ ἀπαιδεύτους, τῶν ὁποίων πρότυπον ἦτο ὁ Σύρος Ἰωάννης Μαλάλας, θεορούμενος σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ χρονογράφοι, διδασκόμενοι εἰς τὰ Σχολεῖα, ἔμαθαν τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς καὶ ἐπροχώρησαν ὀλίγον καὶ εἰς τὴν σύνταξιν.

Ἡ σκοτεινὴ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας, ἡ ὁποία παρετάθη ἀπὸ τὰ 726-842, ἐμπνεομένη ἀπὸ πνεῦμα ἀναμορφωτικόν, διέκοψε φαίνεται καὶ τὴν τελευταίαν προφορικὴν παράδοσιν τῶν Σχολῶν καὶ κατέληξεν εἰς νίκην τοῦ μοναχικοῦ κόμματος, τοῦ πλέον ἀπαιδεύτου. Καὶ ὅμως ἀπὸ οἰκογένειαν, ἀνήκουσαν εἰς τὸ κόμμα τοῦτο, ἐπιδόξω ἱεράρχης, συγκεντρῶντων ὄλην τὴν παιδείαν τῶν παλαιῶν, ὁ Φωτίος. Ὁ περιδοξὸς Πατριάρχης μετὰ πολλῶν ἄλλων πλεονεκτιμάτων — καὶ μερικῶν ἐλαττωμάτων — τὰ ὁποῖα εἶχε, ἦτο τεχνίτης τοῦ ἀττικοῦ ἕφους. Ἡ θανατοῦ ἐπιστολογραφία του, ὅπου εἰκονίζεται ὀλόκληρος, τὸν ἀποδεικνύει πνεῦμα ἀριστοτελικόν, καταγινόμενον εἰς ὄλα. Μὲ τὴν Μυριόβιβλον καὶ τὴν Λέξεων Συναγωγὴν, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς φιλολογικῆς πλέον ἀναγεννήσεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατόπιν κατεγίνετο περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκούς ὁ κλήρος. Οἱ σοφοὶ μητροπολίται, Εὐστράτιος ὁ Νικαίας, Γρηγόριος ὁ Κορίνθου, Μιχαὴλ Ἀκομινατός ὁ Ἀθηναῖος καὶ πρὸ πάντων ὁ Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ ὑποφῆται τῶν Μουσῶν. Ἐξ ἄλλου ἔνεκα τῆς συγκρούσεως πρὸς τοὺς Λατίνους, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἐπὶ Φωτίου, οἱ κυβερνῆται τῆς Αὐτοκρατορίας αἰσθάνονται τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἐντελῶς Ἑλλήνων καὶ ἐναγκαλίζονται σφικτότερα τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἀλλὰ τὸ γλωσσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς νέας ταύτης δεσμῆς ἦτο τὸ ὅτι ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἐπῆρε καὶ πάλιν τὸν ἀνήφορον. Οἱ ἱστοριογράφοι μετα-

φέρονται νομίζει κανείς εις την Πνύκα και απο-
τείνονται πλέον όχι πρὸς τοὺς συγχρόνους ἢ τοὺς
μεταγενεστέρους, ἀλλ' ἀπεναντίας, πρὸς τὸν μα-
καρίτην ἄνθρωπον τῶν Ἀθηναίων. Ὅλη των ἡ τέχνη
εἶναι ν' ἀνακαλύψουν πάντοτε τὴν ἀγνωστοτέ-
ραν λέξιν, μεταφράζοντες εἰς τὴν ἀττικὴν καὶ
αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων καὶ τῶν λαῶν.
Π.χ. ὁ Κίνναμος, γράφων ἐπὶ τῶν σταυροφο-
ριῶν, ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Πέρσας. Τὶ παρά-
δοξος τοῦ ἀττικισμοῦ ἐξέλιξις, ἡ ὁποία, κατέλη-
ξεν ἐντελῶς εἰς τὸ ἀντίθετον τῆς ἐννοίας του,
εἰς τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ ὕφους.

Ἀλλὰ τὸ σοβαρώτερον ἦτο ὅτι ἀπὸ τοῦδε καὶ
ἡ Ἐκκλησία συμμετέχει ἀπὸ καρδίας εἰς τὴν ἀρ-
χαῖζουσαν ταύτην ὁσιότητα διότι πλέον καὶ αὐτὸ
τὸ ὕφος τῶν Ἐξαγγελίων ἦτο κάπως ἀρχαϊκῶν σχε-
τικῶς πρὸς τὴν λαλομένην. Ὡς καὶ τὰ συναξάρια
μεταφράζονται ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυ-
ρογενήτου ἀπὸ τὸν Συμεῶν, τὸν λεγόμενον διὰ
τοῦτο Μεταφράστην, διὰ ν' ἀρέσουν εἰς τοὺς
σπουδαίους, καὶ Πατριάρχης τοῦ β' αἰῶνος
ἔκαστε συναξάρι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ὡς ἀνά-
ξιον τοῦ καθαροῦ τῆς βίου. Αὐτὸς ὁ Εὐστά-
θιος κατακρίνει πικρότατα τοὺς μοναχοὺς ὅτι
εἶναι «ἀγράμματοι», ὅτι μισοῦν «τοὺς γραμμα-
τικούς» καὶ πωλοῦν τὰς βιβλιοθήκας· ἀλλὰ τότε
τὰ γράφει ἀττικιστὴ καὶ τοὺς ἀναφέρει π.χ. ὡς
πράγματα πασίγνωστα τοὺς Λαιστρυγόνες, τοὺς
Κιμμερίους, τοὺς Κουρήτας, τὸν Πυθαγόραν καὶ
αὐτὸν τὸν Μεγάβυζον.

Ἐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πειρά-
ματα τῶν λογίων καὶ τῶν ἐπισκόπων δὲν ἐμπό-
διζαν τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ νὰ κάμῃ στίχους εἰς
τὴν φυσικὴν του γλῶσσαν σατυρίζοντας τοὺς
αὐτοκράτορας, ἢ ἐξυμνοῦντας τοὺς φρουροὺς
τῶν συνόρων τῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς ἀρκιτάς.
Ἐπειδὴ τὸ γραφόμενον ὕφος ἐγίνετο ξηρότερον,
ἡ ὁμιλουμένη ἀνεπήδησε φυσικὰ εἰς τὴν ζωη-
ροτέραν λογοτεχνίαν. Τὰ παρακλητικὰ ποιήματα
τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἢ τῶν Πτωχοπροδρόμων
εἶναι τύποι τοῦ ὕφους τούτου.

Ὅταν κατόπιν οἱ Σταυροφόροι ἀρπαγές εἰσώρ-
μησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ μεγάλη
Αὐτοκρατορία κατεκόπη εἰς πολλὰ φραγματὰ καὶ
μερικὰ ἑλληνικὰ κρατίδια, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα
δὲν ἦσαν πλέον ἀρκετὰ διὰ τὰς βιοτικὰς ἀνάγ-
κας· οἱ φραγμοκρατούμενοι Ἕλληνες, μέιναντες
ἀγράμματοι, ἔγραφαν ὅπως ἤμποροῦσαν, λυ-
πούμενοι κατάκαρδα ὅτι «ἐβαρβαρωθῆκαν τὰ
ῥωμαίικα». Εἶναι φράσις ἐνός τῶν χρονογράφων
τοῦ δηγᾶτου τῆς Κύπρου ὑπὸ τοὺς Λουζινια-
νοὺς, παραμοία δὲν εἶναι περίπου καὶ ἡ γλῶσσα
τῶν ἐμμέτρων Χρονικῶν τοῦ Μορέως. Ὁ Ἑλ-
ληνικὸς θρόνος ἀνεστηλώθη καὶ πάλιν εἰς τὴν
Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας ὑπὸ
τοὺς Παλαιολόγους καὶ οἱ αὐλικοὶ ιστοριογρά-
φοι ἀρχαῖζουσι ἀκόμη περισσώτερον παρὰ τοὺς

ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ ἡ δύναμις καὶ αὐτῶν,
ὅπως καὶ τῶν Αὐτοκρατόρων, ἦτο πολὺ περιο-
ρισμένη.

Μετὰ τὴν Τουρκικὴν ἐπιδρομὴν καὶ τὴν αἰχ-
μαλωσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, σχολικὴ παρά-
δοσις, ἐννοεῖται, δὲν ἐπέζη, παρὰ μεταξὺ τοῦ
κλήρου καὶ αὐτῆ ὀλιγοστή. Ὡς ἐκ τούτου ὅσοι
ἤθελαν νὰ ἐκφράσουν ἄλλα αἰσθήματα παρὰ
προσευχὰς καὶ ἔβλεπαν τὸ δακρύβρεκτον ὄνειρον
τῆς ἀναστάσεως τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ ἀνώνω-
μοι ῥαψῶδοι οἱ ἐξυμνοῦντες τοὺς ἀνυποτάκτους
ἥρωας τῶν ἑλληνικῶν βουνῶν, ἐσυνέχισαν φησι-
κότατα τὰ ἀρκιτικά ἔπη. Οἱ ποιητὰί τῆς βενε-
τοκρατομένης Κρήτης ἐδοκίμασαν πρῶτοι τὸ
ὕφος τοῦτο εἰς ἐντεχνα ποιήματα, ἀλλὰ καὶ ἡ
Κρήτη μετ' ὀλίγον ἐδουλώθη. Ὅταν δὲ κατόπιν
οἱ τουρκοκρατούμενοι Ἕλληνες κατώρθωσαν
ν' ἀνοίξουν μερικὰ σχολεῖα, ἡ λογία παράδοσις
ἐξωγονήθη μίαν φοράν ἀκόμη. Μίαν ἀκόμη
φοράν ὁ πολυπαθὴς Ὀδυσσεὺς ἀνοίγει τὴν ἀγ-
κάλην, διὰ νὰ σφίξῃ τὸ πάντοτε ὁμιλοῦν ἀλλὰ
πάντοτε χανόμενον τοῦ ἀττικισμοῦ φάσμα. Ὁ
πολυίστωρ Ἐγγένιος ὁ Βούλγαρις κατὰ τὸν 17^{ον}
αἰῶνα ἔγραφε τὰ πολλὰ καὶ ποιήματα ἔργα του
ἀρχαῖκῶς καὶ μετέφραζε τὰ ποιήματα τοῦ Βερ-
γίλιου εἰς δημοτικὸς στίχους. Ὁ διάσημος Κο-
ραῖς εἶδει τὴν φυσικὴν του κρίσιν περιορίσας
τὴν ἀρχαῖζουσαν ὁρμὴν ἐντός μερικῶν ὁρίων
ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυρα μετὰ τὴν
ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ ἐνός τὰ μεγα-
λουργήματα τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κανάρη
μετέφεραν τόσον εὐκόλα τὰ πνεύματα—ὄχι μόν-
ων τῶν Ἑλλήνων—εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν
Σαλαμίνα καὶ τὰς Ἀθήνας. Ἐξ ἄλλου νέαι πο-
λιτικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀνάγκαι ἐπέφεραν τὴν
ἀνάστασιν χιλιάδων ἀρχαίων λέξεων. Τοιοῦτοτρό-
πως ἡ λογία παράδοσις ἐπιζῆ παράλληλος τῆς
ὁμιλουμένης. Τὴν πρώτην ὑποστηρίζει ἐκτός τῆς
Ἐκκλησίας—ἡ ὁποία ἔχει βεβαίως δίκαιον,—τὸ
Κράτος καὶ ἡ ἐπιστήμη. Τὴν δευτέραν μεταχειρί-
ζονται οἱ ποιητὰί κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ὕμνω-
δοῦ τῆς ἐλευθερίας Σολωμοῦ καὶ μερικοὶ διηγη-
ματογράφοι καὶ δραματικοὶ. Τὰ διάφορα λογοτε-
χνικὰ εἶδη γράφονται φυσικώτερα ἢ ἀρχαϊκώτερα
καθόσον οἱ λογογράφοι θέλουν νὰ φαίνωνται
ζωηρότεροι ἢ σοβαρώτεροι. Ὡς ἐκ τούτου ἀνοί-
γονται κάποτε συζητήσεις μετ' ὀλιγοτέραν παρὰ
τὴν τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος ψυχραμίαν. Καὶ
ὅμως ὅταν ὁμιλῇ ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία—ἡ ἀκόμη
σχηματιζομένη—ἐκλέγει πολὺ ἐλληνικὰ καὶ ἀρ-
κετὰ εὐμορφα, ἂν καὶ κάπως ἀκατάστατα, μεταξὺ
τῶν ζωντανῶν καὶ βιωσίμων λέξεων καὶ τύπων.
Τοιοῦτοτρόπως ἡ νέα ἀττικὴ, ἐκλεκτικὴ ὡς ἡ
παλαιὰ, καταρτίζεται σιγὰ σιγὰ καὶ φυσικὰ με-
τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Οἱ σημε-
ρινοὶ καιροὶ τῆς ἐφημεριδογραφίας εἶναι πολὺ
δημοκρατικώτεροι τῶν μεσαιωνικῶν. Καὶ ὅμως

St. car wild.

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΔ

ΥΠΟ ΣΑΙΝ ΚΑΡΝΤ

Βλέπε σχετικὴν σελίδα εἰς τὸ Δεκαπενθήμερον

ἐπιζή μέσα μας τὸ ἴδιον ἔνστικτον, τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶδαμεν, ἦτο ἐπὶ εἰκοσιν αἰώνας ἀχώριστον ἀπὸ τοῦ ἐθνικῶν αἰσθημάτων τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, πολὺ ἢ ὀλίγον, θὰ μένωμεν ἀκόμη ὑποτελεῖς εἰς τὸν Ὀλύμπιον Περυλῆ.

Ἐχάραξα, κύριοι, τὸ ταχὺ τοῦτο διάγραμμα τῆς πορείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διὰ νὰ σαφηνίσω μερικὰ γεγονότα. Πρῶτον πῶς προήλθεν ὥστε οἱ νέοι τύποι, οἱ ἀναπτυσσόμενοι φυσικὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καθὼς εἰς πᾶσαν ἄλλην γλῶσσαν, ν' ἀποβάλλωνται ἀπὸ τὸ ἔθνος τῶν λογίων ὡς ἀδόκιμοι ἢ βάρβαροι καὶ πῶς τὴν πρόληψιν ταύτην ἐπεξέτειναν ἀκριτῶς οἱ κριτικοὶ εἰς τὴν ὅλην λογοτεχνίαν καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ ἔθνους τὴν ἱστορίαν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ πρόληψις ἦτο ἀνόητος. Ἀλλὰ ἐστρηζέτο εἰς τὴν ἀφιλονεικίαν ὑπεροχῆς τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, ὅπου προσετέθη κατόπιν καὶ ἡ χριστιανική. Τοιοῦτο φιλολογικὸν φροσῖον νομίζω, κύριοι, ὅτι δὲν ἐβάρυνε τοὺς ὄμους ἄλλου λαοῦ, καὶ μάλιστα τόσον ὀλιγαριθμίου.

Ἀλλὰ ἡ κολοσσιαία αὐτὴ δύναμις τοῦ παρελθόντος ἐξηγεῖ, νομίζω, καὶ ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῆς μεταγενεστέρης Ἑλληνικῆς. Πῶς δηλ. μετεβλήθη τόσον ὀλίγον σχετικῶς πρὸς τὴν λατινικήν, ἢ ὁποία κατεμερίσθη εἰς τὰς νέας γλώσσας. Ὅταν συγκρίνῃ κανεὶς τὰ ἑλληνικὰ τῶν δέκα μετὰ Χριστὸν αἰώνων, ὅχι τὰ ἐπίσημα ἀλλὰ τὰ συναξαρικά, νομίζει ὅτι ἀναγινώσκει πάντοτε εὐαγγέλιον. Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ μοναχοὶ ἐδίδασκον τὴν παλαιὰν γραμματικὴν καὶ δὲν ἀπεμακρύνοντο. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες λόγιοι δὲν ἐπίστευσαν ποτὲ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἑσπερῶν τίποτε ἀδιόρθωτον. Φυλάξαντες θερησκευτικῶς τὴν μετ' Εὐκλείδην ὀρθογραφίαν, ἔβλεπαν μόνον τὴν διαφορὰν τῶν νέων τύπων, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδαν εἰς τὴν ἀμάθειαν. Ἀλλὰ δὲν ἐνόησαν ποτὲ τὴν πρώτην ἴσως ἀφορμὴν τῆς ἐπερχομένης διαφορᾶς, τὴν σιγανὴν μεταβολὴν τῆς προφορᾶς, τὴν τόσον φυσικὴν εἰς κάθε γλῶσσαν ὀμιλουμένην.

Εἶναι ἤδη φανερόν πόσον δύσκολον εἶναι νὰ θέσῃ κανεὶς ὠρισμένα χρονολογικὰ ὄρια εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς. Ὅπως εἶδαμεν, κανὲν παλαιὸν φαινόμενον δὲν χάνεται ἀποτόμως, κανεὶς νέος τύπος δὲν ἐκικρατεῖ διὰ μᾶς. Ὁ μαρμαρῶς ἐνὸς τύπου κρατεῖ αἰώνας ὀλοκλήρους, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἀποθάνῃ εἰς ἓν ἰδίωμα, ἐπιζή εἰς ἄλλο, καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους λησιμονηθῇ εἰς τὴν ὀμιλουμένην, βαλσαμώνεται εἰς τὴν γραφομένην, ἢ τοῦλάχιστον εἰς ἓν εἶδος αὐτῆς. Παράδειγμα τὸ ἀπαρέμφατον, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ν' ἀναλύεται ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐτάφη ἀπὸ τὸν Κοραῖ. Τὰ νάπαλιν ὅσον περισσότερο μελετῶμεν τὴν ἱστορίαν τῆς λαλουμένης, τόσον καλύτερα βλέπομεν

ὅτι τύπος ἢ λέξις, τὴν ὁποίαν νομίζομεν νεωτέραν, παρουσιάσθη πολλοὺς αἰώνας πρὶν, ἀλλὰ ἀπεδιώκετο ἀπὸ τὸ «χαρτὶν καὶ τὸ καλαμάρι». Π.χ. ἡ φράσις αὕτη ἐφάνη τὸν ἔβδομον αἰῶνα, τὰ δὲ τοιαῦτα ὀλοκοριστικὰ χέρι(ν) πόδι(ν), δηλ. χέριον, πόδιον, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἀποφεύγουσι γράφοντες οἱ σπουδαῖοι, ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὸν τόνον τῶν ὁποῖος ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνες τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ὅτι εἶχαν σχηματισθῆ ὅταν ἀκόμη διεκρίνοντο τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα, δηλ. τὰ πλείστα ὀλίγον μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, συνεκόπησαν δὲ εἰς χέριον καὶ πόδιον πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἦδη, δύνασθε, κύριοι, νὰ ἐκτιμῆσετε τὴν σημασίαν τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ τελευταία καὶ ἀξιοπαιστὸς φάσις γλωσσικῆς ἱστορίας τριῶν χιλιῶν χρόνων. Τὸ ἄπειρον ὀλιγόν, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἀπὸ Κερκύρας μέχρι Κύπρου καὶ ἀπὸ Θράκης μέχρι Κρήτης, εἶναι μαρτύριον, ὑπόμνημα καὶ συμπλήρωμα τῶν μαρμάρων, τῶν πατύρων καὶ τῶν μεμβρανῶν. Ὁ σωρὸς αὐτὸς εἶναι βέβαια κληροδότημα ὅλων τῶν προηγουμένων γενεῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀπόκειται νὰ τὸν ταξινομήσῃ καὶ νὰ προχωρῇ πρὸς τὸ παρελθόν. Τοιοῦτοτρόπως παρατηροῦμεν ὅτι τυπικῶς ἡ ἴδια περίπου γλῶσσα ὀμιλεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν ἐνόητον εἶναι πόσον διαφωτίζει τὴν προηγουμένην, τὴν μεσαιωνικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπέφευγαν ὡς βάρβαρον, τὸ ἔθνος τῶν Εὐαγγελίων, τὸ ὁποῖον ἐνομιζέτο ἀδόκιμον, αὐτὴν τὴν κοινήν, ἢ ὁποία ἦτο ἰδιωτική. Πράγματι, ὅχι οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ κατεδίδαξαν, ἐσώθη.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον κέρδος τῆς σπουδῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς εἶναι ἡ ἀντίληψις τῆς ὅλης γλώσσης ὡς ζωντανῆς. Ἐξηγουμαι, κύριοι. Ἀφοῦ δηλ. διασαφήσωμεν κάθε διαφορὰν ἐκαστοῦ ἰδιώματος καὶ τὸν χρόνον, ὅτε συνέβη, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ὑπόλοιπον ἔμεινε τὸ ἴδιον. Θὰ φέρω μερικὰ παραδείγματα τῶν ἰδιαιτέρων μου μελετῶν. Ἀκούοντες π.χ. εἰς τὴν Κύπρον πῶς διακρίνονται τὰ ἀπλά καὶ διπλά σύμφωνα—π.χ. τὸν φίλον καὶ τὸ φύλλον—σχηματίζομεν, ὅχι ἀνθαιρέτως ἀλλὰ πραγματικῶς, ἰδέαν πῶς τὰ ἐπρόφεραν οἱ ἀρχαῖοι. Παρατηροῦντες ἐπίσης πῶς τὸ τελικόν ν προφέρεται διαφόρως κατὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόνου καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς ἀδυνατοῦ προφορᾶς ἀφομοιώνεται μὲ τὸ σύμφωνον τῆς ἐπομένης λέξεως—π.χ. θέλομεν μῆλα, ἐκόψαμερ ὄδια,—κατανοοῦμεν τὴν ὀρθογραφίαν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύνθεσις καὶ ἡ παραγωγή εἶναι διδακτικώταται. Παρατηροῦντες τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ζευγηλάτης σχηματίζει νέαν λέξιν, ἐξηγοῦμεν τὸν ἄπειρον πλοῦτον τοῦ Ἑλληνικοῦ λεξικοῦ. Ὁ Κουμανούδης ἐσώρευσεν τὰς λέξεις, ὅσας ἐσχημάτισαν οἱ λόγοι τοῦ περασμέ-

νου αἰῶνος καὶ ἤνυρε 50 χιλιάδας. Ἀλλὰ τὸ περιεργον εἶναι ὅτι πολλὰκις ἀδύνατον εἶναι νὰ διακρίνωμεν ἂν μία λέξις ἐκόπη τῶρα ἢ πολλοὺς αἰώνας πρὶν. Π.χ. τὸ ἀργυρόθυμος εὐρίσκειται εἰς δημοτικῶν κυπριακῶν τραγουδιῶν (πρόφ. ἀργόθυμος) καὶ εἰς ὄρθικόν ἕμνον. Οἱ Κύπριοι ὀνομάζον τὴν κατάστασιν τοῦ μισθοῦ δουλοσύνην καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κοσκινῶ μαρτυροῦν. Καὶ αἱ δύο λέξεις εὐρίσκονται εἰς τὸν Ὀμηρον μὲ τὴν διαφορετικὴν ἐννοεῖται σημασίαν τοῦ δοῦλος καὶ τοῦ μάντις. Ἐσώθησαν ἢ ἐκόπησαν ἐκ νέου; Διὰ τοὺς λόγους ὅλους τούτους ὁ καθηγητῆς Γεώργιος Χατζιδάκις, ἡ ἀρίστη ἀθηνεῖς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς μεταγενεστέρης ἑλληνικῆς, ἐπρότεινε τὴν σύνταξιν κολοσσιαίου λεξικοῦ «ἀπὸ Ἀγαμέμνονος μέχρι Γεωργίου τοῦ α'». Εἰς τὸν θησαυρὸν τούτον ἡ ἱστορία ἐκάστης λέξεως θὰ ἦτο περιεργωτάτη λέγομεν λ.χ. ἀντὶ ἱππος ἀλογον» θὰ ἐβλέπαμεν ἐκεῖ ὅτι ὁ Διόδωρος τὸ ἔγραψε πρῶτος. Καὶ ἂν ἠθέλαμεν ἐξετάσει διατὶ τὸ ἀξιωμα τοῦ Κάλχαντος εἰς τὴν Κύπρον κατήχησε νὰ σημαίνῃ τὴν κοσκινῶν, θὰ εὐρίσκαμεν ὅτι ὁ Θεόκριτος λέγει κοσκινῶμαντι μίαν γοαίαν, ἢ ὁποία προφητεύει ἀπὸ τὸ κόσκινον» τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο τῆς μαντικῆς ἀπαγορευόμενον ἀπὸ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς μας νόμους, ὅσας ἐγένετο διὰ θυσιῶν, ἀφῆθη κατόπιν εἰς τὴν εἰδικότητα τῶν Ἀττιγγάνων.

Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα γλῶσσα, ὡς ποταμός, φέρει μαζὶ τῆς πολλὰς προλήψεις, ὅπως ἢ ἀνωτέρω, παραδόσεις, παροιμίας, τοπογραφικὰ διδόμενα, καθῆς δύναται νὰ ἐκῆσθῃ πόσα πορίσματα παρέχει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας. Ἀλλὰ μὴ φοβεῖσθε, κύριοι. Δὲν θὰ προχωρήσω τῶρα εἰς τὸν λαβύρινθον αὐτόν, φοβούμενος μήπως κατὰ τὸν ἐπιζῶντα μῦθον δὲν εὐρω κατόπιν ἀνοικτὴν τὴν θύραν νὰ ἐξέλθω. Ἀρχοῦμαι τῶρα νὰ παραπέμψω εἰς τὰ ὀγκώδη ἔργα τοῦ καθηγητοῦ Πολίτου.

Ἀλλὰ θὰ προλάβω, κύριοι, μίαν ἔνστασιν. Δύναται τις νὰ εἴπῃ Πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα εἶναι βεβαίως ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ ἐνδιαφέρουσι μόνους τοὺς Ἕλληνας τῆς σήμερον. Ἄλλ' ὅμως νομίζω ὅτι εἶναι ἀνακόλουθον νὰ σκάπτωμεν τὴν γῆν ζητοῦντες νέα τῆς ἀρχαιότητος ἕλην καὶ ἐξ ἄλλου, ν' ἀφῆνωμεν ἀνεξερεύνητον τὸν ζωντανὸν τοῦτον θησαυρὸν. Τοιαύτη ἔρευνα παρέχει πολὺ συχνότερα τὴν χαρὰν ἐκείνην τῆς ἀνακλίψεως, τὴν καλλίστην τοῦ ἐπιστήμονος ἀμοιβῆν. Ἀλλὰ θὰ προχωρήσω περαιτέρω. Ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς συνόλου ἐνδιαφέρει ὅχι μόνον τὸν ἑλληνιστὴν, ἀλλὰ ὁποιοὺνδήποτε φιλοσοφοῦντα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, περὶ τῆς γλώσσης. Διότι ἡ ἑλληνικὴ παρέχει πολὺ πληρέστερον παρὰ πᾶσαν ἄλλην τὸ διδάγμα τί εἶναι βίος μᾶς γλώσσης. Τὰ νεολατινικὰ ἰδιώματα παρουσιάζουσι χά-

σματα πολλὰ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν τῶν ἱστορίαν. Τὰ γοτθικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα λήγουσιν εἰς τὸν τέταρτον μ. Χ. αἰῶνα, εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Γραφῆς ὑπὸ τοῦ Θόλφφλα. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν ἄλλους δώδεκα τοῦλάχιστον αἰώνας πρὸς τὰ ὀπίσω ὑπὸ φῶς ἀνέσπερον. Τὰ λεξικά, αἱ γραμματικαί, τὰ σχόλια εἶναι πάντοτε ἀφθονώτατα, μερικὰ δριμύλομα εἰς ἀνδρας σοφωτάτους.

Τοιοῦτοτρόπως ἠμποροῦμεν νὰ βλέπωμεν χωρὶς ἰδικίας μας εἰκασίας, τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης, πῶς τὰ διάφορα στοιχεῖα κατὰ τὴν πάροδον τῶσων αἰώνων ἀναφαίνονται καὶ χάνονται, πῶς αἱ λέξεις γεννῶνται, ἀλλάζουσι σημασίαν καὶ ἀποθνήσκουσι—ἢ δὲν ἀποθνήσκουσι—ἀλλὰ πρὸ πάντων πῶς τὸ σύνολον, μεταβαλλόμενον, ἐπιζή. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὴν γνωρίζουν ὁ Φρόνιχος καὶ ὁ Μοίρις, καὶ ἐσταμάτησαν ἐνεοὶ εἰς τὸ «οὐ καίται». Ἀλλὰ ἡμεῖς ζῶντες μετὰ τὸν Μὰξ Μύλλερ καὶ τὸν Οὐίτνεϋ, οφείλομεν νὰ βαδίσωμεν ἐμπρός. Τὰ φιλολογικὰ μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς δὲν ἔχουν, ἐννοεῖται, πάντοτε τὴν ἴδιαν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Ἴσως καταβαίνοντες εἰς χρόνους νεωτέρους καὶ διερχόμενοι οἰκογενειακὰ γράμματα, συμβόλαια, ἐπιγραφὰς μονῶν καὶ θαύματα ἁγίων, θὰ χάσωμεν ὀλίγον ἀπὸ τὸν ρομαντικὸν ἐκείνον θαυμασμόν πρὸς τὴν κλασσικὴν γλῶσσαν τῶν θεῶν. Ἐπιζῶ ὅμως ὅτι ἐν ἄλλο αἰσθημα, πολὺ πλέον θετικόν, θὰ γεννηθῇ ἐντός μας. Καὶ ἂν μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κολοσσιαίαν λογοτεχνίαν καὶ τὴν ὀφέλειαν τῆς ἑλληνικῆς εἰς γνῶσιν οἰαδήποτε ἐπιστήμης, θὰ συνομολογήσετε, πιστεύω, κύριοι, ὅτι εἶναι μοναδικὸν αὐτὸ καθ'αυτὸ τὸ θέαμα γλώσσης, ἢ ὁποία ἐξελίσσεται τρεῖς χιλιάδας ἔτη, προσελάνει ἀλληλοδιαδόχως τὰ εὐφρέστατα πνεύματα τῶν πολιτισμένων ἔθνων, πολιτίζει τοὺς βαρβάρους, πλουτίζει πᾶσαν γλῶσσαν γραφομένην, καὶ ζῆ ἀκόμη ἀνὰ τὰς χώρας ἐκείνας, ὅπου ἀγαθὴ τύχη ἐγεννήθη.

Τῶ ὄντι, διερχόμενοι τὸ Ἴόνιον, τὸ Κρητικόν, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὴν Προποντίδα, αὐτὸν τὸν Εὐξείνιον, ὅπου δῆποτε ἠθέλετε προσορμισθῆ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, θ' ἀκούσετε «καλῶς ἤρθες, ἔνε» καθὼς εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ναυσικῆς καὶ τῆς Ἰριγενείας. Τότε ἴσως θ' ἀποδώσετε εἰς τὴν ὄχι ἀγνωστον ταύτην φωνὴν τὸ ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον συχνὰ ποιητικῶς τῆς ἀπεδόθη—ἀθάνατος ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Μὲ ὅλα, κύριοι, τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἤγγισα, δὲν πιστεύω ὅτι συνεπλήρωσα τὴν ἀπολογίαν μου. Μερικὰ θὰ πραγματευθῶ, πιστεύω, ἄλλοτε. Πρὶν ὅμως καταλήξω, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐκφράσω τὰς θεομίας μου εὐχαριστίας πρὸς τὰς Πανεπιστημιακὰς Ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἠδῶθησαν νὰ μὲ καλέσωσιν ἐνταῦθα. Τὴν στιγμὴν ταύτην

μού συμβαίνει τι παράδοξον. Ἐρχομαι ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ὁμῶς νομίζω ὅτι φθάνω. τῶρα εἰς τὰς Ἀθήνας. Βλέπων πρὸ ὀλίγου γυμναζομένην τὴν ζωηρὰν ταύτην νεολαίαν, εἰσερχόμενος κατόπιν ὑπὸ τοὺς ἀρχαίους τοὺς τοὺς θόλους, ὅπου ἀντηχεῖ, — κάπως παραδόξως εἰς τὴν ἀκοήν μου — ἡ ἀττική φωνή, ἐνόμισα, κύριοι, ὅτι προχωρῶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀκαδημαίαν, ὡς ἐὰν ἤρχομην ἀπὸ πολὺ μακρῶν. Τὴν στενοχωρίαν μου διπλασιάζει τὸ συναίσθημα ὅτι εἶμαι πράγματι βάρβαρος εἰς τὴν παγκόσμιόν σας γλώσσαν. Καὶ ὁμῶς ἐλπίζω ὅτι θὰ τύχω τῆς συγγνώμης σας. Ἐρχομαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἡ «λαλέουσα παγὰ» τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἐσβέσθη καὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς

ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὁ ἰδικός σας καὶ ἰδικός μας Βύρων εἶδεν «ὄχι πλέον ζῶσαν» — living Greece no more, — δὲν ἀπέθανε. Διδασκόμενοι τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τῆς εὐγενούς της γλώσσης, συνηθίζοντες τὴν ζωντανὴν της προφορὰν, θὰ ἐλθετε βεβαίως εἰς στενωτέρας μαζί της σχέσεις. Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι θὰ συνεχίσετε τὰς Βιβλικὰς καὶ κλασσικὰς σπουδὰς σας. Κοσμοκράτορες τῆς σήμερον, φέρετε διαρκῶς, καθὼς ὁ Μακεδὼν, πρόχειρον τὴν ἀρχαίαν Ἰλιάδα. Παρακολοῦθησατε, κύριοι, παρακαλῶ, ἐν ταπεινῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ διέλθωμεν, ἐν θέλετε, μαζί τὴν μακρῶν, τὴν διδακτικὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

[Μετάφρασις]

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Μ Ε Σ Σ Η Ν Α

Ἐβρεχε ἀκατάπαντα κ' ἔρριξε κ' ἓνα χαλάζι πὺν ἔκανε τὴ θάλασσα ν' ἀσπρίζη γιὰ πολλὴν ὥρα.

Ἔτσι ἐμπήκαμε στὸ λιμάνι πὺν λέγεται τῆς Μεσοῦνης· αὐτὸ ἦταν στρῖφογυρισμένο σὰν τὸ κανκί τοῦ σάλιαγκα καὶ μᾶς ἔβγαλε μπρὸς σ' ἐκείνη τὴν πολυθρηνημένη Μεσοῦνη.

Ἔσταθῆκαμε μπροστὰ στὴν ἀλλόκοτη αὐτὴ πολιτεία ἀπὸ τὴν ὁποία ἐσωζόταν τόσο μόνον ὅσο ἦτον ἀρκετὸ γιὰ νὰ δεῖξη ὅτι ὑπῆρχε καὶ πὺν οἱ κάτοικοι της ἦταν πλέον σκιές...

Οἱ δρόμοι της ἦταν ἀδειανοὶ καὶ ἡσυχώτεροι ἀπὸ τὶς μακρονῆς ἐρημιές· οἱ πόρτες ἀπὸ τὰ σπίτια κ' ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια ἦταν κατάνουχτες· ἀλλὰ οὔτε ξμπαινε οὔτε ἔβγαίνε κανεὶς· κανεὶς δὲν ἐπερνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ παράθυρα μὲ τὶς βαρεῖες κουρτίνες, γεμάτα σκιές κ' ἀπὸ τὶς σφαλισμένες γρίλλιες κανένα χεῖρ δὲν πρόβαλλε ν' ἀνοίξη...

Ἦταν σὰν νὰ ἐπέρασε μιὰ ἐπιδρομὴ ἀπὸ ἀνήμερους ἐχθροὺς καθάλα στα ἄλογα ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους, ἐκούρσεψαν τὰ σπίτια καὶ τὰ μαγαζιά κ' ἐπῆραν μαζί τους φεύγοντας τὶς ἄμορφες καὶ τρυφερὲς γυναῖκες...

Εἶμαστε ἀραγμένοι κοντὰ στὴν στεριά κ' ἐβλέπαμε τοὺς σωροὺς λεμονιῶν καὶ πορτοκαλιῶν σὰ ὑπόστεγα· πὺν τάχα ἐστεκότουν ὁ ἀόρατος πωλητὴς καὶ πὺν ἦταν τὸ διαλλάγματ' του; ἀκούσαμε ἄξαφνα ξαπολυμένη μιὰ σουβλερὴ φωνὴ σὰ στριγγὸ πουλιῶν πὺν ἔσκισε τὸν ἀέρα· καὶ κοντὰ πάλι μιὰ δευτέρη πὺν ἀντιλάλησε σὰν κάτι νὰ ἔπεσε μέσα μας κ' ἀπὸ ἓνα στενὸ ἔβγηκε μιὰ παρέα ἀνθρώπων, πὺν περπατοῦσαν ὅλοι μαζί σιωπηλοὶ μέσα στὴν καταχνιά καὶ στὴ βροχὴ, κουβαλῶντας κάτι τι ἀπὸ πίσω μιὰ μαυροντυμένη γυναῖκα σκυφτὴ μὲ τὶς ἄκρες τῆς μαντιλίας της κρεμασμένες ἀκολουθοῦσε

ξεφωνίζοντας κάθε τόσο· δὴν πέρασαν κοντὰ μας, διακρίναμε ὅτι σήκωναν ἓνα ξυλοκρέββατο κ' ἀπάνω ἓναν ὄγκο σκεπασμένο μὲ γαλάζιο πανί, πὺν μὲ φρίκη ἐμαντεύαμε τί ἦταν. Περπατώντας γλήγορα ἐχάθηκα πὺν πέρα ὅλη αὐτὴ ἡ πένθημη συντροφιά, καὶ ἡ γυναῖκα πὺν εἶχε ξυπνήσει μὲ τὰ ξεφωνητὰ της τοὺς κοιμισμένους ἀχούς κ' ὕστερα ὅλα ξανάπεσαν στὸ προσηγορὸ βῆθισμά τους· ἀκούσαμε τὸ αἶμα μας πὺν ἐβούϊζε στ' αὐτιά μας.

— Ποιὰ εἶναι ἡ σειρά αὐτῆ τῶν καλατιῶν, ἐρώτησα ἓναν πὺν εἶχε ξαναῖδη κ' ἄλλοτε αὐτοὺς τοὺς τόπους· ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ σπίτια γύρω στὸ λιμάνι μὲ τὶς λυγερὲς Ἰωνικὲς κολόνες καὶ καὶ τὶς πύλες μὲ τὰ ἐλαφρὰ τόξα;

— Αὐτὴ εἶναι ἡ περικαλλὴς καλατσάτα, μὺν εἶπε, τὸ μαργαριτάρι τῆς οἰκοδομικῆς· βλέπεις οἱ ὄψεις τῶν σπιτιῶν πρὸς τὴ θάλασσα φαίνονται ἀπειράγτες, ἀλλὰ μέσα εἶναι διγυμένα ὅλα σὲ μιὰ μάζα ἀμορφῆ· ἐκεῖ ἀποκάτω εἶναι σκεπασμένοι καὶ οἱ κάτοικοι τους, ἀπὸ τὸ ἀνθος τῆς ἀρχοντιᾶς τῆς Ἰταλίας.

Ἐκείτταξα τοὺς ὑψηλοὺς αὐτοὺς πυλώνες ἀδειανούς, πὺν πλέον δὲν ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὸ χαρούμενο ποδοβόλημα τῶν ἀλόγων, οὔτε ἀπὸ τὸ θόρυβο τοῦ ἀμαξιοῦ πὺν θὰ ἔφερνε τὸν εὐγενικὸ κύριο, περῆσαν στὴ νιότη του.

Ἦ βροχὴ ὥστὸσο ἐξακολουθοῦσε σιγαλὴ κ' ἐπίμονη· σὰ πρόσωπά μας καὶ σὰ χεῖρα μᾶς εἶχε καθήση μιὰ ὑγρασία γλοιώδης καὶ σιγαμένη.

Ἐσυλλογίζομουν τὶς ντελικάτες κυρίες πὺν ἦταν σκεπασμένες ἐκεῖ μέσα.

Κάποτε κάποτε ἀπὸ τὴν πόλιν ἐρχότανε μιὰ μυρουδιά σιγαμερὴ καὶ ἐντελῶς ἰδιαίτερη· δὲ μπορούσαμε νὰ μάντεψαμε ἀπὸ τί μπορούσε νὰ εἶναι, μᾶς ἔφερνε στὸ νόυ τὸ μπακαλάο ἢ

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΜΑΣ ΖΩΗΝ ΥΠΟ Θ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

τὸ ψόφιο ψάρι. Ὅσο ἐπλησίαζε ἡ νύχτα, τόσο ἓνας ἀέρας ἐχθρικός καὶ ἰσχυρὰ θλιβερός μᾶς ἐρχόταν ἀπὸ τοὺς ἔρημους δρόμους κ' ἀπὸ τὰ σκιερὰ σπίτια· καὶ τουρτουρῆσαμε μέσα σὰ ῥοῦχα μας ἀπὸ τὸ κρύο.

— Βέβαια οἱ τρυφερὲς κυρίες, ἐσυλλογίσθηκα, δὲν θὰ αἰσθάνονται καθόλου καλὰ ἐκεῖ μέσα καὶ οἱ κομποὶ κύριοι θὰ ἔχουν τσαλακώση χωρὶς ἄλλο τὸ ῥοῦχο τους. Ἐπειτα θὰ βρισκῶνται τόσο στενόχωρα πὺν δὲ θὰ ἔχουν καμιά ὄρεξι γιὰ ἐρωτοτροπίες καὶ τάχα οἱ ἐπισκέπται τους εἶναι σύμφωνοι μὲ τὰ γούστα τους, καὶ οἱ ξένοι πὺν κάθονται τῶρα στὸ τραπέζι τους εἶναι λεπτοὶ καὶ διακριτικοί; ἢ μπαίνουν καὶ βγαίνουν ἀπροσκάλεστοι καὶ χωρὶς τὴ γνώμη τους; Ἄ! οἱ κυρίες μὲ τὰ λεπτὰ δάχτυλα, τὰ φορτωμένα μὲ μπριλλάντια, σὲ ποιὸν τάχα δίνουν τῶρα νὰ φιλήσῃ τὸ χεῖρ τους· ὁ καρβαλιέρος εἶναι ἱπότης, εἶναι χαριτωμένος, ἢ ἔχει φρικάλιο μεδίαιμα; Κι' ἂν τυχαίην ἀκόμα νὰ εἶναι νεκροί, εἶναι τάχα νεκροστολισμένοι ὅπως ἀξίζει στὴν τάξι τους; στὴν κλίνη τους τοῦ θανάτου εἶναι διγυμένα μυριστικὰ βοτάνια καὶ ῥοδόσταμα καὶ βιολέτα; ἢ εἶναι ἀμελημένοι σὰν οἱ τελευταῖοι φτωχοὶ τοῦ δρόμου;...

Ἐξαφνα ἀπὸ ἓνα στενὸ ἀντίκρυ ἔβγηκε τρέχοντας ἓνας ὄμιλος ἐργατῶν μπροστὰ ἔτρεχε μιὰ κοπέλλα μὲ κόκκινη μπλούζα κ' οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦσαν ὅλοι μαζί ἤρθαν πρὸς τὸ μέρος μας καὶ στάθηκαν νὰ προφυλαχτοῦν ἀπὸ τὴ βροχὴ

κάτω ἀπὸ ἓνα ὑπόστεγο, πολὺ κοντὰ σ' ἐμᾶς. οἱ ἐργάτες μιλοῦσαν στὴ νέα γρήγορα καὶ τὴν πείραζαν, κ' αὐτὴ ἐρωτοτροποῦσε μαζί τους κ' ἐγελοῦσε ἀποκάτω ἀπὸ τὸ μαντιλὶ της ἔβγαίναν τούφες ἀπὸ θαμπόξανθα μαλλιά, τὰ μάγουλά της ἦταν κατακόκκινα καὶ τὰ δόντια της ἀπὸ διάφανο κόκκαλο· ἀφόβητα ἐθορυβοῦσαν ἐκεῖ ὁρτοί, σὰν ἓνα σιγῆνος εὐθυμῶν πουλιῶν, ὅσο πὺν σκοτείνιασεν ὁλότελα.

Ἀπὸ νωρίς, μέσα τὸ λιμάνι ἐμοιάζε σὰ βρώμικη αὐλὴ, σὰ μάντρα πολυθρόνου πὺν κάθονται φτωχοοικογένειες. Μεγάλα κομμάτια θωρηκτὰ, καράβια, βαπορία, βαποράνια, ὅλα στεκόταν ἐκεῖ, ἀλλὰ περισσότερο δυσάρεστα στὴν ὄψι κ' ἄλλα λιγώτερο· πολλὰ εἶχαν σὰ σκουινὰ τεντωμένα σκουινὰ ἔβρεχε πάντα, κ' ἡ θάλασσα ἦταν ἀσάλευτη καὶ βρώμικη· βάρκες περνοῦσαν γλήγορα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς δρόμους πὺν ἔκαναν τὰ πλοία κ' ἀπὸ τὰ καταστρώματα ἐφάναζαν κ' ἀπαντοῦσαν ἐκεῖ ἀνάμεσα, καὶ οἱ γλάροι πετοῦσαν κοπάδια σὰ πλευρὰ τῶν καραβιῶν βγάζοντας σύντομα καὶ στριγγὰ ξεφωνητὰ. Ὅταν ἔπεσε ἡ νύχτα, ἡ κίνησις αὐτὴ ἐξακολούθησε τὸ λιμάνι πολὺφωτο ἔδινε τὴν ἐντύπωσι πόλεως στὴ θάλασσα· σφυρίχτρες, κρότοι μηχανῶν, προβολεῖς πὺν ἐσπᾶθιζαν στὸ σκότος· ὅλα αὐτὰ ἔδιναν ἓναν τόνο ζωηρότητος· ἦσαν σὰν ἀνίδεοι θεαταὶ σὲ μιὰ παράστασι πὺν δὲν εἶχαν μπῆ στὸ νόημα τοῦ ἔργου πὺν παίζεται· ἐθορυβοῦσαν, ἐμιλοῦσαν ζωηροὶ καὶ φλύαροι μὲ τὴν διά-

θεσι πού τους ήταν σηνειθισμένη μολαταύτα ο Άδρατος τεχνίτης έδειχνε ζήλο κι άρρετη φαντασία και τέχνη έως τώρα.

Η πόλις μέσα ήταν βυθισμένη στο σκοτός και στη σιωπή διακρίναμε τα παράθυρα ανοιχτά, σαν να ψάχνουν κάτι προς το σκοτεινό πέλαγος. Συλλογιζόταν ίσως κι όνειροπολούσαν εύτυχίες πού πέρασαν ή ένοσταλοούσαν τις χαριτωμένες κυρίες πού περιέφεραν εκεί μέσα την τουαλέτα τους κάτω από το φώς πού έπεφτε από άστραφτερά κρουσαλλένια άνθη. Ίσως άνανθυμόταν τον θόρυβο της έορτης μέσα από τις κατάφωτες κουρτίνες, πού δε θα ξανακουστή πλέον ή επιθυμούσαν το λιγερό γέλιο της φιλάρεσκης κυρίας, χαρούμενης μέσα στο κάλλος της και τις παιχιδιάρικες νότες του πιάνου της...

Αλλά εκεί πλέον το κάθε τι γινόταν άδόρυβα. Ήταν διασκέδαση, αλλά ήταν του άφέντη του Σκούληκα ο άφέντης ο Σκούληκας είχε στρωμένο μακρύ τραπέζι εύχιας σε δικούς και σε φίλους: οι καλεσμένοι ήταν πολλοί κι ο πρώτος μαζί με τον τελευταίο αλλά ήταν όλοι πολύ πενασμένοι, δεν είχαν καρδιά να χάνουν θα έτρωγαν άσταμάτητα αλέθοντας τα δόντια σιωπηλά.

Μονάχα σε μια παράγγα πολύ κοντά στο καράβι μας καιεί μια μεγάλη κόκκινη φωτιά την είχαν φέρει στην άκρη στη θάλασσα για ναάναι κοντά σε ανθρώπους: μια συντροφιά από φτωχούς εργάτες, απ' αυτούς πού ξεκοβαίν στα σπύτια, ζεσταίνονται σιωπηλά κι ή φωτιά μέσα στο σκοτός πάλλεται και χορεύει ζωηρή κι άντιφεγγίζεται στη θάλασσα σαν ζωτικό.

Από το κρύο κι από το θέαμα άνταρχιάσαμε πάλι και βιαστικά κατεβήκαμε στη σάλα κοντά στους συντρόφους αυτοί μαζεμένοι στο φώς διηγώντας θλιβερές ιστορίες. Πολλοί είχαν έπισκεφθή γλυγούτερα τη χαλασμένη πολιτεία κι έλεγαν για μια γυναίκα πού εδαν νεκρή ήταν στο κρεβάτι της, έλεγαν, σε μια κάμαρα ψηλά, και τα πόδια της κρεμόταν μαυρισμένα από την σαπίλα. Έπειτα είπαν για το κακό, πώς έπεσε ξαφνικά.

— Ήταν βαθύς όρθρος, έπε ένας καρaboκούρης ή σκούνα μας ήταν άραγμένη στη θάλασσα μακρυνά από τη στεριά: άξαφνα ξυπνήσαμε από μια βουή κι από έναν σάλαγο πού σηκώθηκε στα νουή ακολουθούσαν ύποχθόνια μουγκρητά σαν από πολλά κοπάδια βοδιών. Τρομαγμένοι άνεβήκαμε στο κατάστρωμα έλέαμε ότι κάποιος καράβι έπεσε απάνω μας και βλαστημούσαμε τον καπετάνιο: όπου είδαμε τότες αυτό πού δε θα ξεχάσουμε ποτέ βλέπουμε έναν ζόφο πού έπεσε στην πόλι, έναν άερα πού σηκώθηκε και μια σκόνη και βλέπουμε τις άνθρωποκατοικίες να τρέχουν γλήγορα και απάνω μας σαν να ήταν κοπάδια ζώα φοβισμένα κι όσο να το καλοσυλλογιστούμε, έδιακρίναμε καθαρά τις γριλ-

λιες και σε μια στιγμή ήταν τόσο κοντά μας ώστε κοντέψαμε να τις άγγιξουμε με το δάχτυλο: έλέαμε ότι εκεί θα συντριφτούμε, όταν άξαφνα τις είδαμε άνέλπιστα να φεύγουν ξανά και να ξεμακραίνονται. Αυτό συνέβηκε τρεις φορές, τη μια κοντά στην άλλη ήταν ή στιγμή πού το κύμα είχε χυμύξη και απάνω στη στεριά. Έίμαστε σαστισμένοι και δεν ήξεραμε αν είμαστε στο ζύπνο μας ή παιχιδι της ύπνοφαντασίας μας: τότες έφτιασαν στ' αυτιά μας βοές, γόοι χανομένων ψυχών και φωνές άνθρώπων σε έσχατη άπελπισία. Όταν κατακάθισεν ο κουρνιαχτός κι έφυγε το σκοτός, έψάχναμε μπροστά μας και δεν εύρισκαμε την πολιτεία: παρά είδαμε έναν κάμπο γεμάτον με σωρούς από χαλάσματα, πού πρώτη φορά έβλέπαμε.

Έπειτα διηγήθηκαν έπεισόδια της έρωτικής τρέλλας πού έπιασε όσους έγλύτωσαν τις άκόλουθες νύχτες κοιμώνταν όλοι μαζί, έλεγαν, νέοι και νέες, παραδομένοι ο ένας στον άλλον: οι γυναίκες έπεφταν στις άγκαλιές των άντρών άνεπιφύλαχτα, ξεχνώντας κάθε ήθικη και κάθε λύπη.

Έπειτα έτραβηχτήκαμε όλοι στα κρεβάτια μας κι έσβύσαμε τα φώτα. Έξω άκουα τη βροχή και μου ήρθε στο νου ή γυναίκα ή νεκρή στο κρεβάτι της με τα πόδια της πού θα βρέχονταν. Έπεσα σ' ένα βύθισμα κι άξαφνα πήδησε στη φαντασία μου λαμπερή μια παληά ενθύμηση: ήταν ένας σκοτωμένος πού τον είχα ιδή άλλοτε με τα μάτια μου στο βουνό: είχε τρεις μέρες μαχαιρωμένος και τρεις νύχτες ξαπλωμένος κάτω από άκατάπαυτη βροχή: εκείνου τα πόδια ήταν κατάσπρα κι οι πατοίνες ζαρωμένες από το νερό. Ούφ! συλλογίστηκα, αυτό δεν έχει νόημα κι έπάσαζα να κοιμηθώ: αλλά το βουνό έλαμπε πάντα στα μάτια μου παντέρημο κι ο ξαπλωμένος ήταν εκεί: έχει μια μαχαιρία στο λαϊμό, συλλογίστηκα, και το λαρύγγι του είναι χωρισμένο στα δύο: ένα δέντρο είναι παρέκει φουντωμένο και μια μικρή πηγή πού ρέει το φώς παίζει παράξενα σ' αυτό το ζρημο τοπειο: άξαφνα το δέντρο κουνιέται στον άνεμο δεξιά κι άριστερά κι άκούεται να λέη στον εαυτό του:

— «Άααα, είμαι πράσινο, είμαι πράσινο... κι αυτός εκεί ένας σκοτωμένος».

Ένα μικρό λουλούδι πού φυτρώνει εκεί πέρα τρέμει στον ήλιο και συλλογίζεται μέσα στη χαρά του: «Είμαι όφραίο, είμαι όφραίο...»

Η πηγή φλυαρεί και λέει: «Φλυαρώ, φλυαρώ, γιατί δε μπορώ να σωπάσω... τρέχω, τρέχω, γιατί δε μπορώ να σταματήσω...»

Ένα πουλί έρχεται να πιη, βλέπει τον σκοτωμένο και φεύγει φοβισμένο με τα φτερά του.

Ο σκοτωμένος άκίνητος βλέπει με τα γυαλένια μάτια του τον οθρανό ψηλά, πολύ ψηλά και δεν λέει τίποτε, γιατί το αίμα του είναι παγωμένο στο λαρύγγι.

[Το τέλος εις το προσεχές.]

Μ. ΑΥΓΕΡΗΣ

ΚΟΚΛΕΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

Δεν είναι δυναστεία, μόνον εις τους βασιλικούς οίκους. Είναι και φιλολογικαι και καλλιτεχνικαι δυναστεiai: Δουμά, Γκονκούρ, Κοκλέν.

Ο πρεσβύτερος της οικογενειας, ο μόλις άποθανών, δια τον όποιον τόσος έγινε λόγος, είναι ο Κωνσταν Κοκλέν. Η ζωή του ήτο διαρκής ζύμωσις... Από μικρός κατεγίνετο εις χιλια πράγματα, έβασανίζετο από σχέδια μεγάλα. Ήλθε εις τον κόσμο το 1841, εις την Boulogne-sur-Mer εις ένα στενόν δρόμον, ο όποιος ένωρις ή άργά θα άνομασθή όδός Κοκλέν. Ο πατέρας του είχε ένα ψωμάδικο, όπου ειργάζετο πολύ καλά. Άνθρωπος έξυπνος, διαχυτικός, καλός έμπορος και καλός οικογενειαρχης. Έσκέφθη ότι τα άγόρια του θ' αγαπούν, όπως αυτός, το μαγαζί. Και τα στέλλει εις το σχολειον του γέρο-Ταβέρν, όπου μανθάνουν τα πρώτα γράμματα. Κατόπιν τους φόρεσε την άσπρη ποδιά και τον σκούφο και τους πήρε στο μαγαζί. Έπειτα από δλίγον καιρόν ειδη ότι ο μεγαλείτερος σηνά ήτον άφηρημένος, άφινε τα ψωμά να καούν, και έμοιαζε δλίγον του μαγειρου-ποιητού Ραγκνώ, πού τόσο έμορφα τον έξωγράφισε ο κ. Έδμόνδος Ροσταν. Άλλ' ο Κωνσταν δεν γράφει σίχους, άπαγγέλλει έμπε και τραγουδάκια του Λεβασέρ και τα λέγει τό-

σον νόστιμα, όπου οι πελάται τον παρακαλούν να τους τα άπαγγείλη.

Ένα πρωί ο Κωνσταν ειπε στους γονείς του:

— Έτοιμάζω μια έκτακτη παράστασι.

— Και τί ρόλο θα παίξης;

— Θα παίξω δλους τούς ρόλους.

Και δεν ήτον ύπερβολή. Έπαιξε τέσσερις ρόλους: Ένα κομικόν, ένα σοβαρόν, ένα αισθηματικόν, ένα τραγικόν. Ο νέος αυτός δεν έδίστασε να παίξη τον «Κακομοίρη τον Ζακ» έπειτα από τον περίφημον Μπουφέ ο όποιος είχε τόσον στενά συνδέσει τονόμά του με τον ρόλον αυτόν. Ο πατέρας του Κωνσταν, έννόησε ότι δεν ήτο δυνατόν να έμποδισθή τόσον ισχυρά κλίσις. Έπειτα, τόσες φορές έξ αιτίας του είχε κάψει ο φούρνος τα κουλουράκια πού έστελλε στους πελάτας του. Του έδωσε εκατόν φράγκα τον μήνα και τον άφήμε ελεύθερον να πάη στο Παρίσι.

Η πρώτη αυτή έσπέρα, όπου το όνομα του Κοκλέν έδέχθη την πρώτην λάμψιν της δόξης, είναι σημαντική. Από τότε άναφαίνεται ο δυνατός ήθοποιός. Δείχνει την προς τον εαυτόν του πεποιθήσιν, το άδάμαστον θάρρος του και την μεγάλην άναν πού τον άθει προς την δρασιν... Είναι γεννημένος να πάη εμπρός. Έχει μέσα του τον κατακτητήν.

Και πραγματικώς, χωρίς πολλας διαδικασίας, προχωρεί όλοένα. Μετά έξη μήνας, το 1859, βραβεύεται εις το Ξδείο και παίζει εις την Γαλλικήν Κομωδιαν. Πριν περάσουν δύο χρόνια, γίνεται εκάϊρος της. Πάίρνει έξ έρόδου το πρόσωπον του θεράποντος, εις το όποιον κριτική και κοινόν τον άνακηρύττον άπαράμιλλον. Είναι ο άνθρωπος του Μολιέρου, του Ρενιάρ, του Μπωμαρσαί. Κάθε ρόλος πού δημιουργεί, είναι και μια νίκη. Οι παλαιοί τον συγχάιρονται διότι άκολουθει τας παραδόσεις, και ή νέα γενεά διότι δίδει εις αυτας ζωήν νέαν. Συνδέεται με τον Γαμβέταν. Η φιλία των, βασιζόμενη εις άμοιβαίαν εκτίμησιν, γίνεται στενωτέρα δια της πολιτικής. Ο Κοκλέν δεν άποκηρύττει τας ριζοσπαστικας του ιδέας. Γόνος του λαού, μένει προσκολλημένος εις αυτόν. Και, όταν ή επανάστασις της 4 Σεπτεμβριού ανατρέπει την αυτοκρατορικήν κυβέρνησιν, είναι εύχαριστημένος ώσαν έπρόκειτο περί επιτυχίας άτομικής. Χαίρεται την νίκην μαζί με τους άρχηγούς του κόμματος.

Κατά την στιγμήν αυτήν, παρεσύρθη, όπως του το προσήψαν, από ύπερβολήν φιλαντίας ή όποία άνεφαίνεται εις την βαρύτητα της στάσεώς του και εις την βαθύτητα του λόγου του;

Λέγουν ότι εις τὸ φουαγὲ τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, κατὰ τὰ διαλείμματα, κατεγίνετο εἰς τὴν τροποποίησιν τοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι ἡ γνώμη του ἠκούετο ἀπὸ τοὺς νομοθέτας καὶ ἐπιμάτο. Καὶ τί δὲν εἶπαν! Ἡ κακία εἶναι ἐπιβουλός. — Ἐξώγκωσε ὑπὲρ τὸ δέον δ,τι ἦτο ἀπλῶς φυσικὴ ροπή καὶ ἀκακος. Ὁ Κοκλὲν ἦτο πάντοτε ὀρμητικὸς εἰς τὴν υπεράσπισιν τῶν ἰδεῶν του ὅταν τὸ 1876, κατὰ τὴν περίοδον τῆς 16 Μαΐου, ἐπαίξε τὸν Κουρέα τῆς Σεβίλλης, ἐξετόξευσε μὲ τόσην σφοδρότητα, πρὸς τὸ θεωρεῖον τοῦ σφραγιδοφυλάκου, τὸ σκῆμα τοῦ Μπωμαρσαί, ὅστε ἐπροκάλεσε σκάνδαλον. (Μόνον οἱ μικροὶ ἄνθρωποι τρέμουν τὴν δημοσιότητα... Εἰς τὰς ἀρετὰς ποὺ ἀπαιτοῦν ἀπὸ ἑνα ἄνηκόην, κ.λ.π.). Ποτὲ ἡ φράσις του δὲν ἐλέγχθη περισσώτερον αὐθάδης, οὔτε τὸ βλέμμα του ἦτο περισσώτερον σκαπτικόν. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ κοινῶν τὸν ἐκολάκευε διπλῶ, ἐπευφήμησε τὸν καλλιτέχνην καὶ ἐνεθάρρυνε τὸν δημοκράτην. Ἡσθάνθη μέσα του, κατὰ τὰς ἀξιωματημονεύτους αὐτὰς στιγμὰς, κατὰ τὸν ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ βεβαίως, ἂν ἀπεφάσιζε νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, θὰ ἔδραπε τοὺς καρπούς τῆς δημοτικότητός του. Θὰ κατελάμβανε ἐν πλήρει πεποιθήσει τὴν ἔδραν του εἰς τὸ μέγαρον τῆς Βουλῆς. Καὶ ποῖος ἤξεύρει ποῦ θὰ τὸν ἀνύψωνε ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ;

— Ἐπροτίμησε νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸ θέατρον. Ἄλλ' ἐδῶ ἔβαλε ὅλον τὸ πῦρ καὶ ἔφερε τὴν ἀναστάσιον ποῦ θὰ ἐχρησιμοποιοῦσε ὡς πολιτευτῆς. Τὰ ἱεραρχικὰ δοῦτα τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, ἡ εἰρηνικὴ εὐτυχία τὴν ὁποίαν ἐξασφαλίζει εἰς τὰ μέλη του τὸ ἴδρυμα αὐτό, δὲν ἦσαν ἀρκετὰ εἰς τὴν ἀνήσυχον καὶ θορυβώδη ψυχὴν του. Τὸν ἐπνίγαν οἱ τοῖχοι αὐτοὶ ἐδῶ ὠνειρευέτο περιουσίας μεγάλας, ἐπικὰς ἀποθεώσεως. Ἐποθοῦσε νὰ ἀκολουθήσῃ, πέραν τοῦ ὠκεανοῦ, τὴν συνάδελφόν του Σάραν Μπερνάρ. Τὸ 1880 ἔδωκε τὴν παραιτήσιν του, ἀλλ' ἡ φιλικὴ ἐπιμονὴ τοῦ Γαμβιέττα τὸν ἠνάγκασε νὰ τὴν ἀποσύρῃ. Μετὰ ἕξ χρόνια παραιτεῖται καὶ πάλιν. Ἐθράυσε τὰ δεσμὰ τῆς φυλακῆς του καὶ ἐπέταξε στὸν ἐλεύθερον ἀέρα.

Τρέχει παντοῦ, γυρίζει ὅλον τὸν κόσμον, Εὐρώπην, Ἀμερικάν, ὡς Ἀρνόλφος, Ταρτοῦφος, Μασκαρέλλος, Πεγκομάς, Συρανό. Οἱ πνευμονόες του εἶναι ἀπὸ χαλκόν, τὰ πόδια του ἀπὸ χάλυβα. Ἡ κόπωση δὲν τὸν τρομάζει... Μίαν φορὰν μόνον ὑπέκυψε εἰς τὴν Τυχοδιώκτιδα ὅπου εἰς τὸ τέλος τῆς δευτέρας πράξεως ὑποκρινόμενος τὸν κοιμισμένον ἀπεκοιμήθη πραγματικῶς. Αἱ ἐφημερίδες τῆς Νέας Ὑόρκης κατεδίκασαν τὸ σκηρικὸν αὐτὸ εἶδημα, διότι ἔλειπε ἡ ἀλήθεια!...

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπιστρέφει εἰς τὸ Παρίσι. Οἱ φίλοι του θέλουν νὰ τὸν κρατήσουν. Κατορ-

θώνουν νὰ ἐπαναφέρουν τὸν ἄσωτον υἱὸν εἰς τὴν πατρικὴν στέγην καὶ τὴν 7 Δεκεμβρίου 1889 ἀνεβαίνει καὶ πάλιν τὴν σκητὴν αὐτὴν ὅπου εἶχε τιμηθῆ τὸ ὄνομά του ἀλλ' ἡ ἐπανοδός του εἶναι προσωρινή. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἀέρα τῶν βοννῶν δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συνειθίσῃ εἰς ἀτμοσφαιρὰν μολυσμένην. Καί, ἀλήθεια, ὁ πλάτης αὐτοῦ βασιλεὺς ἔχανε κατὰ τὴν κυριαρχίαν του ἐπανερχόμενος εἰς τὰς τάξεις εἶχε ἀντιπάλους, καὶ ἀνευδότους κάποτε. Ἡ καλωσύνη τοῦ διευθυντοῦ δὲν ἠμπόρεσε νὰ προλάβῃ τὰς δυσανεξίας. Καὶ ὁ Κοκλὲν ἐδέχθη τὴν φιλοξενίαν τῆς Σάρας Μπερνάρ εἰς τὸ θέατρον Ἀγαγένης. Ἡ συνεργασία των δὲν διήρκεσε πολὺ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἄρχουν μαζὶ δύο δεσπόται Καίσαρ καὶ Κλεοπάτρα. Ἐπιτέλους ἐπαίξε τὸν Συρανό δὲ Μπερζεράκ, τὸν ἀλησμόνητον αὐτὸν ρόλον, ὅπου διὰ του τὰ χαρίσματα ἀνεδείχθησαν ὡς διὰ μαγείας. Κατόπιν ἐπῆρε τὸ θέατρον Γκαϊτέ καὶ τὸ Πόρτ-Σαίν-Μαρτέν καὶ ἐπερήμενε μὲ ὑπομονὴν τὸ Σαντεκλέρ ἕως τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 1908, ὅποτε ἤρχισαν αἱ δοκιμαί. Ἡ παράστασις ἐπρόκειτο νὰ δοθῆ καὶ ν' ἀναδείξῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸν ἠθοποιὸν καὶ τὸν φίλον του, τὸν ποιητὴν. Ὁ ἀμελικτος θάνατος βράνει ἐδῶ τὸ χέρι, σβύνει τὸν ἐνθουσιασμόν, πνίγει τὴν φωνήν, καὶ μεταβάλλει εἰς ῥόγγον τὴν εὐέλπιδα κραυγὴν... Ὀλιβερά εἰρωνεῖα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ο ΚΟΚΛΕΝ ΒΕΗΝΤΑΒΕΛΟΝΗΣ

Ἄν ἤθελα νὰ δώσω τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἠθοποιοῦ ὁ ὁποῖος μᾶς φεύγει, σχετίζων αὐτὸν μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς ρόλους του, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τὸν συγκρίνω μὲ τὸν Φιγαρό... Εἶχε τὸ εὐκαμπτον τοῦ Φιγαρό, τὴν φρασίαν του τὴν κτυπητὴν, τὴν γόνυμον φαντασίαν, τὴν βικανότητα εἰς καθετὴ, τὴν εὐθυμίαν τὴν μεταδοτικὴν, καὶ ἀκόμη τὸ φιλόσοφον πνεῦμα καὶ τὴν πυρετώδη ἀνησυχίαν. Καί, πρῶτα πρῶτα εἶναι ὁ ἀμέριμος Φιγαρό τοῦ Κουρέως τῆς Σεβίλλης: τραγουδεῖ στὴν κιθάραν τὸ τραγουδάκι του ἔπειτα, ὅπως ἐκεῖνος, ὠρμιάζει, γίνεται σοβαρός, καὶ τόσο-δὰ ἐπίσημος: εἶναι ὁ Φιγαρό τοῦ Γά-

μον τοῦ Φιγαρό ὁ ὁποῖος ἔχει εἰς τὴν σκέψιν του τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Κατόπιν ζωγραφίζεται ἕνας τρίτος Φιγαρό, τὸν ὁποῖον δὲν ἐφαντάσθη ὁ Μπωμαρσαί: ὁ Φιγαρό ὁ κοσμοπολίτης ποὺ πηγαίνει νὰ σκορπίσῃ, εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, τὰ γαλλικὰ γράμματα, καὶ ἐπιστρέφει ἐλευφημούμενος, φορτωμένος χρυσὸν καὶ στεφάνια. Τέλος ὁ Φιγαρό γέρον, κατευνασμένος, συμπονῶν τὴν ἀθλιότητα τῶν δυστυχισμένων συναδέλφων του, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἀσύλου τοῦ Πόντ-ο-Ντάμ...

Ὁ μεγάλος αὐτὸς καλλιτέχνης ἦτο ἕνας ἀγαθὸς ἄνθρωπος.

[Μετάφρ. Κ. Μ.]

ΑΔΟΛΦΟΣ ΜΠΡΙΣΣΟΝ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

Ἄπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Δ. Βικέλα «Ἡ Ζωὴ μου» ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων, δημοσιεύομεν μερικὰ ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα τοῦ τελευταίου κεφαλαίου.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

Ἄν εἶχα εὖρει ἀκόμη τὸν δρόμον μου. Ἐξ ἑνὸς μὲ εἰλικνεῖν ἡ δημόσιος ποίησις, ἐξ ἄλλου ἐπέβαλλον τὸν ὄγκον των τὸ Πανεπιστήμιον, ὁ θεῖος μου Λέων Μελάς καὶ ὁ Ραγκαβῆς.

Τοὺς στίχους τοῦ Ραγκαβῆ ἀπεστήθισα παιδιόθεν. Προσωπικῶς τὸν ἐγνώρισα κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Λονδίον, δὲν ἔπαυσα δὲ τρέφωμαι πρὸς αὐτόν, μέχρι τοῦ θανάτου του φίλιαν καὶ σεβας, καὶ ἀφοῦ ἀκόμη ἔπαυσα ν' ἀκολουθῶ τὴν γνώμην καὶ τὸ παράδειγμά του. Τότε, συζητῶν τὰς θεωρίας του περὶ ποιητικῆς γλώσσης, ἔφερα ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον του τὰ πρῶτα ποιήματα τῆς νεανικῆς του περιόδου, τὰ ὁποῖα εἶχε γράφει εἰς γλώσσαν οὐδόλοκ ὑποδουλουμένην εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς:

Κόρη, μὲ τὰ χρυσὰ μαλλιά 'ς τοὺς χρυσάλλεινους ὄμους,
Ποῦ τρέχεις δλομόναχ' 'ς τῆς ἐρημίας τοὺς δρόμους;...

Τὸν ἠρώτων ἀστενεύομενος εἰν ἤθελε τολμήσει νὰ μεταχειρισθῆ τὰς ἐξεζητημένας λέξεις τῆς λογίας γλώσσης διὰ νὰ ἐκφράσῃ εἰς ὠραίαν νέαν τὰ αἰσθηματὰ του, καὶ ἂν ἡ νέα τότε θὰ ἐπίστευεν εἰς τὴν εἰλικρινείαν τοῦ αἰσθηματός του. Βεβαίως ὁ Ραγκαβῆς, ὁ ὁποῖος εὐκόλως ἐμαγεύετο ἀπὸ τὸ ὠραῖον φύλον, δὲν θὰ διέπραττε λάθος τοιοῦτον. Ἄλλ' ὑπεξέφευγε τὸ ἐρώτημά μου μὲ τὴν συνήθη χάριν καὶ τὴν σπινθηροβόλον εὐφύιαν του.

Δὲν ἦσαν αὐτὰ τὰ μόνα προσόντα του. Ἐκτὸς τῆς φιλολογικῆς γονιμότητος, τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς ἀκατάπειστον φιλεργίας του, εἶχε τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων. Ἀγαθὸς καὶ γενναῖος πρὸς τοὺς νέους, ἐγνώριζε πὸς νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ, νὰ τοὺς χειραγωγῆ καὶ νὰ ἐλκύῃ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην των. Δὲν ἀποτελῶ βεβαίως μοναδικὸν τοῦτου παράδειγμα. Ἐξ ἄλλου ὁμως γνωρίζω, ὅτι ὅλοι οἱ νέοι δὲν ἐξετίμων πάντοτε τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν εὐθύτητα του, ὅταν μάλιστα δὲν ἐβραβεύοντο τὰ ἔργα των εἰς διαγωνισμούς, τῶν ὁποίων εισηγητὴς ἦτο ὁ Ραγκαβῆς.

Σήμερον καὶ ἡ φιλολογικὴ του ἀξία ἐνίστα ὑποβιβάζεται. Μέμφονται ἰδίως τὸν Ραγκαβῆν, ὅτι ἐπιδοθεῖς

εἰς πολλὰ δὲν κατέλαβεν εἰς οὐδένα κλάδον τὴν πρῶτην θέσιν. Τοῦτο εἶναι ἐν μέρει ἀληθές, ἀλλ' ἡ μοιρὴ εἶναι ἀδικός. Ναι μὲν, ἐκτὸς τῶν ποιημάτων καὶ τῶν δραμάτων του, ἐδημοσίευσε μεταφράσεις πεζὰς καὶ ἐμμέτρους, ἔγραψε βιβλία περὶ ἀρχαιολογίας, ἔγραψε βιβλία παιδικὰ, σχολικὰ... καὶ τί δὲν ἔγραψε! Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῆ, ὅτι ὀλίγοι τότε ἦσαν οἱ δυνάμενοι νὰ γράφουν πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους, αἱ δὲ ἀνάγκαι ἦσαν πολλαὶ καὶ ποικίλαι. Ὁ Ραγκαβῆς διὰ νὰ τὰς θεραπεύσῃ ἐσπατάλησε τὸν διανοητικὸν του πλοῦτον. Τὸν ἐσπατάλησεν ἀφειδῶς κατὰ τὴν πρῶτην περίοδον τῆς ἐθνικῆς διαπλάσεως, μὲ δσην αὐτὰ πάρησιν καὶ οἱ ἔχοντες χρήματα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τὰ ἐθυσίαζαν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. Κατόπιν ἡ φιλοπονία του ἔβηκε ἐνθουσιαστικῶς καὶ ἡ πολυγραφία του ἐξηκολούθησεν ἄνευ τῆς προτέρας ἀκμῆς, ἴσως δὲ καὶ ἄνευ τῆς προτέρας ἐθνικῆς ἀνάγκης. Ἄλλ' ἐξ ὅσων ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του, τίποτε ἴσως δὲν ἦτο περικτὸν τότε ἡ ἀσκαποῦ.

Ὁ Ραγκαβῆς δὲν ἠρέσθη εἰς τὸν ἐντεχρον χειρισμὸν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ στίχου, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν ἀρμονίαν εἶναι συνειδησμένη ἡ ἀκοῆ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων. Ἡθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν εἰς τὴν νεωτέραν ποίησιν, τὴν δὲ περὶ τούτου θεωρίαν ἐφήρμοσεν εἰς δραματικὰς τὸν μεταφράσεις, εἰς τοὺς χορούς τοῦ ἐπιτυχεστέρου δραματικοῦ του ἔργου, τῆς κομψοῦδος ὁ Γάμος τοῦ Κουρτούλη, καὶ εἰς τὴν παράφρασιν του τοῦ Α τῆς Ὀδυσσεΐας.

Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Ραγκαβῆ ἔγραψα εἰς ἑξαμέτρους καὶ εἰς γλώσσαν καθαρῆς οὐσαν τὸ ποίημα Σκαί καὶ Φῶς. Εἰς τὴν νέαν ἐκδοσιν τῶν Στίχων μου, τοῦ 1885, περιελήφθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Παρὰ τὸν Τάμεσιν. Ἡ μετονομασία του αὐτῆ εἶναι ὄχι μόνον μετριοφρονετέρα, ἀλλὰ καὶ ἀκριβεστέρα διότι συνετέθη κατὰ τὸ 1358, ὅτε διήλθα μίνας τινὰς τοῦ θέρους εἰς ἐξοχὴν, πλησίον τοῦ πάρκου τοῦ Greenwich, ὅπου ἐκτυλίσσεται ἡ ὑπόθεσις. Ἄλλ' ἐάν τὸ μέτρον καὶ ἡ γλώσσα μαρτυροῦν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ραγκαβῆ, τὴν πηγὴν ὁμως τῆς ἐμπνεύσεως θ' ἀνεύρουν εἰς τὸν Wordsworth ὅσοι ἀνέγγυσαν τὸν Ἄγγλον ἐκεῖνον,

τὸν ποιητὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἐπι ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα τὸ ποίημά μου ἐκεῖνο ἔμεινε τὸ μᾶλλον ἀπαράτητον ἐξ ὧν τῶν

ἔργων μου. Ἐπταίος τὸ μέτρον, ἡ γλῶσσα ἡ ἡ ἔμπνευσις; Ἡ καὶ τὰ τρία συγχρόνως; Δὲν ἤξευρα. Ἡμπορῶ ὅμως σήμερον ταπεινῶς ὁμολογήσω, ὅτι ἴσθε τὸ ἔργον ἀπέδιδά μεγάλην βλάβην εἰς τὸ ἔργον μου καὶ ὅτι ἐξηκολούθησα νὰ μὴ τὸ θεωρῶ ἐντελῶς ἄξιον ἀποκηρύξεως. Ἀλλῶς δὲν θὰ τὸ περιλαμβάνω καὶ εἰς δευτέραν ἐκδοσιν τῶν Στίχων μου. Ἀλλ' εἶναι τόσο ἀπατηλὴ ἡ πατρικὴ στοργή!

Πρὸς ἐλάφρυνσιν τῆς ποιητικῆς μου συνειδήσεως προσθέτω, ὅτι ποτὲ δὲν ἐπανελάβα τὸ λάθος νὰ γράψω ἑξαμέτρους, καὶ ὅτι δὲν ἐβράδυνα νὰ ἐπανελάθω εἰς τὰς προτέρας περὶ γλώσσης ἰδέας μου, χωρὶς ὅμως ἀκόμη ν' ἀπαρηθῶ ἐντελῶς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς. Εὐρισκόμην εἰς περίοδον μεταβατικῆν. Ἐξ ἑνὸς ὁ Ραγκαβῆς καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, ἐξ ἄλλου ἡ δημόσια ποιησις καὶ ὁ φίλος μου Σπυρίδων Πανῶς. Δὲν εἶχε βεβαίως αὐτὸς τὸ Πανεπιστημιακὸν κύρος, ἀλλ' ἡ γνώμη του καὶ οἱ στίχοι του ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς ἐνδομύχους κλίσεις μου. Κεφαλὴν ἐκεῖνος, ἠκολούθει τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον εἶχαν χωράξει οἱ ποιητὰι τῶν Ἰωνίων νησῶν.

Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποκρούσω ἐντελῶς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀποδιδόντων εἰς τοὺς ποιητὰς ἐκεῖνους ὀλίγην ἑλληνομάθειαν καὶ πολλὴν ξενικὴν ἐπίδρασιν, ἀλλ' ὁ θαυμασμός μου διὰ τὸν Σολωμὸν καὶ διὰ τὰ Κλέφτικα τραγούδια ἐπέσκαπτεν ἐνὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἐπιβολὴν τῶν Σούτσων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ραγκαβῆ.

Ἐνῶ ἐξηκολούθουν ἀκόμη ν' ἀμφιρρέπω, ἀνέτειλε τὸ ἄστρον τοῦ Βαλαωρίτου. Ἡ ὄρμη τῆς ποιησεώς του μὲ παρέσυρε. Ἀνέγνωσα τὰ Μνημόσυνά του μ' ἐνθουσιασμόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἠλάττωσε ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐμφάνισις τῆς Κυρᾶ Φροσίνης. Δὲν ἐγνώριζα τὸν ποιητὴν, οὔτε εἶχα τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν σχέσεως πρὸς αὐτόν. Ἡ ἔμμετρος ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλα τότε πρὸς τὸν Βαλαωρίτην, ἦτο αὐθόρμητος ἀπήχησις τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μου, ἀναγνώρισις τῆς ποιητικῆς δυνάμεώς του, καὶ ὁμολογία τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν διὰ μᾶς ἐξήσκησεν εἰς τὴν ψυχὴν μου.

καθὼς ἔς τὴν λύρα τὴν βοεβὴ πῶς κρημαίνεται ἔς τὸν τοῖχον ἀρμονικῶς τρεμουλάσῃσα ἀπαρᾶς ἔς τὰς χορδαῖς τῆς, ὅταν κοπιᾷ τῆς ἀκουσθῆ ὁ ἦχος ἄλλης λύρας, ὅπου τὴν παίζον δάκτυλα τεχνίτου ξακουμένου.

Τὸ ποίημα ἐκεῖνο ἔγινε ἀφορμὴ τῆς φιλίας μου μετὰ τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην καὶ μετὰ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του, — φιλίας μετὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἐκεῖνος καὶ ὁ ὑπέργοτος υἱὸς του Χαρίλαος μὲ ἐτίμησαν ἐνὸς ἔξω.

Οἱ θεοὶ μου μὲ εἶχαν παρουσιάσει εἰς τὸν Τρικούπην καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλ' ἡ εὐγενὴς προσήνεια, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχα γείνει δεκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ κρείσσεως δὲν εἶχαν ἀκόμη μεταβληθῆ εἰς οἰκειότητα. Ἐγνώριζα ἐγὼ, ὅτι κατεγίνετο τότε εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐγνώριζα τὸν ὄρατον τοῦ ἐπιτάξιον εἰς τὸν Βύρωνα καὶ τοὺς στίχους δούσε εἶχε δημοσιεύσει, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζεν, ὅτι καὶ ἐγὼ ἔγραφα στίχους.

Ὁ ἀξιωματικὸς Μόστρας διέμενε τότε εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὴν ναυπήγησιν τοῦ ἀτμοδρόμου Ἀμαλία, τοῦ μετονομασθέντος Ἑλλάς μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, καὶ χρησιμομέσαντος εἰς τὰ γηρατεία του ὡς σχολῆς Ναυτικῆς. Ὁ Μόστρας δὲν εἶχεν ἀκόμη νυμφευθῆ τὴν ἐξαδέλφην μου, ἀλλ' ἐσύγγαζε πολὺ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ θεοῦ μου καὶ εἶχαμεν συνδεθῆ διὰ στενῶν σχέσεων. Ἡμεθὰ νῆοι καὶ οἱ δύο, μολογὸν δὲ ἦτο ὁ δῶς ἀμέτοχος ποιητικῶν διαθέσεων, ἐγνώριζεν ὅμως καὶ ἀνέχετο τὰς ἰδιότητάς μου. Ἐκεῖνος ἐπαρόμοιος τὸ μυστικὸν μου εἰς τὸν πρῶτον. Ὁ ἀγαθὸς καὶ σεβάσμιμος γέρον ἐξήγησε νὰ ἀναγνώσω μίαν ἐσπέραν, ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, τὸ πρὸς τὸν Βαλαωρίτην

ποίημα. Οἱ ἔπαινοί του ἦσαν μεγάλη δι' ἐμὲ ἐνθάρρυνσις. Μοῦ ἀνέγνωσε καὶ ἐκεῖνος τὰς στροφάς, τὰς ὁποίας συγχρόνως σχεδὸν εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς τὸν Βαλαωρίτην:

Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε,
Τ' ἀηδόνι ἀκόμα ἔζη...

Κατ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἦλθεν εἰς τὸ Λονδίνον ὁ Ἰούλιος Τυπάλος μετὰ τὴν σύζυγόν του. Ἡ γνωριμία μου καὶ μετὰ τοὺς δύο ἔλαβεν ἀμέσως τὸν χαρακτήρα εὐλακρινῶς φιλίας. Ὡς ποιητῆς ὁ Τυπάλος μοῦ ἦτο ἀγάπητός καὶ προτοῦ τὸν γνωρίσω προσωπικῶς. Ὅλα ὅσα ἐδημοσίευσεν δὲν εἶναι ἐξ ἴσου ἄξια θαυμασμοῦ. Ἀλλ' ἡ μικρὰ συλλογὴ του περιέχει τινὰ τῶν ὀρεινῶν, τῶν γλυκύτερων ποιημάτων τῆς γλώσσης μας. Ἐξέχει πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐκφρασίαν τοῦ ἐρωτικοῦ αἰσθηματος. Ἡ ἀρμονία τῶν στίχων του ἐλπίζει ὅσον καὶ ἡ ἔμπνευσις των. Ἀποδείξει τῆς ἐντελείας των εἶναι καὶ τοῦτο: ὅτι ἔγειναν δημοτικοὶ καὶ μένουσιν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ διατηρῆται τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Πολλάκις ἀναφέρων εἰς φίλους τὸ ὄνομα τοῦ Τυπάλου, εἶδα τὴν ἀγνοσίαν. Πῶς! Δὲν γνωρίζετε τὰ Δύο λουλούδια, τὸ Πλάσμα τῆς φαντασίας, τὸ Σῦντα γλυκεῖά μου ἀγάπη; — Ἄ ἰδικά του εἶναι!

Ὁ Τυπάλος εἶχε τὸ πρόσθετον χάρισμα, ὅτι ἡ μορφή του ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν προσδοκίαν τοῦ θαυμαστοῦ τῶν στίχων του. Τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε. Πολλάκις δὲ ἡ διάφρασις τῆς ἐκ τῶν προτέρων σχηματισθείσης ἰδέας περὶ ἐξελθόντων προσώπων κλονίζει τὸν προϋπάρχοντα θαυμασμόν. Οὕτω, ἔαρετε νὰ ἐλκυσθῆ τις ἀπὸ τὴν πνευματώδη ὁμιλίαν, τὴν ζωηρὰν ἐκφρασίαν τοῦ γυναικῶδους προσώπου τοῦ Ραγκαβῆ, διὰ νὰ ἐξουδετερωθῆ ἡ ἐντύπωσις τοῦ μικροσκοπικοῦ του ἀνιστήματος. Τὸν δὲ Σπυρίδωνα Τρικούπην δὲν ἐφάνταζόμην βεβαίως ὅπως ἦτο, ὅτε ἀνεγίνωσα τοὺς Σωξομένους λόγους του καὶ τὴν ὀρειαν μεταφρασίν του τῶν στίχων τοῦ Τυγαίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τότε ἦτο νέος. Ἀλλ' ὅτε τὸν ἐγνώρισα γέροντα, καὶ μετὰ τὰ δυσκίνητα μέλη παραμορφωθέντα ἀπὸ τὴν ποδάρταν, οἱ κακόγλωσσοι ἐκ τῶν συνηθόντων εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν παρωμοίαζον μετὰ ἱσποτάμον, καὶ δὲν εἶχαν πολὺ ἄδικον. Ἀλλ' ἡ ἀγαθότης του, ἡ ἀφελὴς εὐγένεια τῶν τρόπων καὶ ἡ πολυμάθειά του ἀνεπλήρωσαν τὴν χάριν ὅση ἔλειπεν ἀπὸ τὴν μορφήν του.

Ὁ Ἰούλιος Τυπάλος εἶχεν ἀνδρικὸν τὸ ἀνάστημα τὴν κεφαλὴν κανονικῶς ὀρειαν καὶ τὴν ἐκφρασίαν ἠρέμως μελαγχολικῆν. Ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ παρασηματώσεως του συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ προσελκύσῃ τὸσον ταχέως τὴν συμπάθειάν μου. Ἐνοεῖται, ὅτι ἀφορμὴ τῶν σχέσεων μας καὶ ἕλη συνήθης τῶν συνομιλιῶν μας ἦτο ἡ ποίησις. Ἴδού τί ἔγραφα εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου τὴν 8ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1860. Σημειῶνω τὴν χρονολογίαν διότι νομίζω ὅτι ἔχει τὴν σημασίαν τῆς. Φαίνεται τὸσον ἀπεχθονῶς ἡ ἐποχὴ ἐκεῖνη, καὶ ὅμως πῶσοι νέοι ποιητὰι καὶ σήμερον ἴσως διέερχοντα παρομοίαν κρίσιν.

«Ὀμίλησα πολλὰ μετὰ τὸν Τυπάλου περὶ γλώσσης. Ἐγνώριζα ἐξ αἰτίας του, ἐσκέφθη... καὶ χθὲς ἀπεφάσισα καὶ ἔσχεσα ὅλους τοὺς στίχους τῆς τραγῳδίας μου, διὰ νὰ τὴν ἀρχίσω εἰς τὴν δημοτικὴν. Νὰ ἰδῶ...»

Τῆς τραγῳδίας μου εἶχα γράψαι δύο πράξεις εἰς ἰάμβους. Ἡ θύσις τῶν ἀπέβη ὀριστικῆ. Οὐτὲ ἰάμβους ἔγραφα ποτὲ πλέον, οὔτε ἐπανελάβα τὴν ἀπόπειραν δραματικῆς ποιήσεως. Συνησθάνθη ἐγκαίρως τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἀναρμοδιότητά μου. Ταῦτα ἐν παρενθέσει.

Ἐξακολουθῶ τὸ ἡμερολόγιον:
Ἐξ' ὅτου ἐσχετίσθη τὸν Τρικούπην ἵπταρχε ἐν-

«τὸς μου αὐτὴ ἡ πάλη μεταξὺ δημοτικῆς γλώσσης καὶ διορθωμένης. (Δὲν μετεχειρίζομαι τὴν λέξιν κατὰ δαγενοῦσις). Ὡς ἐκ τῆς διαμάχης αὐτῆς εἰς τὴν κεφαλὴν μου δὲν ἠδυνήθη νὰ γράψω τίποτε κατὰ τὸ δῖασθημα τοῦτο, ἐκτός ἀποπειρῶν ὄχι ἐπιτυχῶν...»

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔγραφα πάλιν:
«Αἱ ἀμφιβολίαι μου δὲν ἦσαν ὡς πρὸς τὸ θέμα καὶ τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν μορφήν, ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν... Νὰ ἴδωμεν τώρα, μετὰ τοῦ Τυπάλου τὴν παρακίνησιν. Φοβοῦμαι ὅμως μήπως.

» παραδεχόμενος τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, ὑπάγω εἰς ὑπερβολὰς καθὼς τόσοι ἄλλοι. Ὁ μέσος ὄρος, — ἡ μέση ὁδός! Ἐκεῖ εἶναι ἡ σωτηρία. Ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν εὑρῶ τις; Πῶς νὰ περιπατήσῃ εἰς τὸ σχοινί τοῦτο χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ἰσορροπίαν του καὶ νὰ κρημισθῆ! Ἡδη τὴν μέσιν αὐτὴν ὁδὸν τὴν θέτω μακρύτερα ἢ ὅτε ἔγραφα εἰς τὸ τετράδιον τοῦτο πρὸ ὀλίγων μηνῶν πῶς σκέψεις μου περὶ γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, σκέπτομαι ὅπως καὶ τότε περίπτου. Καὶ πάλιν λέγω: Μελέτη, σπουδὴ καὶ σιωπὴ.»

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ ΕΜΕΡΣΟΝ

Χ Α Ρ Α Κ Τ Η Ρ *

Τὴν ἀγαθότητα πῶς μέτρον τῆς ἔχει τὸ ποσὸν τῶν εὐεργετημάτων, δὲν τὴν ἀναλογίζομεθα μ' εὐχαρίστησιν. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἀνεξάντητος καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἀκόμη ὅτι ἐθυσίασθη ὅση ἦτον εἰς τὴν κατοχὴν σου καὶ ἐκενῶθη ὅλον τῆς τὸ ἀπόθεμα, μὴν ἀμφιβάλλεις ὅτι αὐτὸ θὰ κάμῃ ἄλλους νὰ ἦναι γενναῖοι, φαιδρῶ καὶ πλούσιοι καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ νὰ κοιμᾶται ἀκόμη, φαίνεται ὅτι κάμνει τὸν ἄερα καθαρότερον καὶ τὸ σπῆτι του στολίζει τὰ τοπία καὶ ἡ ὑπαρξὶς του ἐνισχύει τοὺς νόμους. Αὐτὴν τὴν διαφορὰν τὴν διακρίνουσιν οἱ ἄνθρωποι πάντοτε. Ἡξεύρομεν ποῖος εἶναι εὐεργετικὸς μετὰ ὅλους ἄλλα μέσα παρὰ μετὰ τὸ ποσὸν τοῦ χρήματος πῶς ἐγγράφεται εἰς τὸν κατάλογον διὰ τὸ συσσίτιον τῶν πτωχῶν. Μόνον αἱ χυδαῖαι ὑπηρεσίαι ἠμποροῦν νὰ μετρηθῶν. Νὰ φοβῆσαι ὅταν οἱ φίλοι σου ἀρχίσουν νὰ σοῦ λέγουν πόσα καλά ἔκαμες καὶ νὰ τὰ συζητοῦν ἀλλὰ ὅταν σηκώνουν ἐπάνω σου δειλὰ καὶ ἀσταθῆ βλέμματα, κατὰ τὸ ἦμισον μετὰ σεβας καὶ κατὰ τὸ ἦμισον μετὰ δυσαρέσειαν, καὶ ἀναγκάζονται ν' ἀναβάλλουν τὴν κρίσιν των εἰς τοὺς μέλλοντας χρόνους, ἤξευρε ὅτι τότε δικαιοῦσαι νὰ ἔχῃς ἐλπίδας. Ἐκεῖνοι πῶς ζοῦν διὰ τὸ μέλλον, κατ' ἀνάγκην φαίνονται ἐγωῖστα εἰς ἐκείνους πῶς ζοῦν διὰ τὸ παρόν. Δι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ἀστεῖον διὰ τὸν Ρεῖμερ, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα περὶ Γκαίτε, καὶ καταστρώσῃν κατάλογον τῶν δωρεῶν αὐτῶν ἀγαθοεργῶν του, καθὼς π.χ. ὅτι ἔδωκε τὸσας ἑκατοντάδας ταλλήρων εἰς τὸν Στάλλιχ, εἰς τὸν Ἐγγελον καὶ εἰς τὸν Τιςμπάιν, ὅτι ἐπρομήθευσε μίαν προσδοφόρον θέσιν εἰς τὸν καθηγητὴν Φός, ἕνα ὑπούργημα εἰς τὸν Χέρδεγ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου δουκός, μίαν σύνταξιν εἰς τὸν Μάυερ, συνέστησε δύο καθηγητὰς εἰς ξένα πανεπιστήμια κτλ. κτλ. Καὶ ὁ πλέον μακρὸς κατάλογος ἀγαθοεργῶν πῶς μετροῦνται ὀνομαστί, εἶνε βρα-

χότατος. Ἐὰν πρόκειται ὁ ἄνθρωπος νὰ μειωθῆται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ ἦναι πλάσμα εὐτελές καὶ μηδαμινόν. Διότι ὅλα ὅσα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀρεθμοῦνται, φύσει εἶναι ἐξαιρέσεις, ἐν φ' ὁ κανὼν καὶ ὁ καθημερινὸς βίος τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀγαθοεργία. Πόσον δὲ ἀγαθοεργὸς ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ ἦτον ὁ Γκαίτε, ἀποδεικνύεται ἀπὸ μίαν ἐκθέσιν πῶς ἔκαμεν εἰς τὸν Ἐκερμαν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξώδενσε τὴν περιουσίαν του. «Κάθε βραβ. ποτ. πῶς λέγω, μοῦ κοστίζει μίαν σκοπούσαν χρυσάφι μισὸν ἑκατομμύριον ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν μαν περιουσίαν ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ χέρια μου γιὰ νὰ μάθω ἐκεῖνο πῶς τώρα γνωρίζω, ὄχι μόνον ἡ περιουσία τοῦ πατρός μου, ἀλλὰ καὶ ὁ μισθός μου καὶ τὰ σημαντικὰ μου φιλολογικὰ κέρδη ἀπὸ πενήκοντα ἐτῶν καὶ πλέον»

Ὁμολογῶ ὅτι ἐὰν τολμήσωμεν ν' ἀπαριθμήσωμεν ἕνα ἕνα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀπλῆς αὐτῆς καὶ ὀρειτικῆς δυνάμεως, θὰ καταλήξωμεν εἰς μίαν χρυδαίαν φλυαρίαν, σὺν νὰ ἠθέλαμεν νὰ ζωγραφίσωμεν τὴν ἀστραπὴν μετὰ ξυλοκάρβουνον ἀλλὰ κατὰ τὰς μακρὰς αὐτὰς νύκτας καὶ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως, ἔτσι ἀγαπῶ νὰ παρηγοροῦμαι. Μόνον αὐτὴ ἡ ἰδία ἠμπορεῖ ν' ἀπεικονίσῃ ἐκεῖνα. Μία λέξις πῶς ἐξέρχεται θερμὴ ἀπὸ τὴν καρδίαν, μετὰ μίαν πλούσιον. Παραδίδομαι εἰς τὸ ἔλεος χωρὶς ὄρους. Πόσον θανασίμως ψυχρὸν εἶναι τὸ φιλολογικὸν δαιμόνιον ἐμπρὸς εἰς τὴν ζωντανὴν αὐτὴν φωτιάν! Ἐκεῖνο πῶς ἐδῶ μετὰ θίγει καὶ μετὰ συγκινεῖ, δίδει ζωὴν εἰς τὴν θλιμμένην ψυχὴν μου καὶ τῆς δίδει μάτια πῶς βλέπουν μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῆς φύσεως. Βλέπω ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἐνόμιζα τὸν ἐαυτὸν μου πτωχόν, εἶμαι πλουσιώτατος. Καὶ ἀπὸ τοῦτο ἐξάγεται ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ ὑψώνεται εἰς μίαν νῆαν ὑψηλοτέραν σφαῖραν καὶ κατόπιν ὑποχωρεῖ πάλιν ἐνώπιον μᾶς νέας ἀποδείξεως μεγαλείου καὶ δυνάμεως χαρακτήρος πῶς ἠθέλε παρουσιασθῆ. Ἐλπίς καὶ ἄσις διαδέχονται ἡ

* Τέλος. Ἴδε «Παναθήναια» 31 Ἰανουαρίου.

μία τὴν ἄλλην κατὰ μίαν περιέργων ἀλληλουχίαν ὁ χαρακτήρ ἀπαθεῖ τὸν νοῦν, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις ὑποβάλλει καὶ ὁ χαρακτήρ μεταδίδεται εἰς τὰς ἰδέας καὶ με αὐτὰς ἐξωτερικεύεται καὶ κατόπιν πάλιν στέκεται ἐντροπισσόμενος ἐμπροσθὰ εἰς τὰς νέας ἀστραπιαίας ἀποκαλύψεις ἠθικῆς ἔξαισιότητος. Χαρακτήρ εἶναι φύσις εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς μορφῆν. Ἀνωφελὴς εἶναι ἡ πιθηκική ἀπομίμησις αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἢ ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῆς. Ὡς πρὸς τὴν ἀντίστασιν, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, ἡμπορεῖ νὰ κατορθώσῃ τοιαῦτα ποῦ εἶναι ματαία πᾶσα ζηλότυπος ἀμίλλα.

Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἐκεῖ εἶναι καλλίτερον, ὅπου ἐκτὸς τῶν χειρῶν τῆς φύσεως δὲν εἰργάσθησαν ἐπάνω του ἄλλα χεῖρα. Ἐλήφθη πρόνοια ὥστε ἐκεῖνοι ποῦ πρόωρισθησαν διὰ μεγάλα, νὰ χώνωνται εἰς τὴν ζωὴν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς σκιάς, εἰς τρόπον ὥστε κάθε νέα ἰδέα, κάθε ἀγνὸν αἰσθημα τῆς νεαρᾶς μεγαλοφυΐας νὰ μὴ παρατηρήται καὶ νὰ μὴ διασαλπίζεται ἀπὸ μυριοφθάλμους Ἀθήνας. Δύο ἀνθρώπινα πλάσματα, δύο νεαρῶτα τέκνα τοῦ Παννύστου μοῦ ἔδωκαν ἐσχάτως ἀφορμὴν εἰς σκέψεις. Ὅταν ἀνελογιζόμεν ποία νὰ ἦτον ἄρα γε ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται ἡ ἀγνότης των καὶ ἡ μαγεία τὴν ὁποῖαν ἐξασκεῖ ἡ φύσις των ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας, μοῦ ἐφάνη ὅτι τὸ καθὲν μοῦ ἀπεριόριτο: «Εἶναι ποῦ δὲν συνειδηθῆναι, ποῦ δὲν ὑπῆκουσα ποτὲ εἰς τὸν λόγον τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς ἐκεῖνο ποῦ οἱ ἄνθρωποι ἀποκαλοῦν εὐαγγέλιον, καὶ δὲν ἔχασα ποτὲ τὸν καιρὸν μοῦ. Μοῦ ἐφθάνεν ἡ ἀπλή πτωχεία τοῦ χωριοῦ ποῦ εἶναι καθολοκληρίαν ἰδική μου καὶ ποῦ δι' αὐτὸ εἶναι τὸσον ἔξαισιᾶ ἢ ἐργασία μου δὲν σοῦ ἐνθυμίζει ἐκείνην—εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ αὐτῆν». Καὶ με τοιούτους ἀνθρώπους ἡ φύσις μοῦ δεικνύει ὅτι εἰς τὴν δημοκρατικὴν Ἀμερικὴν δὲν θέλει νὰ δημοκρατοποιηθῇ. Πόσον εἶνε ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὸν κόσμον, πόσον βαθέως διαφέρουν ἀπὸ τὸν ὄχλον τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τὸν συνασπισμὸν καὶ τὴν τύρβην τῶν ὁδῶν! Σήμερον τὸ πρῶτ' ἀκόμη ἐξαπέστειλα μερικὰ ἄγρια ἀνθη τῶν θεῶν τούτων τῶν δασῶν. Εἶναι μία ἀπολύτρωσις ἀπὸ τὴν φιλολογοῖαν, — αὐτὰ τὰ δροσερὰ σχεδιογραφήματα, βγαλμένα ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς σκέψεως καὶ τῆς αἰσθησεως, ἀπαράλλακτα ὅπως εἰς μίαν ἐποχὴν τοῦ ἔξευρωτισμοῦ καὶ τῆς κριτικῆς ἀναγινώσκοντες τὰς πρώτας γραμμάς τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ἐμμέτρου λόγου, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν εἰς ἓνα λαόν. Πόσον χαριτωμένη εἶνε ἡ ἀφοσίωσις των εἰς τὰ προσφιλῆ των βιβλία, εἴτε εἶναι Αἰσχύλος, Δάντης, Σαίξπηρ ἢ Σκῶτ, ἔχουν τὴν συναίσθησιν ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχουν κάτι ποῦ τοὺς εἶναι πολῦτιμον ὅποιος τὸ προσβάλλει, προσβάλλει αὐτούς—καὶ ἰδιαίτερός ἡ τελεία

αὐτῆ ἀπομόνωσις ἀπὸ τὴν κριτικὴν, ἡ Πάτρος τῆς σκέψεως ἀπὸ τὴν ὁποῖαν γράφουν χωρὶς νὰ ἔχουν καμίαν συνείδησιν ὅτι ἄλλοι ὀφθαλμοὶ θ' ἀναγνώσουν ποτὲ αὐτὰς τὰς σελίδας. Εἶδε νὰ ἡμποροῦσαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὰ ὄνειρά των σὰν ἄγγελοι καὶ νὰ μὴ ἐξυπνήσουν διὰ νὰ παραβληθοῦν με ἄλλους καὶ νὰ προκαλέσουν κολακείας! Ἐν τούτοις μερικαὶ φύσεις εἶναι τὸσον καλαὶ καὶ δὲν βλάπτονται ἀπὸ τὰ ἐγκώμια καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ φορὰ τῆς σκέψεως φθάνει εἰς τὰ βάθη, δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ματαιοφροσύνης. Σοβαροὶ φίλοι θὰ τοὺς ὑπενθυμίσουν τὸν κίνδυνον νὰ μὴ γυρίσουν τὰ μυαλά των ἀπὸ τὴν βοήθην τῶν σαλιγγῶν, — ἀλλὰ θὰ τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ χαμογελοῦν δι' ὅλα ταῦτα. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν ἀγανάκτησιν ἐνὸς εὐγλωττοῦ Μεθοδιστοῦ διὰ τὰς φιλικὰς ὑπομνήσεις ἐνὸς καθηγητοῦ τῆς θεολογίας:—«Φίλε μου, ἓνας ἄνθρωπος δὲν ἡμπορεῖ οὔτε νὰ ἐπαινεθῇ οὔτε νὰ προσβληθῇ». Αἱ συμβουλαὶ ὅμως αὐταὶ εἶναι ἄξια συγγνώμης εἶναι πολὺ φυσικαί. Ἡξεύρω ἀκόμη πὺς ὅταν εἶχαν φθάσει εἰς τὴν Ἀμερικὴν μερικοὶ ξένοι νοήμονες κληρικοὶ, μοῦ ἐπέρασε τότε ἀπὸ τὴν κεφαλὴν ἡ ἰδέα: «Σὰς ἐφῆραν ἔδω διὰ νὰ σὰς ἀφήσουν ὡς θύματα;»—ἡ πρὸ τῆς ἀποκρισεως εἰς ἐκείνην, ἡ ἐξῆς ἐρώτησις: «Ἀφίνετε τὸν ἑαυτὸν σας ἐν γένει νὰ θυσιασθῇ;»

Καθὼς ἐλέχθη ἤδη, ἡ φύσις κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τῆς αὐτῆν τὴν ἐπικυριαρχίαν, καὶ ὁσονδήποτε προπετῶς τὰ κηρύγματά μας καὶ αἱ ἐπιστήμια μας καὶ ἂν θέλουν νὰ οικειοποιηθῶν ἐν μέρος τῆς ἐπιρροῆς καὶ νὰ διδάξουν ὅτι οἱ νόμοι μορφόνουν τοὺς πολίτας, ἡ φύσις ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον τῆς καὶ φέρει εἰς τὸ ἀτοπον καὶ τοὺς πλέον σοφοὺς. Εὐαγγέλια καὶ Προφήτας τοὺς θεωρεῖ εὐκόλα πράγματα, σὰν νὰ εἶχε καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀκόμη νὰ παραγάγῃ καὶ σὰν νὰ μὴ εἶχε ν' ἀφιερῶσιν πολλὸν καιρὸν διὰ τὸν καθένα. Ὑπάρχει μία κατηγορία ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται μεμονωμένοι κατὰ μακρὰ διαλείμματα καὶ εἶναι προικισμένοι με τὸσον ἔκτακτον φρόνησιν καὶ ἀρετὴν, ὥστε γενικῶς τιμῶνται ὡς θεοὶ εἰς αὐτοὺς φαίνεται νὰ ἔχη συσσωρευθῇ αὐτῆ ἡ δύναμις περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἐγεννήθησαν με χαρακτήρα, ἢ, διὰ νὰ δανεισθῶ μίαν ἔκφρασιν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, εἶναι θρίαμβος ὄργανωμένος. Συνήθως γίνονται δεκτοὶ με δυσμένειαν, ἐπειδὴ εἶναι καινοφανεῖς καὶ ἐπειδὴ ἀναστέλλουν τὴν ὑπερβολὴν, ἡ ὁποία παρήχθη ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ τελευταίου ἐνθέου ἀνθρώπου. Ἡ φύσις δὲν ὁμοιοκαταληκτεῖ ποτὲ τὰ τέκνα τῆς καὶ δὲν κάμνει ὁμοίους δύο ἀνθρώπους. Ὅταν βλέπωμεν ἓνα μεγάλον ἄνδρα, μᾶς φαίνεται ὅτι παρατηροῦμεν μίαν ὁμοιότητα με μίαν ὁποιαδήποτε ἱστορικὴν προσωπικότητα καὶ προ-

λέγομεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτήρος του καὶ τὴν πορείαν τῶν τυχῶν του, συμπεράσματα τὰ ὁποῖα θὰ διαψεύσῃ χωρὶς καμίαν ἀμφιβολίαν. Κανείς ποτὲ δὲν θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τοῦ χαρακτήρος του σύμφωνα με τὴν πρόληψίν μας, ἀλλὰ θὰ τὸ λύσῃ κατὰ τὸν ἰδικόν του, τὸν ὑψηλόν καὶ ἕως τὴν σήμερον ἀνύπαρκτον τρόπον. Ὁ χαρακτήρ χρειάζεται χωρὶς, δὲν πρέπει νὰ στενοχωρηθῆ ἀπὸ πρόσωπα γύρω του, οὔτε νὰ κρίνεται κατ' ἐκεῖνο ποῦ εἶδαμεν ἐπιπολαιῶς εἰς τὴν βίαν τῶν ὑποθέσεων ἢ εἰς σπανίας ἀφορμὰς. Χρειάζεται προοπτικὴν καθὼς καὶ τὰ μεγάλα κτίρια. Ἴσως καὶ εἶναι ἐνδεχόμενον μάλιστα νὰ μὴ συνάπτῃ ταχέως σχέσεις καὶ ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ μὴ ἐπιζητοῦμεν ταχεῖαν ἐξηγήσιν τῶν πράξεων του οὔτε κατὰ τὴν δημόδιον, οὔτε κατὰ τὴν ἰδικὴν μας, τὴν ἀτομικὴν ἠθικὴν.

Θεωρῶ τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς τέχνης ὡς ἱστορίας. Τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Δία δὲν τὸν θεωρῶ ὡς ἀδύνατον εἰς αἶμα καὶ εἰς σώμα. Κάθε χαρακτήρα ποῦ ὁ καλλιτέχνης ἐνεχάραξεν εἰς τὴν πέτραν, τὸν εἶχεν ἰδῆ εἰς τὴν ζωὴν καὶ μάλιστα καλλίτερα παρὰ τὴν ἀπεικόνισίν του. Εἶδαμεν πολλὴν ἀπομίμησιν, ἀλλὰ εἶναι ἐμφυτον εἰς ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν εἰς μεγάλους ἄνδρας. Πόσον εὐχάριστα μᾶς διηγούνται τὰ παλαιὰ βιβλία, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ὀλίγοι, διὰ τὰς ἐλαχίστας πράξεις τῶν πατριαρχῶν. Θέλομεν τὸν ἄνθρωπον νὰ στέκῃ εἰς τὴν μέσην τοῦ τοπίου τὸσον μεγάλως καὶ μνημειώδως, ὥστε ν' ἀξίωσιν τὸν κόπον ν' ἀναφερθῇ ὅτι ἐσηκώθη καὶ ἔξωσε τὴν δαφνὴν του καὶ ἐξεκίνησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τοῦτο καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Αἱ πλέον ἀξιόπιστοι περιγραφαὶ εἶναι αἱ τῶν ὑπερόχων ἀνδρῶν ποῦ ἐδέσποζον ὅλων τῶν ἄλλων μόλις ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἐπειθον τὰς αἰσθήσεις, ὅπως συνέβη εἰς τὸν Μάγον τῆς Ἀνατολῆς ὁ ὁποῖος ἐστάλη νὰ ἐξετάσῃ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ζωροάστρου. Ὅταν ὁ σοφὸς Γιουνανῆς ἐφθασεν εἰς τὸ Μπαλκ, διηγούνται οἱ Πέρσαι, ὁ Γιουστάσα ὤρισεν μίαν ἡμέραν νὰ συναχθῶν ὅλοι οἱ Μοβδαὶ τῆς χώρας καὶ νὰ στήσουν ἓνα χρυσοῦν θρόνον διὰ τὸν σοφὸν Γιουνανῆ. Τότε προσέβη εἰς τὸ μέσον τῆς συνελεύσεως ὁ προφήτης Ζαατούστρας καὶ ὅταν εἶδε τὸν ἀρχηγὸν τούτον ὁ σοφὸς Γιουνανῆς εἶπε: «Αὐτῆ ἡ μορφή καὶ αὐτῆ ἡ στάσις δὲν ἡμποροῦν νὰ ψεύδωνται, καὶ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον ἀλήθεια ἡμπορεῖ νὰ ἔβγῃ ἀπὸ αὐτὰς». Ὁ Πλάτων εἶπεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ πιστεύσωμεν εἰς τὰ τέκνα τῶν θεῶν «καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ὁμιλοῦν χωρὶς ἀποδεικτοὺς καὶ ἀναποφεύκτους λόγους». Ἐὰν δὲν θὰ ἡμποροῦσα νὰ πιστεύσω τὰ πλέον ὠραία πράγματα εἰς τὴν ἱστορίαν, θὰ ἐφρόνον ὅτι ὑπῆρξα πολὺ ἀτυχῆς ὡς πρὸς τοὺς συντρόφους μου. Ὁ Τζῶν Μπρασχόου, λέγει ὁ Μίλτον, «φαίνεται ὡς ὑπατος ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λείψουν αἱ δεσμίδες τῶν

ῥάβδων¹ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους, εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον εἰς τὸ δικαστήριον ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν θὰ τὸν ἐθεώρεις ὅτι διακρίβει βασιλεῖς». Τὸ θεωρῶ περισσότερον ἄξιον πίστεως καθότι ἡ παλαιότερα παράδοσις εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει καλλίτερα νὰ γνωρίζῃ τὸν οὐρανόν, καθὼς λέγει ὁ Κινέζος, παρὰ ὅτι τόσοι καὶ τόσοι ἄνθρωποι πρέπει νὰ γνωρίζουν τὸν κόσμον. «Ὁ ἐνάρετος ἡγεμὼν στέκεται ἀφοβὸς ἀπέναντι τῶν θεῶν. Αἰῶνας περιμένει τὴν ἀφίξιν ἐνὸς σοφοῦ καὶ δὲν ἀμφιβάλλει. Ἐκεῖνος ποῦ στέκεται ἀφοβὸς ἀπέναντι τῶν θεῶν γνωρίζει τὸν οὐρανόν. Ἐκεῖνος πάλιν ποῦ περιμένει αἰῶνας τὴν ἀφίξιν ἐνὸς σοφοῦ, χωρὶς ν' ἀμφιβάλλῃ, γνωρίζει τοὺς ἀνθρώπους. Ἀναλόγως λοιπὸν λαμβάνει καὶ τὰ μέτρα του ὁ ἐνάρετος ἡγεμὼν καὶ δεικνύει τὸν δρόμον εἰς τὸ κράτος του διὰ τὸ ἀπώτερον μέλλον». Δὲν εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ζητήσωμεν τὸσον μακρονὰ παραδείγματα. Μύωψ εἶνε ἐκεῖνος ὁ παρατηρητῆς ποῦ δὲν τὸν ἐδίδαξεν ἀκόμη ἢ πείρα του ὅτι καὶ αἱ μαγικαὶ δυνάμεις εἶνε τὸσον πραγματικαὶ καὶ μεγάλα, ὅσον καὶ αἱ χημικαὶ δυνάμεις. Καὶ ὁ πλέον πεζὸς καὶ νηφάλιος σχολαστικὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξέλθῃ ἔξω χωρὶς ν' ἀντικρούσῃ ἐπιρροὰς ἀνεξηγήτους. Ἐνας ἄνθρωπος κολλᾷ τὸ βλέμμα του ἐπάνω του καὶ οἱ τάφοι τῆς ἀναμνήσεως ἀποδίδουν πάλιν τοὺς νεκροὺς των τὰ μυστικὰ ποῦ, εἴτε πρόκειται νὰ τὰ φυλάξῃ εἴτε πρόκειται νὰ τὰ προδώσῃ, τὸν κάμνονν δυστυχῆ, χρωστοῦν νὰ ἔβγαν εἰς τὸ φῶς—ἓνας ἄλλος καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὁμιλήσῃ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματός του φαίνονται νὰ ἐκλύωνται ἀπὸ τὰς ἀρθρώσεις των ἢ ἀφίξις ἐνὸς φίλου τοῦ δίδει χάριν, τόλμην καὶ εὐγλωττίαν καὶ ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποῦ ὀφείλουν νὰ τοῦ μείνουν ἀληθινοὶ, ποῦ τοῦ ἔδωσαν ὑπέροχον ἔκτασιν εἰς τὴν σκέψιν καὶ ἦσαν νέαν ζωὴν εἰς τὸ στήθος του.

Τί εἶναι τὸσον ὑπέροχον καὶ ἔξαισιον σὰν τοὺς δεσμούς στενῆς φιλίας, ὅταν αὐτῆ ἀπορροῆ ἀπὸ τὴν βαθεῖαν αὐτῆν πηγὴν; Διὰ τὸν σκεπτικιστὴν ποῦ ἀμφιβάλλει εἰς τὴν δύναμιν καὶ εἰς τὰ ἐφόδια τοῦ ἀνθρώπου, ἀρεστὴ ἀπάντησις ἔγκειται εἰς τὸ ἐνδεχόμενον ἐκεῖνο τῆς φαιδρᾶς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας με ἄλλους, εἰς τὸ ὁποῖον πιστεύουν ὅλοι οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι καὶ τοῦ ὁποῖου πραγματικῶς λαμβάνουν πείραν. Δὲν ἡξεύρω ποῖαν ἄλλην ἢ ζωὴ ἡμπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἱκανοποίησιν, σὰν τὴν βαθεῖαν ἐκείνην καὶ ἀγαθὴν συνεννόσιν ποῦ ὑπάρχει μετὰ δύο ἐντίμων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι, ἀφ' οὗ προσέφεραν ἀμοιβαίως πολλὰς ἀγαθὰς ὑπηρεσίας, εἶναι βέβαιοι καὶ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ

¹ Ἐννοεῖ τὰς δέσμας τῶν ῥάβδων, τὰς ὁποῖας οἱ ῥαβδῶχοι φέροντες προηγούντο τῶν ὑπάτων εἰς τὴν Ρώμην, συμβολίζοντες τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν. Σημ. Μετ.

περὶ τοῦ φίλου των. Αὐτὸ εἶναι εὐτυχία ἀνωτέρα ὄλων τῶν ἄλλων ἀπολαύσεων, καταρρίπτουσα τὴν δξίαν τῆς πολιτικῆς, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐκαλησιῶν. Διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι συνήντων ἀλλήλους ὅπως ἔπρεπε, ὁ καθένας εὐεργέτης, ὁ καθένας ἀστερόεσσα βροχή, ὁ καθένας περι-στοιχισμένος ἀπὸ ιδέας, ἀπὸ ἔργα, ἀπὸ γνώσεις, θὰ ἤρχιζε τότε ἡ πανήγυρις τῆς φύσεως ποὺ ἀναγγέλλουν ὅλα τὰ πράγματα. Τὸ πρῶτον σύμβολον τοιαύτης φιλίας εἶναι ὁ ἔρωσ τῶν φύλων, καθὼς καὶ ὅλα τὰλλα πράγματα εἶναι σύμβολα τοῦ ἔρωτος. Αἱ σχέσεις αὐταὶ τῶν ἀρίστων ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, τὰς ὁποίας ἐπὶ τινα καιρὸν ἐθεωροῦμεν ὡς ῥομαντικὰς ἐπινοήσεις τῆς νεότητος, ἀποβαίνουν, καθόσον ἀναπτύσσεται ὁ χαρακτήρ, ἡ πλέον βεβαία καὶ ἡ πλέον ἀσφαλῆς χαρὰ καὶ ἀπόλαυσις.

Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσωμεν εἰς ἀπόλυτον σχέσιν μὲ ἀνθρώπους! — ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ζητήσωμεν τίποτε ἀπὸ αὐτούς, νὰ μὴ ἀπαιτήσωμεν τὸν ἐπαινὸν των ἢ τὴν βοήθειαν ἢ τὸν οἶκτον καὶ ν' ἀρκεσθῶμεν νὰ τοὺς ἀναγκάσωμεν μὲ τὴν δύναμιν τῶν παναρχαίων νόμων! Δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ φερθῶμεν κατὰ τοὺς ἀγράφους νόμους μὲ δύο — τρεῖς ἀνθρώπους — μὲ ἓνα μόνον ἀνθρώπον — καὶ νὰ δοκιμάσωμεν τὴν χρησιμότητά των; Δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ τιμῶμεν τὸν φίλον μας, ἐξερχόμενοι εἰς ὑπάντησίν του μὲ ἀλήθειαν, μὲ σιωπὴν, μὲ ὑπομονήν; Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἤμεθα τόσον ὀρηκτοὶ διὰ νὰ τὸν ἀναζητήσωμεν; Ἐὰν ἔχωμεν συγγένειαν, βεβαίως θὰ συναντηθῶμεν. Εἰς τοὺς παλαιούς Ἕλληνας ἐπεκράτει ἡ παράδοσις, ὅτι καμία μεταμόρφωσις δὲν ἤμπορεῖ νὰ κινήσῃ ἓνα θεὸν ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ ὑπάρχει κάποιος ἑλληνικὸς στίχος ποὺ λέγει: «Οἱ θεοὶ δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς ἀλλήλους». Καὶ οἱ φίλοι ὑποτάσσονται εἰς τοὺς νόμους τῆς θείας ἀνάγκης — σὰν νὰ ἔλκωνται ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς βαρῦτητος, τείνουν πρὸς ἀλλήλους καὶ δὲν ἤμποροῦν ἀλλέως νὰ κάμουν. Ὁ δεσμὸς ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ των δὲν εἶναι τεχνητός.

Οἱ θεοὶ χρεώσονται νὰ καταλάβουν τὰς θέσεις των εἰς τὸν Ὀλυμπόν μας χωρὶς μεσίτην καὶ εισηγητὴν καὶ ν' ἀραδιασθοῦν κατὰ θεῖαν πρωτοκαθεδρίαν. Μία κοινωνικὴ συναναστροφὴ χάνει τὸ θέλητρον καὶ τὴν χάριν τῆς, ἐὰν καταβάλωμεν κόπον δι' αὐτὴν καὶ ἂν συναθροίσωμεν τὰ μέλη τῆς ἐξ ἀποστάσεως ἑνὸς μιλίου. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ πραγματικὴ διάλυσις, θὰ εἶναι μία ἐλεινή, χυδαία καὶ ἀναξιοπρεπὴς φλυαρία, ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ ἀριστοὶ λαμβάνουν εἰς αὐτὴν μέρος. Ὅ,τι μέγα ἔχει μέσα του ὁ καθείς, θὰ τὸ ἀποκρύψῃ καὶ θὰ φανερώσῃ κάθε ἀδυναμίαν του μὲ τρόπον δυσάρεστον, σὰν νὰ εἶχον τάχα συναθροισθῇ οἱ Ὀλύμπιοι διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους ταμβάκον.

Ἡ ζωὴ τρέχει γρήγορα. Κυνηγοῦμεν ἐν πρόσκαιρον σχέδιον ἢ καταδιωκόμεθα ἀπὸ ἓνα φόβον. Ἄλλ' ἐὰν κατὰ τύχην συναντήσωμεν ἓνα φίλον, σταματῶμεν — ἡ ὁρμὴ μας καὶ ἡ βία μας φαίνονται ἀρκετὰ ἀνόητα — ἤδη ἀνεκτήσαμεν ἀνάπαντα καὶ κυριότητα ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐξυψώσωμεν τὴν στιγμὴν μὲ τὸν πλοῦτον τῆς καρδίας. Ἡ στιγμὴ εἶνε τὸ πᾶν, εἰς ὅλας τὰς εὐγενεῖς σχέσεις.

Ὁ τέλειος ἀνθρώπος εἶναι ἡ προφητεία τοῦ πνεύματος, ὁ φίλος εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς καρδίας. Τὴν πραγματώσαιν αὐτῶν τῶν δύο εἰς ἓνα περιμένοντες ὡς τὴν μεγαλειέραν μας εὐτυχίαν. Οἱ αἰῶνες κάμνουν ἐλευθέραν τὴν ἠθικὴν αὐτὴν δύναμιν. Πᾶσα δύναμις εἶναι σκιὰ καὶ σύμβολον ἐκείνης. Ἡ ποιησις εἶνε ζωηρὰ καὶ δυνατὴ, ἐὰν ἀντλή τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἀπὸ αὐτὴν τὴν δύναμιν. Οἱ ἀνθρώποι ἐντυπώνουν τὸ ὄνομά της εἰς τὸν κόσμον, ἐὰν τὴν γεμίῃ αὐτὴ ἡ δύναμις. Ἡ ἱστορία ὑπῆρξε πτωχὴ καὶ οἰκτρὰ, τὰ ἔθνη μας ἦσαν ὄχλος καὶ συρφετός, ποτὲ δὲν εἶδαμεν ἓνα ἀνθρώπον, τὴν θεῖαν ἐκείνην δύναμιν δὲν τὴν γνωρίζομεν ἀκόμη, ἀλλὰ μόνον τὰς προορήσεις τῆς καὶ τὰ δειρὰ τῆς δὲν γνωρίζομεν τὸ ὑπέροχον ὃν ποὺ οἰκαιοποιεῖται, ποὺ καθησυχάζει τὸν θεατὴν καὶ τὸν ἐνθουσιάζει. Μίαν ἡμέραν θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ δύναμις ποὺ ἐνεργεῖ πῶς κρυφά, αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ πλέον φανερὴ, ὅτι ἡ ποιότης ἀποζημόνει διὰ τὴν ποσότητα καὶ ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ χαρακτήρος ἐνεργεῖ στὰ σκοτεινὰ καὶ συντρέχει ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν εἶδαν ποτέ. Ὅ,τι μέγα ἐφάνη ἤδη, εἶναι ἀπαρχαὶ καὶ ἐνθαρρύνσεις δι' ἡμᾶς κατ' αὐτὴν τὴν διεύθυνσιν. Ἡ ἱστορία τῶν θεῶν καὶ τῶν ἁγίων, ποὺ τὴν ἔγραψεν ὁ κόσμος καὶ κατόπιν τοὺς ἐλάτρευσε, εἶναι πιστοποιητικὰ τοῦ χαρακτήρος. Οἱ αἰῶνες εἶδαν μὲ ἀγαλλίαν τὴν ζωὴν ἑνὸς νεανίου, ὁ ὁποῖος τίποτε δὲν ἐχρεώσεται εἰς τὴν τύχην καὶ ὁ ὁποῖος ἐτελεύτησεν ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς καταδίας τοῦ λαοῦ του, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ὑπέροχον καθαρότητα τῆς φύσεώς του ἐπέχυσεν ἐπιπὴν αἴγλην εἰς τὰς περιστάσεις τοῦ θανάτου του, ὁ ὁποῖος διὰ τοὺς ὀφθαλμούς τῆς ἀνθρωπότητος μετέβαλεν κάθε λεπτομέρειαν εἰς ἓν παγκόσμιον σύμβολον. Αὐτὴ ἡ μεγάλη ἦττα εἶναι μέχρι τῆς σήμερον τὸ ὑπέροχον ἡμῶν γεγονός. Ὁ νοῦς ὅμως ἐπιθυμεῖ μίαν νίκην ποὺ νὰ τὴν ἀντιλαμβάνεται μὲ τὰς αἰσθήσεις, μίαν δύναμιν τοῦ χαρακτήρος, ἡ ὁποία νὰ προσηλυτίσῃ δικαστὴν καὶ ἑνορχον, στρατιώτην καὶ βασιλέα, ἡ ὁποία θὰ δεσπόσῃ τῶν ζωικῶν καὶ ὀρυκτῶν δυνάμεων καὶ θ' ἀνακατωθῇ μὲ τὴν κυκλοφορίαν τῶν φυτικῶν χυμῶν, τῶν ποταμῶν, τῶν ἀνέμων, τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἠθικῶν δυνάμεων.

Ἐὰν μὲ ἐν πῆδημα δὲν ἤμποροῦμεν νὰ φθάσωμεν αὐτὸ τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον, ὡς τὰ λατρεύομεν τοῦλάχιστον. Εἰς τὴν κοινωνίαν

ΛΕΙΠΟΥΝ ΟΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

261 - 264

Έχασε όλότελα τό ένα του μάτι. Οί φίλοι και οί συγγενείς τής κόρης, έδειώρησαν πώς έδειξε περισσότερο γενναϊόψυχη έπιμονή απ' όση κανείς μπορούσε ν' απαιτήσει λογικά από αυτήν, είπανε πάλι τό λόγο τους κι' έπιμείνανε νά χαλάση τόν άρραβώνα. Άλλ' άφοϋ έδίστασε λιγάκι, ή Αύρηλία με όλη τή γενναϊοψυχία τών τιμητικών γι' αυτήν αϊσθημάτων, είπε πώς έσκέφτηκε θετικά γιά τό ζήτημα, και πώς δέν μπορούσε νά βρη κανένα φταίξιμο τού Μπρέκινριδς.

Έδωσε, λοιπόν, καινούργια προθεσμία και ό Μπρέκινριδς έσκέπασε και τό άλλο του πόδι.

Ήτον ήμέρα θλιβερή γιά τό καυμένο τό κορίτσι, όταν είδε τούς χειρούργους νά παίρνουν με σεβασμό τό σάκιο, αυτόν πού ήξερε πιά σέ τί χρησιμεύει από προηγούμενα πειράματα, και ή καρδιά τής ένοιωσε πικρά, πώς άληθινά κάτι από τόν άρραβωνιαστικό τής είχε πάλι εξαφανισθή. Αισθανότανε πώς τό πεδίο των συμπαθειών τής μικραίνει καθ' ήμέρα, άλλ' ακόμα μιá φορά απάντησε άρνητικά στα παρακάλια τών δικών τής, και ανανέωσε τή συμφωνία τής.

Έπί τέλους, λίγες ήμέρες πριν από τό γάμο, έγεινε άλλο κακό. Όλο τό χρόνο οί Ίνδοι τού Όβεν Ρίβερ, ενός ανθρώπου μονάχα έγδαραν τό κεφάλι, κι' αυτός ήτον ό Ουίλλιαμ Μπρέκινριδς Καρύδερς, από τό Νιού - Γέρσεϋ. Έπήγαινε στής άρραβωνιαστικής του, καταχαρούμενος, όταν έχασε γιά πάντα τά μαλλιά του. Και τώρα θλιμμένος καταριέται σχεδόν τήν ειρωνική τύχη πού τού έσωσε τή ζωή.

Ή Αύρηλία είναι πολύ στενοχωρημένη γιά τή διαγωγή πού πρέπει νά δείξη. Άγαπή τόν άρραβωνιαστικό τής ακόμα, μού γράφει — ή τουλάχιστον τό υπόλοιπον τού άρραβωνιαστικού τής — με όλη τήν καρδιά τής, αλλά ή οικογένειά τής πολεμά δυνάτá τό γάμο ό Μπρέκινριδς δέν έχει περιουσίαν και είναι άνίκανος γιά κάθε δουλειά. Τό εισόδημά τής πάλι δέν άρκεί γιά νά ζήσουν δύο ύποφερτά. — «Τί πρέπει νά κάνω;»

μ' έρωτά, σ' αυτή τή σκληρή στενοχωρία.

Τό έρώτημα είναι λεπτό. Ή απάντησις σ' ένα τέτοιο έρώτημα θ' άποφασίση γιά τήν τύχη μιáς γυναίκος και σχεδόν γιά τά δύο τρίτα ενός άνδρός. Νομίζω πώς θα έπαιρνε κανείς μεγάλη ευθύνη αν άπαντούσε άλλοιώς, παρά με μιαν απλή πρότασι. Πόσο θα έσοιχίζε νά ξαναφταίξη κανείς ένα Μπρέκινριδς δάκαιο; Άν ή Αύρηλία άντέχη στα έξοδα, ως άγοράση στόν καλό τής πόδια και χέρια ξύλινα, ένα γυαλένιο μάτι και μιá περρούκα, γιά νά τόν κάνει παρουσίσιμο. Άς τού δώση προθεσμία έννενηντα ήμέρες χωρίς άναβολή και αν σ' αυτό τό διάστημα δέν τσακίση τό κεφάλι του, ως διατρέχη τήν τύχη τόν παντρευθή. Δέν πιστεύω, κάνοντας αυτό, νά εκτίθεται σέ μεγάλο κίνδυνο με κανένα τρόπο. Άν ό άρραβωνιαστικός σας, Αύρηλία, ύποχωρήση ακόμα στην παράδοξη μανία πού έχει νά σπάξη κάτι κάθε φορά πού βρισκει εύκαιρία, ή πρώτη δοκιμή θα τού είναι βέβαια μοιραία και τότε θα είσθε ήσυχη παντρεμένη ή όχι. Παντρεμένη, τά ξύλινα πόδια και τ' άλλα άντικείμενα, ιδιοκτησία τού πεθαμένου, θα κληρονομήσετε σεις ως χήρα κι' έτσι δέν χάνετε τίποτ' άλλο, παρά τό τελευταίο ζωντανό κομμάτι ενός τμήου και δυστυχισμένου συζύγου, πού προσπάθησε σέ όλη του τή ζωή νά κάνει τό καλό, μα πού είχε πάντοτε εναντίον του τά άλλόκοτα καταστρεπτικά ένστικτά του.

Δοκιμάστε τήν τύχη, Μαρία, έσκέφθηκα πολύ γι' αυτό τό ζήτημα, και είναι ή μόνη λογική λύσις. Βέβαια ό Καρύδερς θα έκανε σοφά, στό πρώτο πείραμα νά τσακίση τό κεφάλι του. Άλλ' άφοϋ διάλεξε άλλη μέθοδο, άποφασισμένος νά μακραίνη τήν ύπαρξί του όσο μπορεί περισσότερο, δέν πρέπει νά τόν κατηγορούμε γι' αυτό έκανε αυτό πού τού γουστάριζε. Σωστό είναι ν' αντικρύζουμε τις περιστάσεις πρακτικά, χωρίς νά πικραθοϋμε καθόλου μ' εκείνον.

[Μετάφρ. Α. Μ.]

MARK TWAIN

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ζωή και θάνατος

Ο κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Όποτε ζή λοιπόν ο Όσκαρ Ουάιλντ; Ο ΜΑΘΗΤΗΣ. — Έτσι λέγουν τουλάχιστον. Άνθρωποι, που τον έγνωσαν εις την ζωήν, τον είδαν εις διαφόρους Ιταλικάς πόλεις, να περνά μιστηριάδης, ως οικία, και να χάνεται μέσα εις τας στενωπούς, αποφεύγων τα βλέμματα των περιέργων. Εάν δέν είναι ο ίδιος, φρισμένος θά είναι ο βουκόλας του.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Έσείς τί πιστεύετε; Ο ΜΑΘ. — Δέν ήξεύρω τί να πιστεύω. Θα έπίστευα εις μίαν φάρασαν, εάν εκείνοι που τον είδαν νεκρόν εις τή Παρίσι, δέν έβεβαίωσαν έκτοτε ότι ήτον τόσον παρηλλαγμένος, ώστε να μη φαίνεται πλέον ο ίδιος άνθρωπος. Τόσον μεγάλη ήτον ή μεταμόρφωσις του, ώστε να υποτεθή έκτοτε ότι ο θάνατος δέν έμπορούσε να φερθή τόσον ύβριστακάς προς τον ώραιον ποιητήν και να τον κάμη έντελώς άγνωριστον. Η ιδέα, ότι ο νεκρός ήτον ύποβολιμαίος, ερρίφθη άν δέν άπατώμαι έκτοτε.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Δέν είναι καθόλου άπίθανον. Μόνος ο Όσκαρ Ουάιλντ έμπορούσε να σκεφθή ένα παρόμοιον τέχνασμα και μόνος αυτός έμπορούσε να βάλλη ένα άλλον νάποθάνη διά λογαριασμόν του. Ήτο και αυτό ένα από τα όφραία και ύπέροχα παράδοξα, που άγάπησε τόσον πολύ εις την ζωήν του και εις την τέχνην του. Άφ' ού έπαιξε τα πλέον χαριτωμένα παιγνίδια με την ζωήν, ήθέλησεν ίσως να παίξη άλλο ένα και με τον θάνατον του.

Ο ΜΑΘ. — Δέν νομίζετε όμως, ότι, χαρίζον τή όνομά του εις ένα χυδαίον νεκρόν, έκαμε μίαν πράξιν άναξιοπρεπή και προσέβαλε τον έαυτόν του άπέναντι των θεοτήτων του Άδου, πλαστοπροσωπήσας την ύπεροχον φύσιν του μεταξύ των νεκρών;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Έξ έναντίας. Ηθέλησε να ειρωνευθή και τον θάνατον, όπως ειρωνευθή την Ζωήν. Κάθε άνθρωπος είναι κατάλληλος να κάμη ένα νεκρόν. Και ο Όσκαρ Ουάιλντ εκέκρηθη, ότι διά νάποθάνη έμπορούσε νάποθάνη εν τώ προσώπω του πρώτου τυχόντος. Ένα πτώμα, είτε Όσκαρ Ουάιλντ όνομάζεται είτε Θεοσίτης, είναι πάντοτε ένα πτώμα άξιον διά τα σκουπίδια.

Ο ΜΑΘ. — Δέν έννοώ όμως τί εκέκρησεν ο ποιητής με την άσειδίτητα αυτήν;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ίσως θα μάς τή ειπή μίαν ήμέραν ο ίδιος και θα μάς τή ειπή ύπερόχος. Όποσδήποτε όμως νομίζω, ότι εκέκρησε κάτι τι, που κανείς μας δέν τό εφαντάσθη. Τό να έξακολουθή κανείς να ζή, αφού άπέθανε και εκηδεύθη και άνεκορολογήθη, είναι μία άπόλαυσις μοναδική. Ομοιάζει έντελώς με μετεμψύχων και κυρίως με μίαν μετεμψύχων εκλεκτικών. Διότι τό να μετεμψυχώθη κανείς εις ένα γάτον ή ένα άσκάθαρον δέν είναι και πολύ εύχάριστον πράγμα. Άλλά τό να μετεμψυχώθη εις τον ίδιον έαυτόν του είναι ύπεροχον.

Ο ΜΑΘ. — Όστε φαντάζεσθε την νέαν κατάστασίν του, ως μίαν μετεμψύχων;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Όρισμένως. Είμαι βέβαιος ότι ο Όσκαρ Ουάιλντ έπεισθη όριστικάς, ότι άπέθανε. Και πάλιν έπεισθη ότι άνεστήθη. Τα όρια της ζωής και του θανάτου έσυγχύσθησαν μέσα του με τον ώραιότερον τρόπον. Και τώρα πλανάται εις τον κόσμον με μίαν αίσθησιν αιωνιότητος. Έσπασε με τα ίδια του

χέρια όλους τους παλαιούς του δεσμούς με την ζωήν και τώρα την αντιμετώπιζει με την μακαριότητα των φαντασμάτων και των βουκόλων. Περνά άγνωριστος, άνερόχλητος, ξένος, συχνάζων εις τας παραστάσεις των έργων του, χωρίς να ένοχλήται διά την εισηραξίν ποσοστών, και ίσως αύριον θα έχη την εύχαριστήσιν να παρευρεθή εις τα άποκαλυπτήρια της προτομής του. Και έκτός όλων αυτών των προνομίων, έχει την εύχαριστήσιν να βλέπη μίαν παλαιάν του ερωμένην εις τας άγκάλας ενός τρίτου και να γελά κατά πρόσωπον αυτής και των όρκων της.

Ο ΜΑΘ. — Μίαν ήμέραν όμως θάποθάνη και θ' άποθάνη άληθινά την φοράν αυτήν.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ναι. Άλλά δέν θάποθάνη πλέον ως Όσκαρ Ουάιλντ. Θάποθάνη ως ένας άγνωστος, τον όποιον μόλις θάναφέρη τή άστυνομικόν δελτίον. Και θα έμπαίξη άλλην μίαν φοράν τήν φθαρτάς θεότητος του Άδου, πλαστοπροσωπήσων άκόμη μίαν φοράν τον ίδιον έαυτόν του. Κανένας δέν εφαντάσθη άκόμη να παίξη μίαν τόσον ώραιάν φάρασαν εις τον θάνατον.

Ο ΜΑΘ. — Διά την ήδονήν της φάρασας λοιπόν;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Όχι δι' αυτήν. Είναι πολύ πιθανόν ότι ο Όσκαρ Ουάιλντ θάποθάνη γέρος, παρηλλαγμένος από τα χρόνια και τα τραύματα της ζωής. Και ένας ώραιομανής όπως αυτός δέν θα ήθελε ποτέ να παραδώση μίαν άσχημον εικόνα εις την αιωνιότητα και εις τας γυναίκας του μέλλοντος, οι όποιαί θα τον λατρεύουν εις τα έργα του. Εφοδόντισε λοιπόν νάποθάνη νέος, ώραιος και θελκτικός. Αι εικόνας του θα τον παραδώσουν εις την λατρείαν των ώραιών γυναικών, που θα έλθουν κατόπι, με τον φατοστέφανον της νεότητος και της καλλονής. Και αυτό είναι κάτι τι δι' ένα ποιητήν, ο όποίος ζή πάντοτε εις τας καρδιάς των γυναικών. Η όχι;

Ο ΜΑΘ. — Όρισμένως.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Και άν δέν εκέκρησε λοιπόν τίποτε άλλο από την ύπεροχον αυτήν φάρασαν ο ποιητής, κατάρθωσε να κρύψη τό γήρας και την παραμήν του από την αιωνιότητα. Και δι' αυτό είναι άρκετόν.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Μασκαράδες

ΟΙ άνδρες βάζουν προσωπίδα διά να κρυφθούν και παθαίνουν άκριβώς τό έναντίον. Άποκαλύπτουν. Πώς δέν ξεύρωμε τό όνομα του μασκαρά—κι' αυτό δέν συμβαίνει πάντοτε — δέν έχει καμίαν σημασίαν. Διότι αντικρύζομεν ένα άνθρωπον ο όποίος άπεφάσισε δι' ένα βράδυ να στείλη εις όλους τους άνέμους τις διάφορες κόψες του. Δέν είνε ιατρός σοβαρός ή δικηγόρος σοφιστεύων ή κυρία του κόσμου με κανονικόν μειδιάμα και με όλίγα γραμμαρία έρωτος εις τα μάτια. Είνε άνθρωπος που άνακατά δι' όλίγας ώρας την έλευθερίαν του και κάμνει ό,τι του είνε φυσικόν, άκριβώς δηλαδή αυτό που δέν έκαμε τας άλλας ήμέρας του χρόνου. Γελά θυροβυδάς, σφυρίζει, χοροπηδά, λέγει άνοησίες περισσοτέρες του συνήθους, ένίοτε και χυδαίοντες. Μη νομίζετε ότι καθ' όλας τας έποχάς του έτους δέν επιθυμεί να έχη αυτήν την έλευθερίαν και έλευθεριότητα. Άλλ' αποφεύγει όσον ήμπορεί διότι οι άλλοι είν' έτοιμοι να του καταλογίσουν και την παραμικράν του έπιπολαιότητα. Ενώ της Άποκρηές τα λογιστικά βιβλία της κοινωνίας κλείνουν. Όποιος θέλει

ός κάμη ό,τι του άρέσει. Άπόψε δέν ύπάρχει ούτε χρώσις, ούτε πίσωσις.

Ένα βράδυ έγεννα κι' εγώ ντομινοφόρος, έτυχε εις την ίδια συντροφία να ύπάρχη κι' ένας πρωτοδικής. Έσταμάτησε εις τον δρόμον να πάρη μενεξέδες διά την κυρίαν που συνάδευε.

— Πόσο κάνουν; ειπε εις τό παιδί.

— Δυό δραχμές, αφεντικό.

— Πάρε λοιπόν μία... και συγχρόνως προσέφερε τα μπουκετάκια εις την ώραιάν του.

— Δέν κάνει, αφεντί. Δόσε μου πενήντα λεπτά άκόμα, ειπε κλαυθμηρίζων ο μικρός λουλουδάς.

— Καληνύχτα, άπεκρίθη ο πρωτοδικής γελαστός.

— Άφεντί, μη μου κάνεις άδικο.

— Άπόψε δέν έχει δικαιοσύνη. Και εισέδυσσε γρήγορα εις τό θέατρον διά να μήν άκούη τας διαμαρτυρίας του παιδιού.

Άν δέν εφορούσε προσωπίδα ο δικαστής, σοβαρός θα συζητούσε με πάθος περι δικαίου, αλλά εφορούσε και ειπε καθαρά την γνώμην του.

— Άπόψε δέν έχει δικαιοσύνη.

Και είμαι βέβαιος ότι έπέθυμει να εκφράζεται συχνότερα έτσι, άν μαζί με την τήβεννον έβαζε και προσωπίδα.

Και τό συμπέρασμα όλων αυτών: οι άνθρωποι και μασκαρεμένοι και άμασκαρευτοι είνε άπελεισία.

ΣΑΝΤΡΟΣ

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Θεόδωρος Σπάθης

ΑΛΗΘΕΙΑ, τον χάριχα την βραδεία που έδωσε την συναυλίαν του εις τό Ψδειόν Άθηνών. Θερμιοί θαυμασταί του οι περισσοτέροι, άλλοι φίλοι και γνώριμοι, έπλημμύρησαν τας μικράς αίθουσας και την είσοδον του Ψδειού να συγχροούν τον καλλιτέχνην. Τσοσούτικος, λεπτοκαμωμένος, άγκυλισμένος τό βιολί του, — θερμιά άκόμη από τους τόνους που του δόνησαν την ψυχή — χαμένος μέσα στο πλήθος που τον άναζητούσε.

Συχνά αι Άθήναι παρέχουν τέτοιες καλλιτεχνικές συναθροίσεις. Μα είναι διπλή ή χαρά όταν οι τεχνίται τυχαίη να ήναι παριάται μας: ο Καζαντζής, ο Λαμπρινός, ο Καλομοίρης, ο Σπάθης τώρα.

Δέν ήξεύρω άν άλλοι μεγάλοι μουσικοί έπαιξαν πιδ πλατεία, άν τό παιξιμόν των άνοιγη μεγάλους όριζοντας. Μα ήμπορώ να ειπω με τό χέρι στήν καρδιά, ένθουσιασμένος με τον νέον βιολιστήν, πως ή τέχνη του πρώτα-πρώτα κλείνει μέσα της ένα μεγάλο χάρισμα, εκείνο που όλίγοι τό έχουν και δέν ήμπορούν άλλοι να τό άποκτήσουν.

Ο κ. Σπάθης κατορθώνει, συγκρατών τό αίσθημά του, να μεταδίδη εις τον άλλον την συγκίνησιν βαθεία κι' ευγενικά. Δοξάρι έλαφορ και τεχνικό, άληθινά έμψυχωμένον εις τα αδαγιο, κρύβει μέσα του και πάθος και ποιήσιν.

Από την πρώτην στιγμήν που τον εδέχθηκα εις τα γραφεία των «Παναθηναίων», είδα τον καλλιτέχνην ο όποίος ζή με την σεμνήν αυτοπεποίθησιν και με τό όνειρον της μεγάλης τέχνης. Όσον είναι νέος — 25 έτών νομίζω — τόσον ή φυσιογνωμία του δείχνει την σκέψιν και την μελέτην. Τερσίς, την στιγμήν που παίζει τό κονσέρτο του Μπρούχ, Καμία κίνησις που να πειράξη τον θεατήν και να τον άπασχολή άδικα. Διαβάω εις την στάσιν του: «Σβύσιμον κάθε θεατρικής έντυπάσεως: μόνον ή μουσική να μιλή, άλλη όπως είναι, έλευθερη από έπιδέξεις και στολίδια». Είναι ή ιδεώδης εκτέλεσις αυτή; που πάντα ποθώ. Να ξεχάσης καθενί και να ταξιδεύης μέσα εις την σκέψιν και τό πάθος του καλλιτεχνήματος.

Και να χειροκοπήσω έπειτα, όταν να ξυπνώ από ένα δράμα, που με παρασύρει μακριά, και με κάμνει να λημονάω τα γύρω μου, και αυτόν τον μουσικόν.

K. M.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ήδειον Άθηνών

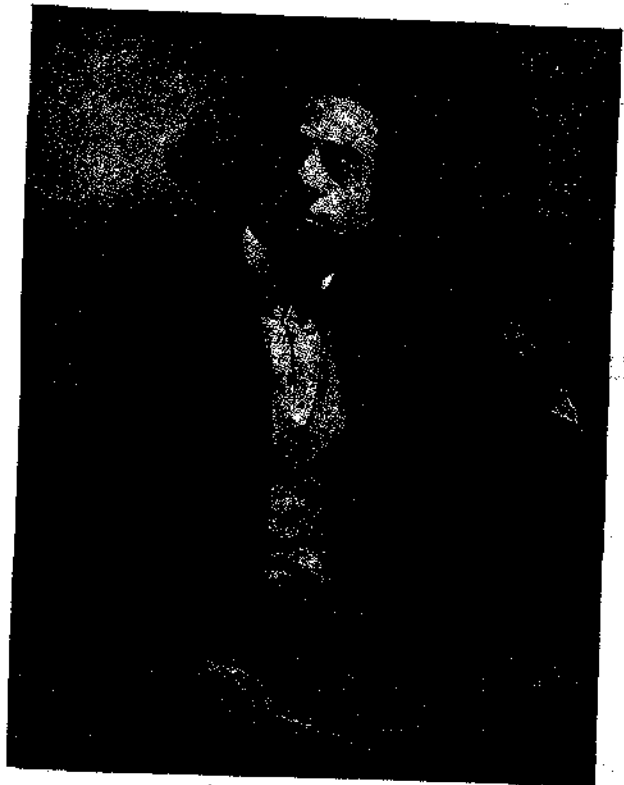
ΤΟ Ιταλικόν λόγιον bisogna nascere per essere εφαρμόζεται αυτήν την φοράν κατά γράμμα. Ο κ. Σπάθης εγεννήθη διά βιολιστής. Έτελειώσε. Δέν εξετάζω καθόλου τί σπουδάς έκαμε ούτε τί σχολικά δοκουμένα έσχε, διότι αυτά δυνατόν να τα έχουν άποκτήσει και άλλοι. Θέσει καλλιτέχνην και όχι φύσει και να τα παρουσιάζουν έκάστοτε ως πείσθηρια της καλλιτεχνικής των δεινότητος, πείσθηρια, τα όποια δέν διαφέρουν όποσδήποτε μιάς έπιτυχούς προσωπίδος. Ο άλληνός όμως καλλιτέχνης δέν άναδεικνύεται εις τό σχολαστικόν περιβάλλον των φδείων, άλλ' από της στιγμής της όποιος θα άφήση αυτά και θα άποδυθή εις τον άγώνα εν τη διεθνεί μουσική κοινότη.

Και ίδου ο κ. Σπάθης, παροτρυνόμενος υπό της ιδιοφυίας του προς τό μεγάλο, μόλις έγκατέλειπε τα μαθητικά του εδάδια, άνήγαθε τα έπισημότερα πρότιμ των Παρισίων και του Λονδίνου και κατέπληξε και συνεκίνησε και επροκάλεσε κριτικάς, εις τας όποιάς άνεμυγνύοντο όνόματα Σαραζάτ, Τόμπον και άλλων έπισημοτήτων του βιολιού. Άλλά και εις όλον αυτό τό θάμβος της εν τη ξένη έπιτυχίας του ο κ. Σπάθης δέν έπαυσε να σκέπτεται έλληνικώς. Μέσα εις την άγλήν και την όρίχλην του Λονδίνου και των Παρισίων ένθεθυμήθη την ήλιακήν πατρίδα του εις την όποιαν έμυθολογήθησαν κάποτε οι Όρφεϊς, οι Δημόδοκοι, οι Φήμοι και αι Έλικωνιάδες. Αίτοι οι μυθολογικοί μαργήται οι έλευσαντες κατά καιρούς εις την Έλλάδα έλας τας μουσικάς και καλλιτεχνικάς εν γένει μεγαλειότητας δέν ήτο δυνατόν να μη προσελκύσουν και τον νεαρόν δημογενή καλλιτέχνην, ο όποίος άρήσασ προς στιγμήν έπιτυχίας και κέρδη, ήλθεν εις την σεμνήν αίθυσαν του Ψδειού διά να μάς έπιδείξη μαζί με την μεγάλην τέχνην του και κάποιαν ιδεολογίαν και ώραιόπαιειαν.

Και εμφανίζεται πρό ενός πλέον ή άναριθμήτου κοινού με τό θάρρος και την πεποίθησιν την όποιαν έμπνέει ή άδρά γνώσις. Αρχίζω από της στάσιν του. Πρότιμον. Προσέχω πολύ εις την στάσιν, διότι αυτή μου λέγει άν ένας καλλιτέχνης γνωρίζη να «κρατή» τό όργάνον του. Ήτο τόσον καλά ήμοσομένον σύμπλεγμα, του Σπάθης με τό βιολί του, ώστε μεταίως τώρα προσπαθώ να διαπλάσω εις την φαντασίαν μου τον νεαρόν καλλιτέχνην άνευ του προσφιλοϋς όργάνου του, άπαράλλακτα όπως δέν ήμπορώ να φαντασθώ τον Άπόλλωνα άνευ λύρας. Και ή εκτέλεσις άρχίζει και μάς παρουσιάζει μίαν virtuosité διηθημένην με μίαν ευγενή ύπερασθηματικότητα, με μίαν παραστατικωτάτην ζωγραφικότητα, με πολλήν δόσιν λογικής και άπηλαγμένην κάθε τυχοδιωκτικής ταχυδατυλολογίας. Η δοξαρία του καθαρά και πολύ εύγλωττος. Τό κονσέρτο Sol min. του Bruch δέν είναι σύνθεσις ή όποια ήμπορεί να έμπιστευθή εις δάκτυλα μέτρια. Απαιτεί πείσαν και μηχανισμόν όχι τυχαίον. Και ο κ. Σπάθης μάς ύπεδειξεν ένα μηχανισμόν πρώτης τάξεως, τον όποίον άνέπτυξεν έτι μάλλον εις τό Allegro του άνωτέρω κονσέρτου και εις τό δυσκολώτατον Rondo capriccioso του Saint Saens.

Έκει όμως όπου ο Σπάθης άναδεικνύεται άληθινός καλλιτέχνης είναι ο χωματισμός του. Εις ένα δοξάρι είναι πολυτιμώτατος σύμβουλος τό αίσθημα τό όποιον δέν πρέπει να εύρίσκειται πουθενά άλλου παρά μόνον εις τό «έγώ» του καλλιτέχνη. Δάνειον ή καθ' ύποβο-

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΠΑΣΗΣ

λην αίσθημα εις μίαν έκτελεσιν είναι άστειον. Ένας καλλιτέχνης εύθως μόλις ήθελε έννοήση ότι στερείται άτομικού αισθήματος και άρχισεν να δανείζεται άλλου, όφείλει να καταθέση την έντολήν πρό της αληθινής τέχνης, άλλως κατ' ούδέν θά διαφέρη ενός απλού ταχυδακτυλογράφου.

Ο κ. Σπάθης μάς έδωσε θαινώσια δείγματα του χρωματισμού εις τώ Adagio του Bruch, εις την Romance του Wieniawsky και ίδιως εις τώ έκτος του προγράμματος έκτελεσθέντα Souvenir του Drla και την Traumerie του Schumann. Όμολογώ ότι πρώτην φοράν ήκουσα τόσον ζωντανήν την γνωστήν Souvenir του Drla. Ούτω και μόνον ούτω πρέπει να παίζεταί τώ αιδέριον έκσίνω καλλιτέχνημα, τώ όποϊον ό Σπάθης έπαιξε με ένα αίσθημα γεμάτο σφρίγος, γεμάτο θερμότητα, ή όποία χαρακτηρίζει ήμάς τούς μισημερινούς. Διότι ό κ. Σπάθης αισθάνεται και χρωματίζει ως γνήσιος μεσημβρινός. «Τί τά θέλετε, κύριε—μού ειπε μετά την συναυλίαν, πολύ μεταφορικώς και πολύ διφορούμενως—είναι ώραιον τώ έδελβάζει, αλλά προτιμώ τώ θυμάρι...». Ό νοών νοείτω. «Άς τώ άκούσουν καλά αυτά οι έγγχώριοι μας υπερβόρειοι, οι όμιχλοχαρείς και οι παγετοχαρείς. Δέν γνωρίζω ποϊον είναι τώ πρό-όγραμμα τού διακεκριμένου μας καλλιτέχνου, άλλ' ως άνθρωπος φιλότεχνος τολμώ να συστήσω εις την Σ. Διευθυνσιν τού Ψδείου όπως τόν κρατήση καθηγητήν τού βιολιού, διότι είναι πλέον ή βέβαιον ότι εις τώ ζήτημα αυτό πολύ σπανίως μέχρι τούδε έπέτυχεν ό κ. Νάζος.

Όσον άφορᾷ την όρχήστραν κατ' έκσίνην την συναυλίαν, λιποῦμαι πολύ ότι μόνον φόβους έχω να τή άπειθύνω. Ο κ. Μαρσίν αντιθέτως από της πρώτης του εμφανίσεως πολύ παραδόξως εφάνη κατά την περιστασιν ταύτην κυριολετικώς μετριώτατος. Πολύ συχνά

περιέπιπεν εις μεγάλα θυθμικά σφάλματα τώ όποία προούκουν μεγάλην δυσανασχετήσιν εις τόν κ. Σπάθην, γενομένην καταληπτήν και από τόν μάλλον άδαή άκροατήν. Η στοναζιονε δε της όρχήστρας ήτο πλέον ή καταφανής. Εις την συμφωνίαν τού Freischütz κάθε από τώ τέσσαρα κόρα ειχε ιδιικήν του tonalita. Έάν αυτά, δέν συμβαίνουσι εις τώ Παρίσι, πάντως δέν όφείλουσι να συμβαίνουσι και εις τās Άθήνας.

Θ. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

Εις τώ Ψδειον Λόττινερ εωρτάσθη κατ' αὐτάς ή έκαστη έπέτειος της γεννήσεως τού Μένδελσον. Έξετελέσθη λίαν επιτυχώς ή «Βαλπουγία νύξ» τού εωρταζομένου μουσουρογού, δικαιοσύνη άρχετα τούς άγρύτους μόχθους τού κυριώτερου μοχλοῦ της εργασίας αὐτης κ. Μπέμμερ. Οι χοροί και οι σολίστ κ. κ. Βενιζέλος, Βόλτσης και ή Δις Κρέμμερ πολύ καλά μελετημένοι και έκφραστικώτατοι. Η αιδουσα ήτο υπερπλήρης και ή γενική έντύπωσις άριστή. Η άνωτέρω έκτέλεσις κατά γενικήν άναξήτησιν θά έπαναληφθῆ λίαν προσεχώς.

Θ. Ι. Σ.

Είναι σχεδόν δύο χρόνια που άκούσαμεν εις τās Άθήνας τώ τραγουδι της Δδος Έλπίδος Καλογεροπούλου, τεχνικόν, με τόνους γλυκείς. Έκτοτε άντι να παρουσιασθῆ εις κανένα θέατρον, όπως ειχε προσκληθῆ εις τώ Μιλάνον, εξηκολούθησε να σπουδάσῃ εις τώ Ψδειον τών Παρισίων υπό τόν καθηγητήν Czapeuwa. Και τώρα με τώ ψευδώνυμον Σπεράντσα εμφανίζεται αὐτάς τās ήμέρας εις τώ παρισινόν θέατρον Opera Comique. Πρόκειται να παίζῃ ή την Τόσκαν ή τώ Σαμινώ.

Γράφομεν τās όλίγας αὐτάς λέξεις διά ν' αναγγείλωμεν απλώς την άρχην τού καλλιτεχνικού σταδίου της Δδος Καλογεροπούλου, επιφυλαττόμενοι να δημοσιεύσωμεν τās περι αὐτης κρίσεις. Και τώ αναγγέλλομεν με ειλικρινή χαράν διά την καλλιτέχνηδα, ή όποία τιμᾷ έδώ κ' έκει με την συνεργασίαν της τώ «Παναθηναία».

ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ — ΕΛΠΙΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Άμερικανική σχολή

Συνεδρία της 23 Ιανουαρίου 1909.—Παρέστη ή πριγκίπισσα Σοφία και πολυάριθμοι διπλωμάται, άρχαιολόγοι, καθηγηται και άλλοι.

Πρώτος λαβόν τόν λόγον ό διευθυντής της Σχολής κ. Hill έμνήσθη έν άρχῃ τού θανάτου τού ήμετέρου λογίου Δ. Βικέλα, τού C. Norton, πρώτου προέδρου τού Άμερικανικού Άρχαιολογικού Ίνστιτούτου, θανόντος κατ' Οκτώβριον τού 1908 και τού J. Wright, καθηγητού της Έλληνικής έν τῷ πανεπιστημίῳ Harvard και έτησίον καθηγητού της έν Άθήναις Άμερικανικής Σχολής κατά τώ 1906-1907, θανόντος τόν παρελθόντα Νοέμβριον.

Είτα έποίησατο έπισοκήσιον τών κατά τώ παρελθόν έτος εργασιών της Σχολής, τώ μεν διαφόρων μελετών περι τού Έρεχθείου, τών Προπυλαίων και τού αναθήματος τού Δαόχου έν Δελφοίς, τώ δε άνασκαφών έν Κορίνθῳ και παρά την Κρήτην εις την νήσον Μοχλόν υπό τού κ. Seager, αϊτινες παρέσχον σπουδαιότατα έξαγόμενα.

Είτα ό γραμματεὺς της Σχολής κ. G. Elderkin έπραγματεύθη περι της έν Κορίνθῳ μεγάλης κρήνης της καλουμένης Γλαύκης, ής κατά τώ παρελθόν έτος εξηκολούθησε και έπεραιώθη ή άνασκαφή. Αὐτή πιθανώς κατασκευασθεῖσα έπί Περιάνδρου πρὸς άποταμίωσιν τού ύδατος πηγῆς αναβλυζούσης κατά τούς πρόποδας τού Άκροκορίνθου, διατηρεῖται πολλῶ κάλλιον ή αϊ κρήναι τών έν Μεγάρους και Άθήναις τυράννων και συγκριταί εκ μιάς στοάς, κατά τώ πλείστον κατεστραμμένης και εξ' διαμερισμάτων λελαξευμένων έν τῷ βράχῳ, όν τώ μέγιστον έχει μήκος 33 μ., πλ. 3 1/2—4, ύψ. 5,60. Τούτω δεχόμενον πρώτον τώ ύδωρ έχει ύποστη μεγάλην φθοράν, πιθανώς κατά την καταστροφὴν της πόλεως υπό τών Ρωμαίων. Άξιον σημειώσεως ότι άνα τρία διαμερίσματα της κρήνης ήδύναντο να καθαρισθώσι και να πληρωθώσιν οὕτως ώστε οὐδ' έπί ήμέραν να ύπάρῃ έλλειψις ύδατος. Πληρούμενων πάντων τών διαμερισμάτων, τώ πλεονάζον ύδωρ έρρεεν εις ιδιαίτερον ύδραγωγείον πρὸς περαιτέρω χρησιμοποίησιν. Η χωρητικότης της κρήνης ήν περίπου 527 κυβικά μέτρα, ή δε της κρήνης τού Θεαγένους 305. Η θολοσκεπής στοά είχε μήκος 9 μέτρων και πλάτος 3,30. Δύο σειραι κίωνων υπερβάσταζον τή έν τῷ βράχῳ λελαξευμένα έπιστήλια, εξ' όν μόλις σφίεται τεμάχιον. Της στοάς οι μεν έσωτερικοί κίονες ήσαν δικάγωνοι, οι δε έξωτερικοί τετράγωνοι, όν σφίζονται μόνον αϊ βάσεις.

***

Μετά τόν κ. Elderkin σπουδαιοτάτην έποίησατο διάλεξιν ό Dr. William Prentice, τακτικός καθηγητής τού πανεπιστημίου τού Princeton και έτήσιος καθηγητής της ένταῦθα Άμερικανικής Σχολής κατά τώ τρέχον έτος. Η διάλεξις θέμα έσχε τās έρεύνas τών δύο άμερικανικών έπιστημονικών άποστολών ήτοι της «The American Arch. Expedition to Syria in 1899-1900» και της «The Princeton University Expedition to Syria in 1904-1905», περι όν παρασκευάζοντα ήδη πρὸς δημοσίευσιν ίδια συγγράμματα· ειδικώτερον δε έπραγματεύθη «περι Πόλεως και ήγεμονικής έπαύλεως έν Συρία τών πρώτων χριστιανικών χρόνων».

Μία τών έρευνηθεισών χωρών κείται μεταξύ της έρημου και τών πόλεων Άντιοχείας και Άπαμείας. Αιτόθι εύρέθησαν κατηγορηματικά περι τās τριακοσίας πόλεις· Αϊ πλείστοι τούτων φησύντο υπό διοχλίλων ή τριοχλίλων κατοίκων και ήκμαζον κατά τούς πρώτους αϊώνας τού χριστιανισμού. Η χώρα ήρημάθη δι' έπανειλημμένων πολέμων, σεισμών και άλλων συμφορών και αϊ πλείστοι τών πόλεων έπαισαν οικουμένην από

τού έβδόμου αϊώνος. Έν τούς έρειπίωσιν αὐτῶν ειρίσονται πολλοί χριστιανικοί ναοί, διάφοροι και τριώροφοι οικίαι, πύργοι ύψους ένιοτε εξ' όρόφων, έργαστήρια και άλλα οικοδομήματα.

Η υπό τού κ. Prentice περιγραφείσα πόλις, ως χαρακτηριστική, είχε τρεις ναούς, δύο βαπτιστήρια, άγοράν, πύργον, δύο όδους μετ' έργαστηρίων και καπηλείων και πολλάς ιδιωτικάς οικίας, όν ή έποχή καθορίζεται, οὐ σπανίως, δι' έπιγραφών κεχαραγμένων επί τών υπερθύρων.

Η ήγεμονική έπαυλις κείται εις τώ κράσπεδον της Συριακής έρημου, τεσσαράκοντα περίπου χιλιόμετρα ΒΑ της Hama. Τά έρείπια άνήκουσιν εις μεγαλοπρεπές οικοδόμημα μεγάρου, πενήκοντα τετραγωνικών μέτρων έκτάσεως, ώραιον χριστιανικόν ναόν, θυθμίου της έν Κωνσταντινουπόλει Άγίας Σοφίας, στρατιώτας δυναμένους να περιλάβωσι τριακοσίους και τετρακοσίους Ιππείς μετά τών Ιππων αὐτῶν και μικράς τινας και άλλας οικίας. Τά οικοδομήματα ταῦτα έκτίσθησαν κατά τώ τέλος της βασιλείας τού αυτοκράτορος Ιουστινιανού. Ο κ. Prentice εξήνεγκε την γνώμην ότι τώ μέγαρον ήγέρθη πιθανώς διά τόν Ιωάννην, τόν νόθον υϊόν της αυτοκρατειρας Θεοδώρας. Ο ιστορικὸς Προκόπιος διηγείται ότι ό Ιωάννης οὕτως άνετράφη έν Αραβίᾳ, μετέπειτα έπεσκέφθη την μητέρα του εις την Βασιλευσσαν, ειτα δε οὐδεις έπανείδεν αὐτόν. Δυνατόν να μη έφρονεῦθη, ως ό Προκόπιος φαίνεται έπονοών. άλλ' ότι έξωρίσθη της Προτενοῦσης, μετά τινα δε χρόνια τώ ένδικαίτημα τούτω ήγέρθη δι' αὐτόν, παρά τās διατιφβάς της νεότητός του, άλλ' ικανώς μακράν της Κωνσταντινουπόλεως.

Άρχαιολογική Έταιρεία

Η πρώτη κατά τώ έτος τούτω έπιστημονική συνεδρία της Άρχαιολογικής Έταιρείας συνεκροτήθη την 29ην Ιανουαρίου. Εις αὐτήν όμιλήσεν ό κ. Γεώργιος Σωτηριάδης περι τών έλλειροειδών κισμάτων τού Θεόμου. Εις τās άρχαιότερα τού έκτου προ Χριστού αϊώνος σκράματα τού ναού τού Απόλλωνος εις τόν Θεόμον παρετηρήθη πρώτον άρχετὸν πλῆθος μεγάλων πίων, οϊτινες εύρέθησαν γεμάτοι από στάκτην, τεμάχια άνδράκων και μεγα πλῆθος καμμένων όστων ζῳων· τώ περιεχόμενον τούτω εινε έντελῶς όμοιον πρὸς τώ τού μεγάλου Βομοῦ, παλαιότερου τού ναού, τού όποϊον ή στάκτη εύρέθη διεσκορπισμένη εις άρκετήν ύπό τώ δάπεδον αὐτοῦ έκτασιν. Δευτερον, άπεκαλύφθησαν νοτίως τού ναού και βορειοδυτικῶς αὐτοῦ κτισματα έλλειροειδούς σχήματος, παλαιότερα τού ναού, όστις ως γνωστὸν άνήκει εις τόν έκτον αϊώνα. Τρίτον έντός τού ναού και υπό τώ δάπεδον αὐτοῦ παρετηρήθησαν βάσεις στήλων κατά κανονικὰς άποστάσεις διαδοόμεναι άλλήλας εις σχήμα έλλειροειδές πάλιν. Αφοῦ ό λαλὼν περιέγραψε τās εὐρήματα ταῦτα έν σχέσει πρὸς την όλην άνασκαφήν τού ναού, και διά τών συλλεθθέντων άγγείων (γεωμετρικῶν πάντων) ώρρισε την χρονολογίαν των, προσέβη έπειτα εις την εξήγησιν των. Η λεπτομερής περι τούτου όμιλία τού κ. Σωτηριάδου δημοσιεύεται κατ' αὐτάς, διό ένταῦθα άναφέρομεν μόνον τώ έξαγόμενον τών έπιστημονικών αὐτοῦ πορισμάτων. Τούς μεν πίδους συνδέει πρὸς την εὐλαβή συνήθειαν τών Έλλήνων κατά τούς άρχαίκοις χρόνους πρὸς διατήρησιν τών λευκῶν της θυσίας, τās όποία έπίσης έθεωροῦντο άνήκοντα εις τούς θεούς. Τώ δε μεγα έλλειπτικόν κτίριον, εναντίον πρὸς τās ύπ' άλλων δοθείσας έρμηνείας, εξήγει ως ήρῳον την εξήγησιν του ταύτην στηρίζει ό κ. Σ. εις τās περιουσίας άνασκαφάς, αϊτινες έφεραν εις φῶς πίδους μικρούς και άμφορείς πλήρεις πάλιν στάκτης και καμμένων όστων ζῳων, τοποθετημένους με τώ στόμιον πρὸς τās κάτω έπί λιθίνης έκαστος πλακὸς πλῆσιον τών δύο τάφων,

τους όποιους άνευθεν άλλοτε έντός του κτίσματος τούτου. Τάς δε έλλειμμοειδώς διατεταγμένως βάσεις στίλων έξήγησεν, έναντίον πάλιν προς τινα περι τούτου έκφρασθείσαν γνώμην, όχι ως περιστύλιον ύποθετικού τινος άρχαίου ναού, άλλ' ως πιθανόν θρησκόν του έρου χώρον του περι τόν βωμόν. Τουνοτοτρόπως άναιρείται και ή ιδέα του «έν σχήματι άφρικανικής καλύβης» μετά περιστύλιον ύποθεθέντος άρχαίου ναού, έξ ου δήθεν μετηνέχθη ή άρχιτεκτονική ιδέα της περιστάσεως (πτερού) και εις τους πρώτους δωρικούς ναούς της Ελλάδος. Έν γένει εκ της ζητήσεως αυτού δ κ. Σ. περι της σημασίας των φαινομένων της σκαφής του Θέρμου ύφρηθη και εις γενικώτερα προς αυτά συνδεόμενα άρχαιολογικά προβλήματα, διά να έκφράση και περι τούτων ιδίαν, πολλής προσοχής άξίαν, γνώμην. Τουνοτοτρόπως ήρηθή την ορθότητα της άποκλειστικής άναφοράς του σχεδίου των περιφώνων άνακτόρων Κνωσού και Φαιστού (συνπλέγματος κτισμάτων περι κεντρικήν μεγάλην αύλην) εις τό σχήμα του έν Χαμαίτι της Σητείας Κρήτης εύθεθέντος έλλειπτικού κτίσματος. Έν γένει ή άνακοίνωσις του κ. Σ. ήτο μεστή ιδιαιτέρων παρατηρήσεων και σκέψεων περι τών συναγομένων της μακράς αυτού εις τόν Θέρμον εργασίας, ήτις έδωκεν άφορμήν ν' άνακηθώσι γενικώτερα άρχαιολογικά ζητήματα και να προκληθή καρποφόρος περι αυτών συζήτησις μεταξύ των άρχαιολόγων.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΙΣ την αίθουσαν του Ώδειου δ κ. Γρ. Ξενοπούλος άμίλησε τελευταίως εις την σειράν των διαλέξεων του «Ελληνικού Κόσμου» περι της σχέσεως μεταξύ άρχαίας τραγωδίας και νέου δράματος. «Αν και φαινομενικώς ύπάρχουν τόσαι διαφοραί, έν τούτοις έσωτερικώς, ύπεσθηρίως, τό νέον έλληνικόν δράμα δέν εινε τίποτε άλλο παρά ή άρχαία τραγωδία με σημερινόν ένδυμα. Διά να δυνηθούν οι άκροαταί να συγκρίνουν άπηγγέλησαν άποσπάσματα της «Αντιγόνης» εκ της μεταφράσεως του κ. Κ. Μάνου ύπό της Κας Θεώνης Παλά με ποιητικήν και βαθέως συγκινούσαν άπαγγελίαν, και του κ. Αναστασιάδη. Επίσης ύπό των ιδίων ένας διάλογος των «Πατροχάρηδων» του κ. Π. Χόρν. Από τό «Κόκκινον Πονάκμισο» του κ. Σ. Μελά έπαξε μίαν σκηνήν με θανμαστήν φυσικότητα ή Κα Κυβέλη Θεοδωρίδη συμπράττοντος του κ. Ν. Παπαγεωργίου.

A. M.

Ο ύφηγητής κ. Ι. Χατζηλουκάς γράφει εις τό τελευταίον τεύχος του περιοδικού «Ελληνικός» περι τών Έλλήνων διπλωματών και περι της επιδράσεως αυτών εις την διατήρησιν της έλληνικής εθνότητος κατά τους τέσσαρας αιώνας της δουλείας. Εις Έλλάγας και μάλιστα διδασκάλους και κληρικούς, άνετίθεντο ύπό των ξένων κρατών σπουδαιόταται διπλωματικά άποστολαί, κατά τάς όποιους αυτοί δέν έληγομόνουν και τό καθήκον προς την πατρίδα. Αγαφόμενον τόν Ιωάννην Λάσκαριν δ όποιος ως άντιπρόσωπος του Πάπα Κλήμεντος του Ζ' προσφρονών τόν νικητήν Κάρολον Ε' τό 1525 δέν παρέλειπε να όμλήση και περι της Ελλάδος. «Όχι μόνον δ Πάπας, άλλά και ή άρχαία Έλλάς, Μεγαλειότατε, με στέλλει ένταύθα ίνα σάς καθικετεύσω και λάβητε έλεος ήπειρ αυτής. Λέγων άρχαίαν Έλλάδα έννοώ τους μεγάλους έκείνους άνδρας, τους όποιους ή γή αυτή παρήγαγε και όλινες καθωράσαν και έδίδασαν τόν κόσμον πάσαν άρετήν και πολιτισμόν. Τουνοτοι είναι οι ήρωες Ηρακλής, Θησεύς, Ίάσων, οι νομοθέται Μίνως, Αγκυόργος, Σόλων, οι βασιλείς, οι ποιηταί, ιστορικοί... Οι Έλληνες έξεδρον και έδίδασαν τάς επιστήμας, έδωρήςαντο τώ κόσμω τους νόμους, την θρησκείαν και τά τελεοποιούντα τους άνθρώπους ήδη. Όταν δένασθε, Μεγαλειότατε, να λάβητε ύπ' όψεϊ πόσας ύποχρεώσεϊς

έχουν οι λαοί όθροι προς τό «Ελληνικόν Έθνος, οιτινες όφείλου να γνωρίζωσι την Έλλάδα ως μητέρα των και τους Έλληνας ως κυρίους και προστάτας των! Πάντες όθροι με στέλλουσι εις την καίσαρινήν σας Μεγαλειότητα. Μη νομίσητε, Μεγαλειότατε, ότι είναι δειρών. Όλοι όθροι οι άρχαίοι Έλληνες, περιπατάμενοι έδώ εις τόν άέρα, δηλαδή τά πνεύματά των, σάς παρακαλοΐσι και σάς καθικετεύουσι, Μεγαλειότατε, να ελευθερώσητε την Έλλάδα.

Ο κ. Χατζηλουκάς αναφέρει και άλλους Έλληνας οι όποιοι άργότερον έστέλλοντο ύπό της Οθωμανικής Κυβερνήσεως άντιπρόσωποι εις τάς ξένας αύλας και όμιλεί περι τών ύπηρεσιών τάς όποιας παρέσχον εις την πατρίδα.

ΕΓΡΑΦΗ αυτάς τάς ήμέρας ότι δ. Όσκαρ Ουάιλν, δ συγγραφέας του *De Profundis* και της *Φλωρεντινης τραγωδίας*, ή ή ό έγγλος αισθητικώς περιεφέρετο εις τό Τουρίνον και ότι μόλις τόν έπλησίαζε κανείς, άπεμακρύνετο φοβούμενος μήπως άναγνωρισθή.

Ο Ουάιλν είχε άλλοτε κατοικήσει εις την Νεάπολιν. Ο κ. Μαρτινέλλι, Ναπολιτάνος, ένδυμούνετος τόν ποιητήν από τάς επισκέψεις του εις τό «Καμπαίνου» της Νεαπόλεως, εύρίσκειται τώρα εις τό Τουρίνον ιδιοκτήτης κληματογράφου. Αυτός δ κ. Μαρτινέλλι έπλεν εις τόν άνταποκριτήν της «Τριμούνιας» ότι είδε τόν Ουάιλν εις τό Τουρίνον, δέν έπρόφθασεν όμως να του όμλήση διότι έκείνος μόλις άντελήφθη ότι άνεγνωρίσθη, έμπίηκε εις την όδόν Αλφιέρη και έχάθηκε.

Πώς εξηγείται ή νεκρανάστασις αυτή; διότι διηγούνται ότι και εις άλλας πόλεις τόν είδαν από της εποχής του θανάτου του (1900) εις την Τεργέστην, εις την Βενετίαν, εις την Φλωρεντίαν. Ο ύφηγητής του «Ξενοδοχείου της Άλσατίας» εις τό Παρίσι όπου, και άπέθανεν δ ποιητής, διηγείται ότι την νύκτα της 26 Νοεμβρίου 1900 είδε μίαν κυρίαν κατάμαυρα ντυμένην και σκεπασμένην με πυκνόν βέλο που βοηθούσε τόν Ουάιλν ν' άνέβη τις σκάλες του Ξενοδοχείου. Ηθέλησε να πλησιάση άλλ' ή κυρία του είπε ν' άπομακρυνθή διότι δ κ. Ουάιλν ήτο πολύ άρρωστος; την άλλην ήμέραν όταν δ θαλαμηπόλος πήγε να τόν ερωτήση πώς είναι, τόν εβρήκε πεθωμένον. Η φυσιογνωμία του όμως ήτο τόσον άλλοιότικη ώστε δοχημάτισε την ιδέαν ότι δ νεκρός έκείνος δέν ήτο δ Όσκαρ Ουάιλν.

Ακριβώς την ήμέραν που ήλθε ή είδησις αυτή της αναβιώσεως του άγγλου ποιητού, δ κ. Νιρβάνας έλαβεν από την Αμερικανήν την εικόνα του Ουάιλν, από τό χέρι Αμερικανού ζωγράφου την όποιαν και δημοσιεύομεν εις τό τεύχος αυτό. Συγχρόνως παραλαμβάνομεν από τόν Νέον Άστν της 8 Φεβρουαρίου έν άποσπασμα του χρονογραφήματος του Νιρβάνα που έφραψε με τόν τίτλον: «Η εικόνα του Δόριαν Γκρέν».

Τί ήθελε λοιπόν έξαρνα, χωρίς να την περιμένα και εις τόσον επίκαιρον στιγμήν, ή εικόνα αυτή του Όσκαρ Ουάιλν, τραυματισμένη μυστηριωδώς δια μέσου του σπαστού περιβλήματός της; Την έτοποθέτησα άνέναντί μου και ήσχισα να την κυττάζω προσεκτικά. Έξήτοϋσα εις την φυσιογνωμίαν αυτήν την παιδικήν, με τό βλέμμα τό άόριστον, που ένώπενεν όλα τά πράγματα γύρω, ως κατόπι άφηνίσεως από ώραιον άνερον, με την ναχέλειαν μιάς ήδονικής εκμηδενίσεως, με την ειρωνείαν μιάς φιλοσοφικής νιρβάνας, έξητοδου κάποιαν εξήγησιν του μυστηρίου. Μίαν στιγμήν τό πρόσωπον του Ουάιλν μου έφάνη κουρασμένο, πλαδαρόν, άποκαμωμένο. Και είπα ότι ή ή άκόμη, σπαταλών την ζωήν ως εκατομμυριοσχος της ζωής. Και μίαν άλλην στιγμήν μου έφάνη τό πρόσωπόν του άνθηρόν και γεμάτον δροσερότητα. Και είπα πάλιν ότι δ Ουάιλν άπέθανε, όριστικώς την φοράν αυτήν φωνεούσος τόν έαυτόν του. Κ' έξηκολούθησα να τόν κυττάζω δια πολλήν ώραν.

«Λοιπόν δ νεκρός έκείνος, δ όποιος εβρέθη εις ένα παρισίον ύπερβιον, και την κηδείαν του όποιου ήκολούθησαν πέντε άνθρωποι, δέν ήτον δ συγγραφέας της «Φλωρεντινης Τραγωδίας»; Όλα είναι πιθανά δια τόν Όσκαρ Ουάιλν.

Ο άνθρωπος αυτός, δ όποιος ήγάπησε τό παράδοξον εις την ζωήν και την τύχην του, και δ όποιος τό εκάλιέργησεν ως έξωτικόν και σαάνιον ένθος, ένα παράδοξον τό όποιον έγγίζει συχνά τά όρια μιάς ανωτέρας αλήθειας, δ άνθρωπος αυτός δ όποιος εξέφρασε τό δόγμα, ότι ή τέχνη είναι ανωτέρα από την φύσιν και δ όποιος συνεβούλευσεν ότι πρό παντός πρέπει να είμεθα «τεχνητοί», δημιουργούσιντες από τόν ίδιον έαυτόν μας ένα καλλιτεχνημα, δ άολογητής αυτός μιάς ανωτέρας κοκκοταρίας, την όποιαν έξ ένστικτον μετέρχοντα αι γυναίκες, αι εβρισκόμεναι έξ ιδιοσυγκρασίας πλησιέστεραι προς την τέχνην, παρά προς την ζωήν, δ άνθρωπος αυτός ήτον δ μόνος, που έμπορούσε να φαντασθή ένα πλαστόν θάνατον και να κηδεύση ένα τρίτον αντί του έαυτού του. Ίσως ήθέλησε να γνωρίση και την ήδονήν αυτήν άκόμη. Ίσως ήθέλησε, άποδηήσων έν τώ προσώπω ένός τρίτου, να ξαναγεννηθή εις μίαν νέαν ζωήν, συντρίβων τά ίδια του δεσμά και δημιουργών μίαν νέαν έλευθερίαν δια τόν έαυτόν του.

Δέν είξερω κι' έγω τί να πιστεύσω. Η εικόνα όμως αυτή, ή όποιαν μου ήλθεν έξαρνα από την άλλην άραξαν τό κόσμου, χωρίς να την περιμένα, έξακολουθαί να έχη δι' έμε ένα μυστήριο και να μου φαίνεται κάτι περισσότερο από ένα σχεδιάσμα εκάνας εις ένα καρτόνι. Κάτι τι από τό μυστήριο της εικόνας του Δόριαν Γκρέν κινείται μέσα εις τάς γραμμάς της».

ΣΑΣ δίδομεν ένα άποσπασμα χρονογραφήματος του «Περιέρου» που έδημοσιεύθη εις τό «Εμπρός, με λεπτοτάτην και χαϊδευτικήν ειρωνείαν.

Προχθές μία κομμή κυρία οδηγούσε ένα άμαξάκι. Τά όλογα ως να ήσανόνοτο ότι εις την ύψηλήν έξραν της άμαξής δέν εκάθητο σκληρός και σκυθρωπός δικαστής άλλ' ένας άμαξάς χαριτωμένος, έτροχαν χαρούμενα. Τό μαστίγιον κατήρχετο με εύπλαγγήν επί των πλευρών. Τό μαστίγιον εδάπτει. Και ή φωνή όσον και άν προσεπάθει να γίνη άυστηρά και επιτακτική, δέν τό κατώρθωνε ήτο πάντοτε μία φωνή μελωδική. Τά όλογα των άλλων άμαξών τά όποια την σιγμήν εκείνην έδέρνοντο από τους σκληρούς κυρίους των, παρετήρουν με περιλυπον βλέμμα, εις τό όποιον κανείς διέκρινε και τόν φθόνον, τά εύτυχισμένα όλογα που τά ώδήγει ένα άβρότατον χέρι και δέν έχαραύκανε τά πλευρά των ή μαστίξ. Έξαρνα τό άμαξάκι εβρέθη άντιμέτωπον μιάς σούστας ή όποια ήρχετο άντιθέτως με μεγάλην όρμην. Η ώραία άμαξών έφώναξε προς τόν οδηγόν της σούστας, άλλ' εις μάτην. Η κρίσιμος στιγμή ήλθε. Έπέκειτο σύγκρουσις. «Δεξιά» φωνάζει ένας άλλος άμαξάς. Αλλ' ή άμαξών έχασε την ψυχραιμίαν της, και αντί να στρέψη δεξιά, άφήνει τά ήγια και περιφέρει ίκενεντικά βλέμματα. Η σούστα τότε κτυπά με όρμην επί της άμαξής και πληγώνει τά δυστυχισμένα τά όλογα. Μετά έν τέταρτον ή άμαξα επανέλαβε τόν δρόμον της. Αλλά τώρα τά όλογα επήγαιναν με σωμμένα τά κεφάλια ως να έσυλλογίζοντο. Ίσως να έσυλλογίζοντο τό κακόν που τους έκαιεν ή γυναικεία θωπεία. Και ίσως να έλεγαν μεταξύ των: «αυτό τό γυναίκειον χέρι και όταν γαιδέη, κακό κάνει. Καλλίτερα να μās έδερνε ένας άμαξάς».

ΕΝΑΣ ποιητής και λογογράφος, δ όποιος ήτο τό χάριμα των Παρισίων, δ Κατούλ Μαντές, άπέθανε πρό δύο εβδομάδων τραγικώτατον θάνατον. Έπήγαγε με τόν σιδηρόδρομον εις τό Σαιν Ζερμαίν, και πριν τό

τραίνον σταμάτησε έντελώς, ό Μαντές πενάχθηκε έξω και παρεσύρθη κάτω από τους τροχούς. Έλέχθη ότι ήτο αυτοκτονία διότι τελευταίως, πρό ένός περιπου μηνός, είχε χωρίσει με την γυναίκα του, την γνωστήν ποιητριαν.

Τό έργον του Μαντές, ποιήσις, μυθιστόρημα, διήγημα, θεάτρον, είναι άκατά όγκώδες. Εις τους τόμους των ποιημάτων του Φιλομήλα, Έπικά παραμύθια κ.λ.π., βλέπει τόν ποιητήν που άντέδρασε κατά της άισθηματολογικής και άναίμικης ποιήσεως των μιμητών του Μυσσέ. Ο Μαντές συνεκένρωσε γύρω εις την Revue Fantaisiste, την όποιαν αυτός ίδρυσε νέος άκόμη, όλους τους ποιητάς οι όποιοι διεκρίθησαν κατόπι: Έρσεντιά, Κοζπέ, Προυντόμ, Βερλαίν, Μαλλαρμέ, Ανατόλ Φράνς κ.λ., όποιοι επανωμάθησαν Παρνασσικοί. Στίχος άμεμοτος, εργασιμένος τελείως, ήτο ή πρωτίστη σκέψις του νέου ποιητού και της νέας σχολής. Ο ποιητής Λέων Ντιέρξ γράφει δια τόν τόμον του Μαντές, εις τίν όποίον δ εκδότηστος συνεκέντρωσε τά καλλιτέρας τά καλλιτεχνήματα: «άπειρος ποιικιλία έμπνεύσεως, όλα τέλεια καλλιτεχνήματα, έξοχοι πησεις λιρικοί μαζι με την ήρωικώτεραν και την μάλλον άπαιστον άντικειμενικότητα. Εις τά έργα του αυτά, τά όποια δείχνουν την τελειότεραν και την όριστικήν εκδήλωσιν της τέχνης του, πρέπει να ζητήσωμεν τό πολυμοχίδες και την καθαρότητα του πνεύματος του Κατούλ Μαντές».

Εργάτης της πένας άκάματος παρέιχε αδιάκοπα εις τόν τύπον την συνεργασίαν του, ως διηγηματογράφος, ως κωμικός, ως άρθρογράφος. Δι' αυτό και την επάυριον του θανάτου του, οι φιλολογικοί κύκλοι του Παρισίου είπαν ότι τό έργον του Μαντές άπέθανε μαζί με τόν άνθρωπον. Εις την δημοσιογραφίαν έσπατάλησε όλην του την γονιμότητα.

Ο Κατούλ Μαντές 1909

ΑΤΗ ή σπατάλη ή πνευματική του Μαντές εις την καθημερινήν άρθογραφίαν, δια την όποιαν γράφει δ κ. Παπαντωνίου εις τό «Εμπρός, συμβαίνει δυστυχώς και εις Έλληνας συγγραφείς. Και γράφει μελαγχολικώτατα: «Εάν είχα την έξουσίαν του κόσμου τούτου, θα άπηγόρευον την όπωσδήποτε άνάμειν των συγγραφέων εις τάς έφημερίδας. Κάθε άνθρωπος έχαν

Ο Κατούλ Μαντές 1865

τό μικρότερον τάλαντον, δὲν θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ εἰς ἐφημερίδα οὔτε γραμμῇ. Τὸ θέατρον, ἡ ποίησις, ἡ τέχνη δὲν θὰ ἐπλησίαζον εἰς καθημερινὸν φύλλον... Ἀλλὰ τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς παρακρατήσεως τὸ γράφω ἀπλῶς ὡς ὄνειρον. Ἡ ἐφημερίς, καὶ ἡ πλεόν χυδαία, ἔχει ἀνάγκη ἀνωτέρων πνευματικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ τὰ δώσῃ εἰς τὸν κόσμον μαζί με τὸ ἀστυνομικὸν δελτίον».

ΤΟΝ Κοκλὲν πρεσβύτερον ἠκολούθησεν ὁ νεώτερος. Ἀγαπημένοι καὶ εἰς τὸν θάνατον ὅπως καὶ εἰς τὴν ζωὴν οἱ δύο ἀδελφοί.

Ὁ ἴδιος πόθος, τὰ ἴδια ὄνειρα κατεῖχαν καὶ τοὺς δύο. Ὁ γέρω-Κοκλὲν ἀφοῦ ἔστειλε τὸν πρωτότοκον στὸ Παρίσι, δὲν ἤκουσε πλέον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ δευτέρου. Καὶ κατῶρθως νὰ τὸν τοποθετήσῃ ὑπάλληλον εἰς τὰ γραφεῖα τῶν σιδηροδρόμων. Ἐκεῖνος ὑπέκρινεν ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ καιρῶν παρητήθη καὶ ἠκολούθησε τὸν ἀδελφὸν του. Ὅμως ἡ ἐπιτυχία ἐκείνου ἦτο ἕνα ἐμπόδιον εἰς τὸν δρόμον τοῦ δευτέρου. Ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη, μόνον διὰ τὸν πρεσβύτερον εἴνετο λόγος. Αὐτὸς εἶχε τοὺς πρώτους ρόλους, ἐκεῖνος τοὺς δευτέρους.

Ὁ Κοκλὲν νεώτερος.

Μίαν ἡμέραν ἐγνώρισε ἕνα περίεργον συγγραφέα, τὸν Κάρολον Κρός ὁ ὁποῖος ἔγραψε κατὰ φαιδρῶς μονολόγους. Ὁ Κοκλὲν τοὺς ἀπήγγειλε μὲ μοναδικὴν ἐπιτυχίαν. Μονομιᾶς ὅλον τὸ Παρίσι μιλοῦσε διὰ τὸν Κοκλὲν ἐντὸς εἰκοσιεσσάρων ὡρῶν. Ἐκέδρησε χρήματα, ἠνοῖξε σαλόνι, ἔδιδε γεύματα, ἔκαμε περιοδείας. Ἐτιμήθη μὲ τὸ παράσημον τῆς Λεγεώνας. Παντοῦ ἐγένετο δεκτὸς μὲ τρέλλην χαράν. Ἐξάρνα ὅλα τὰ διεδεχθῆ ἢ παραφροσύνῃ. Καὶ τώρα ὁ θάνατος.

Η φιλελεύθερος Ἑλβετία ἔχει ἕναν ἐκ τῶν προνομίων νόμον, ὁ ὁποῖος περισσότερον ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους τῆς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ: «Ὁ λαὸς εἶναι ὁ τύραννος, Le peuple est souverain». Ὁ νόμος αὐτός ἔχει τὸ γαλλικὸν ὄνομα «initiative» καὶ εἶναι ὁ ἑξῆς: «Ἐκαστος πολίτης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ τὴν ἀλλαγὴν νόμου δταν προφθάσῃ νὰ συνάξῃ ἐντὸς ἐνὸς ἔτους 10000 ὑπογραφὰς ψηφισάντων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν τὴν πρότασιν τοῦ καὶ ἡ κυβερνήσις εἶναι ἀναγκασμένη νὰ δώσῃ τὸ νόμον εἰς γενικὴν ψηφοφορίαν». Οὕτως ἡ ἀκούρατος ἀντιαλκολικὴ προπαιγάνδα κατῶρθως νὰ συλλέξῃ ἐντὸς ἐνὸς ἔτους 18000 ὑπογραφὰς ὑπὲρ προτάσεως νόμου ἀπαγορευόντος τὴν παρασκευὴν, τὴν πώλησιν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀπηνθίου ἐν Ἑλβετία, τοῦ φρικώδους τούτου διπλοῦ δηλητηρίου, τὸ ὁποῖον προξενεὶ τόσα ζημίαις εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν γαλλόγλωσσον Ἑλβετίαν καὶ τόσα ἄλλα κράτη. Τὴν 5 Ἰουνίου 1908 ὁ Ἑλβετικὸς λαὸς ἐψηφοφόρησε, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο 230000 ὑπέρ, 130000 κατά. Ἐννοεῖται ὅτι τοιοῦτος πρωτοφανὴς νόμος εἶχε πολλοὺς ἀνταγωνιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐδοκίμασαν νὰ πείσουν τὸ πλῆθος, ὅτι εἶναι νόμος «ἀνάξιος φιλελευθέρου λαοῦ» καὶ ὅτι γίνεται εἰς ζημίαν τοῦ πλῆθους, τὸ ὁποῖον ἔχει «ὡς μεγάλῃν παρηγορίαν τὸ Ἀπηνθίδιον». Ἐὐτυχῶς ὁμοῦ ἡ πλειονοψηφία ἐπέστη, ὅτι τὸ ἀπηνθὶν εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας, ὡς ἄλλος τύραννος ἢ κατακτητῆς, καὶ ὅτι οἱ ὀλίγοι ζημιώμενοι θὰ ἰκανοποιηθῶν ὥστε μετὰ

μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐξεδιώχθη ἡ πράσινη Μούσα («la Muse verte») ἐκ τῶν συνόρων τῆς Ὁμοσπονδίας. [Ζωφῆ]

Ο ΛΙΓΟΣ ΤΙΧΑ

Ἡ Α. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ θὰ ἐπισκεφθῆ τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸ Πάσχα.

Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Διάπλασις τῶν Παίδων» κ. Νικόλαος Παπαδόπουλος ἐτιμήθη μὲ τὸν ἀργυρῶν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος. Θερμὰ συγχαρητήρια πρὸς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον.

Τὸ προσεχὲς συνέδριον τοῦ Τύπου θὰ γείνη εἰς τὸ Λονδίνον τὸν Σεπτέμβριον. Ὁ σιρ Ἐδουαρδ Γκρέβ θὰ προεδρεύσῃ τοῦ ἐπισημοῦ γεύματος τοῦ Συνεδρίου. Εἰς τὸ Οὐίνδσορ θὰ δοθῆ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μεγάλη ἐσορῆ.

Ὁ «Πανιώνιος Γυμναστικὸς Σῆλλογος» Σμύρνης προκηρύττει τοὺς ἸΓ Πανωνίους Ἀγῶνας διὰ τὸν προσεχῆ Μάιον. Πρόγραμμα: Ἀθλητικά, Γυμναστικά, Ἐπιδειξίς, Κολυμβητικά ἀγωνίσματα, Ναυτικά ἀγωνίσματα, Ποδηλατοδρομίαι, Ὀπλομαχία. Γίνονται δεκτοὶ μόνον φίλαθλοι. Ἐγγραφαὶ μέχρι τῆς 19 Ἀπριλίου.

Εἰς τὴν Σμύρνην θὰ ἐκδοθῆ φιλολογικὸν περιοδικὸν ἢ «Ἄκρον» ἀπὸ τοὺς κ. Ἀλ. Φωτιάδην, Στέλιον Στεριάδην, Ν. Σαντοριναῖον, Τώνην Χριστιδὴν.

Τὸ βραβεῖον Νόμπελ τῆς φιλολογίας ἐδόθη ἐφέτος εἰς τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον Ροδόλφον Ὀϊκεν. Εἰς προσεχὲς τεύχος δημοσιεύομεν μελέτην περὶ τοῦ Ὀϊκεν τοῦ ἐν Ἰένᾳ ἱατροῦ κ. Δ. Γληνοῦ.

Ἐγράφη εἰς τὰ ἰταλικά φύλλα ὅτι μίᾳ νευρασθενικῇ κυρία τῆς ἀριστοκρατίας ἐπροφῆτευσεν τὴν καταστροφὴν τῆς Μεσοῆνης. Τὴν 3 Δεκεμβρίου ὁ ὄπνος τῆς ἦτο πολὺ παραγμένος. Τὴν ἐπαύριον ἔγραψε εἰς τὸν Βασιλέα τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν:

«Βλέπω τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ἐνουμένης, γὰρ νὰ καταπιθῇ τὴν ὡραίαν πόλιν. Ἡ φρικώδης καταστροφὴ θὰ γείνη στὰς 8, 18 ἢ 28 Δεκεμβρίου».

Ἡ καταστροφὴ πραγματικῶς ἔγενεν τὰς 18 Δεκεμβρίου. Ὁ ἱατρὸς Σάντυ, ὁ ὁποῖος ἐθεράπευε τὴν ἐν λόγω κυρίαν ὑπέβαλε τὸ ζήτημα εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ἰατρικὴν Ἀκαδημίαν.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τῆ πρωτοβουλία τῶν «Παναθηναίων»

— ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν	Δρ. 2413.90
Κ. Καταλάνος	Δρ. 5.30
	Δρ. 2419.20

Τὸ ἀπαιτούμενον ὀλίγον ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Ὑπολείπονται περὶ τὰς 1,100. Καὶ τὸ ὑπενηθιμίζομεν εἰς ἄλλους. Ὅλοι ἔζησαν καὶ ζοῦν μετ' αὐτοῦ στίχους τοῦ δμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τὰ Φραστικά τοῦ Ἀττικοῦ Λόγου εἶδη καὶ ἡ τούτων ἐρμηνεῖα ὑπὸ Δημ. Παπαγεωργίου, καθηγητοῦ. Τυπογραφ. «Ἔστια» Μάϊονος καὶ Καργαδοῦρη, Ἀθήναι.

Les Grecs et la Mer, par Periclès Jacques Argyropoulos. Athènes Imprimerie «Hestia», C. Meissner & N. Carcadouris, 1909.